

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ

Исторически факултет

Том 73

1979

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITÉ DE SOFIA

Faculté d'histoire

Tome 73

1979

ЛИЗБЕТ ЛЮБЕНОВА

КОРЕСПОНДЕНЦИЯТА МЕЖДУ
ПРОФ. ВАСИЛ Н. ЗЛАТАРСКИ
И ПРОФ. ПЕТЪР НИКОВ
(1906 — 1930)

LIZBETTE LUBENOVA

CORRESPONDANCE ENTRE
LE PROF. VASIL N. ZLATARSKI
ET LE PROF. PETÂR NIKOV
(1906 — 1930)

Рецензент проф. *Петър Петров*

Редактор доц. *Мария Велева*

УВОД

В научния архив на Българската академия на науките се е съхранила една интересна кореспонденция между професорите В. Н. Златарски и П. Ников.¹ Волена в продължение на около двадесет и пет години (1906 — 1931), тя разкрива нови, неизследвани до сега въпроси, засягащи както личните им взаимоотношения, така и творческите им интереси.

Въпросът за използването на личната кореспонденция като извор за исторически проучвания теоретически е поставян и разработван в българската историческа книжнина.² Наред с това са правени немалко публикации на запазеното епистолярно наследство на видни исторически личности, учени и др. Въпреки правилното разбиране и подход към използването на кореспонденцията като извор прави впечатление, че учените се обръщат към този вид източници, за да търсят в тях предимно отделен исторически факт. Преписката между В. Златарски и П. Ников обаче представлява интерес с оглед предимно на историографските проучвания.

Счита се, че историографията у нас е все още млада научна дисциплина, която не е навлязла задълбочено в сферата на сериозни обобщения.³ На дневен ред се поставя нуждата от монографични проучвания върху творчеството на видни български историци. Световната историография сочи добри образци на модерно историографско проучване, което не се ограничава само с публикуваното научно наследство на даден историк. Интересното съчетаване на научна биография с критическа оценка върху цялостното творчество на учения⁴ изисква търсенето на по-богати и разностранни източници. За целта е необходимо добро познаване на историческия момент и обстановката, в която се ражда и живее ученият, степента и сериозността на неговата подготовка, пътя на формиране на собствен метод на работа, влиянията, упражнени върху творчеството му, наред с разкриване на оригиналните и приносни елементи. За да може да се установи взаимната връзка между личността на учения и продукта на неговата мисловна дейност, трябва добре да се познават много детайли от живота му, ценен източник на които се явява епистолярното наследство.

Една от главните задачи на българската историография е разкриването и всестранното и задълбочено осветляване на метода на работа на даден учен, надникването в творческата му лаборатория. Този въпрос стои в тясна връзка с проблема за научните школи и течения в българската историческа наука. Учени като П. Ников и особено В. Н. Златарски са водещи в българската буржоазна историография. Без работа в личните им архиви оценката на цялостното им творчество ще се окаже непълна и едностранчива. В процеса на изследователската си работа бъдещият учен-историограф ще трябва да обърне внимание и на епистолярното наследство на нашите историци, тъй като, макар и да не е основен, този източник в някои случаи може да се окаже твърде плодотворен. Следовател-

но кореспонденцията като извор трябва да намери своето място в историографските проучвания, и то не само за да покаже връзката между някои учени, но и да насочи към творческата им лаборатория.

Все по-нарастващият интерес към научното наследство на професорите В. Златарски и П. Ников, както и преиздаването на някои от техните трудове⁵ са навременни и оправдани. На дневен ред обаче стои въпросът за монографично проучване на тяхното творчество и определяне мястото им в развитието на нашата историческа наука. Какъв е пътят на формирането им като учени, какви методи на работа използват те, какви са научните им и граждански позиции и не на последно място взаимоотношенията помежду им — тези, наред с редица други въпроси стоят пред историографите. Предлагащата тук кореспонденция не може да им даде цялостен отговор. Нейната пълнота обаче ни позволява да набележим някои от основните проблеми, вълнували двамата учени.

Когато говорим за преписката между В. Златарски и П. Ников, трябва да имаме пред вид възрастовата разлика между тях, тъй като тя се е отразила и върху характера на кореспонденцията им, разделяйки я на няколко периода. Началото на познанството между двамата е поставено през 1906 г., когато в своё писмо Варненският и Преславски митрополит Симеон представя на В. Златарски племенника си Петър Ников, студент във Философския факултет в Мюнхен. През лятото на същата година П. Ников посещава за първи път В. Златарски в София, за да беседва с него по избора на тема за докторската си дисертация. След като П. Ников заминава за Мюнхен, се разменят и първите писма, чиято основна тема са студентските му занимания и подготовката за написване на докторска теза. Отношенията между двамата в този първи период са отношения между ученик и учител. Докато името на В. Златарски буди уважение в историческите среди у нас и е познато като име на утвърден учен и зад граница, П. Ников е все още само един от скромните, но амбициозни и трудолюбиви възпитаници на известния византист проф. Карл Крумбахер в Мюнхен.

Втори важен момент в преписката от този период представлява преместването на П. Ников във Виена и специализацията, която той получава при известния славист проф. Константин Иречек. Ников уведомява Златарски както за своите научни дирения, така и за по-добрите условия за работа по славянска и българска история във виенските архиви. Виждаме с какво уважение Златарски се е отнасял към авторитета на К. Иречек и колко високо е ценял мнението му за най-новите си научни изследвания. От друга страна, научаваме, че П. Ников реферира върху трудове на Златарски, за да запознае К. Иречек и останалите членове на семинара по източноевропейска история с последните достижения на българската историческа наука.

Постепенно, с приближаването на последните изпити на Ников, центърът на вниманието на двамата се измества в друга посока — подготовката и възможностите за явяването на П. Ников на конкурс за доцент по българска история в Софийския университет. Несъмнено заслугите на В. Златарски в тази насока са очевидни. Той не само се старее да насочи Ников към избор на тема за хабилитационен труд, съчувствува му при срещаните трудности, но сам съдейства за обявяването на такъв конкурс.

Макар в този първи етап на взаимоотношенията между двамата учени центърът на вниманието да е насочен предимно към младия Ников,

отношението на В. Златарски към неговите проблеми разкрива стремежа му да покровителства и напътствува трудолюбивите млади историци. Златарски не скрива желанието си да създаде кръг от млади, способни хора, които да бъдат и негови последователи. От преписката ясно личи, че това е стремеж за изграждане на собствена научна школа.

От 1912 до 1920 г. настъпва втори период в отношенията между двамата, който променя не само съдържанието, но и характера на тяхната кореспонденция. Това е времето, когато България търпи поражения в Междусъюзническата и Първата световна война, а и самите учени изживяват трудни и нерадостни моменти. Откъснат от любимите си занимания, В. Златарски трябва да изпълнява задълженията си като военен. Голямата работоспособност и силната воля му дават сили да довърши първия том на своята история,⁶ чието публикуване остава незабелязано във водовъртежа на трудните военни години. От своя страна П. Ников, свършил следването си, настанил се при своя чичо в гр. Варна, също преживява неудачи, които се отразяват чувствително на психическото му състояние. С влошено здраве, макар и млад, без подходящи условия за научна работа и някаква ясна перспектива за бъдещето си, той се чувства неуверен в собствените си сили. Краят на този труден период обаче е увенчан с едно щастливо събитие — избирането му за редовен доцент по българска история в Софийския университет. Сбъдва се най-голямата му мечта — да се посвети на науката.

След идването му в София поради личния контакт със Златарски кореспонденцията естествено намалява, но командировките и летните ваканции я обогатяват с още няколко писма и карти. Те очертават последния, трети етап в отношенията им. Това са вече връзки на двама колеги и учени, чиято възрастова разлика не пречи на добрите им приятелски чувства. Тези писма съдържат интересни сведения за работата на Ников във виенските архиви, размисли на двамата върху пътя на развитие на българската историческа наука, както и отношението им към някои вътрешнополитически събития. Наред с податките за творческите усилия на В. Златарски и П. Ников общо в преписката им се срещат и имената на други наши и чужди учени — например Н. Милев, П. Мутафчиев, Д. Дечев, Л. Милетич и др.

Интересните въпроси, по които двамата учени разискват в писмата си, изискват от бъдещите изследователи на тяхното творчество да обърнат внимание на този извор. Предлагащата тук публикация съдържа част от кореспонденцията им. В запазения си вид тя се състои от 40 писма, пощенски и визитни карти и телеграми на В. Златарски до Ников и 61 отговора на П. Ников. Заслужава да се подчертае, че и двамата редовно изпращат ответни писма. Тук са пропуснати само онези телеграми, визитни и пощенски карти, съдържащи традиционни поздравления по случай Нова година, именни дни, съобщения за изпратени пощенски пратки, както и писма, свързани със семейни въпроси. Всички писма и карти се публикуват в пълния им текст, без съкращения и осъвременяване на езика. Направените промени засягат единствено правописа — не е изписано старото „ѣ“ в края на думите: двойното „ѣ“ в думи като „трѣбваше“, „видѣх“ и др. са предадени в съвременното им звучене — „трябваше“, „видях“ и пр. В скоби са поставени пропуснати или съкратени в оригинала думи. Писмата са подредени в хронологичен ред. Дадени са бележки към текста. След всяко писмо или карта е означен инвентарният му номер, така както е отбелязан в Научния архив на БАН към личните фондове на двамата учени.

В. Н. Златарски до П. Ников. Благодари за направена му услуга.
София, 15 ноември 1906 г.

Любезни Г. Ников,

Извинявайте, за дето така късно Ви известявам за получаването на книгата, която имаште добрината да ми изпратите. Само преди няколко дена имах случай или, по-добре, свободно време да споходя многоуважаемия дядо Симеона¹ и да попитам за адреса Ви. Както и да било, искрено благодаря за услугата и не зная дали ще ми се представи случай на дело да Ви [се] отблагодаря. Ще търся и ще очаквам такъв щастлив случай.

Какво стана с Вашата теза?²

С искрен поздрав. Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 1.

П. Ников до В. Н. Златарски. Благодари за интереса към неговата докторска теза. Пояснява на каква тема се е спрял и какви са изискванията на неговия професор.

Мюнхен, 11 декември 1906 г.

Многоуважаемий г. професоре,

Извинете ме, моля, че едва сега Ви отговарям на картата, тъй дълго след като я получих, бях за жалост възпрепятствуван от причини, невпадащи в областта на моята воля,³ както човек твърде често едно намерява, а щастието му друго носи.

Благодаря Ви, че сте тъй благосклонен към мене, и считам за своя длъжност да Ви изкажа тук повторно моята искрена благодарност за ценните съвети и упътвания, които бяхте тъй добър да ми дадете относително тезата ми, понеже, ако заключението, което вадя от Вашата карта, е вярно, трябва да не сте получили моето първо писмо, изпратено през първите дни на миналия месец.

Що се касае до тезата ми,⁴ аз предпочетох и се установих на — „Цар Михаил III и отношенията на България към Византия и Сърбия“, — за което добих и съгласието на професора си. Последният между прочем ме посъветва да обърна внимание и на вътрешното положение на България в тази епоха. Аз му забелязах, че това е една почти неосъществима задача, понеже ни липсват извори и свидетелства, на които да се основе чело̀век, от които да черпи; но че не направя един опит, доколкото това е възможно. Безсъмнено е, че вътрешният живот на една държава обуславя до висша степен нейните външни отношения и положение и за да може човек да оцени вярно едните, трябва да познава по възможност и другите, тъй че професорът има право, още повече, че в тукашния университет относително дисертацията са много по-взискателни, отколкото

в северо-германските университети. Както и да е, аз тоже желая да проникна в тъмнината, с която се покриват администрацията, юрисдикцията, финансиите, търговията, класите и пр., въобще целият духовен живот и културен напредък на нашия народ в онова време, обаче едва ли ще ми се удаде това отчасти. С благодарност бих узнал, уважаемий господин професоре, Вашето просветно мнение по този въпрос. Сега за сега се занимавам с изучаването на Kantakuzenos и Gregoras. Надявам се да намеря и във венецианския архив,⁵ ако не нещо особено, то поне някои отделни ценни известия и бележки, по интересующия ме въпрос.

Приемете, моля, уверенията на дълбокото ми към Вас почитание.

Ваш

П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1109.

3

П. Ников до В. Н. Златарски. Говори за проблемите на докторската теза и трудностите, които е срещал в Мюнхен. Уведомява го за откриването на семинар по източноевропейска история във Виена.

Виена, 15/2 април 1908 г.

Многоуважаемий г. професоре,

Прося най-първо извинение от Вас за моето тъй дълго мълчание. От д-р М. Попов⁶ се научих недавно, че се интересувате за моята докторска работа и че желаете да Ви уведомявам за нея. Признателен Ви съм, г-не професоре за вниманието! С най-голяма готовност и с удоволствие ще изпълня желанието Ви, още повече, че аз се считам и морално задължен да сторя това, понеже първата подбуда за избирането предмета на тезата ми получих от Вас.⁷ Като последвах съвета Ви, заех се с изучаването епохата на цар Михаил Видински. Бях разгледал вече византийските източници по въпроса, сведенията на които, предвид отсъствието на по-близки, български извори, се явяват твърде скъпоценни. В München обаче, гдето научният живот най-вече кипи, днес за днес може човек трудно да се занимава със славянските науки, защото липсват най-необходимите работи. Почвата е още съвсем неподготвена и трудностите за един новак стават още по-големи. Славянската книжнина изобщо е много слабо представена в тамошните библиотеки. От литературата, която ме интересуваше по въпроса, не намерих нищо почти. Южните немци са се най-малко заинтересували до сега от славянския душевен живот и наука. München няма катедра по някоя славянска дисциплина: едвам напоследък се появиха гласове в тоя смисъл и маститият Крумбахер⁸ стои тук начело със своята високоинтересна популяризаторска статия — *Der Kulturwert des Slawischen*. . . — в „*Internationale Wochenschrift*“ от 29 февр. 1908 г. Всичко това, разбира се, затрудняваше работата ми и ме караше постоянно да обръщам погледите си към Виена. Собствено, това беше мое отдавнашно желание, да дода при проф. Иречек.⁹ Някои неблагоприятни обстоятелства обаче ме държаха закован в München. По едно време по неволя кроех дори да държа доктората си в München; при което, разбира се,

трябваше да зема друга някоя теза, понеже настоящата ми не се наемаше да я цензира ни проф. Крумбахер, нито пък някой друг по незнание на славянски език и непознаване славянските източници. За щастие стана ми напоследък възможно да напусна München и аз с весело сърце се залових пак за старата си работа. Г-н професор Иречек одобри предмета на тезата ми и сега под негово ръководство продължавам своите изучвания. Сега се занимавам с щателно критично преглеждане на византийските извори по въпроса паралелно със славянските известия. Сведения за резултатите, до които съм дошъл, ще Ви съобщавам редовно в следующите си писма.

Тук се откри в края на изтеклата година един семинар за източно-европейска история. Историята му е следната: княз Лихтенщайн е купил библиотеката на прочутия руски професор Билбасов¹⁰ и я подарил за образуването на семинара. Тя е една грамадна библиотека, която, понеже в университета нямаше място, наредиха в седем стаи на една наета за това къща. Г-н проф. Иречек е председател на семинара. Какво щастие, да се намереше и у нас някой Лихтенщайн.

Като Ви благодаря, г-не професоре, пак за вниманието, оставам с най-дълбоко почитание Ваш предан

П. Н и к о в
/Канд. по фил./

Lammgasse, 7. III, 13. VIII.

НА БАН, ф. 9, инв. № 1141.

4

П. Ников до В. Н. Златарски. Излага подробно изводите, до които е достигнал при работа върху доктората си, и начина, по който работи. Прави преценка на изследванията преди него и критически обзор на изворите.

Виена, 17 август 1908 г.

Многоуважаемий г. професоре.

Позволете да Ви скицирам тук накратко, според обещанието си, някои от резултатите, до които съм дошъл касателно моята теза. В едно нещо се убедих за лишен път, именно, че пътят на изследвания български историк е посет с безброй въпросителни, и то повечето неумолими. Липсата на една сръбска история, стояща на равнина на модерната историография и критика, ми задава много грижи и пилене на време. За жалост няма да мога да се възползувам от съчиняваната от проф. Иречек сръбска история;¹¹ той ми казваше, че е още твърде далеч от да я довърши. бил извънредно претрупан с други работи.

Един много важен въпрос, около решението на който мисълта ми имаше да се радва най-вече на спънки и успех и който ме занима значително време, бяха отношенията на Мих. Видински спрямо Сърбия до повик-

ването му на българския царски престол. На каква нога е стоял той със сръбския крал през време на своето деспотуване във Видин. Този въпрос представлява сам по себе, както по своите консеквенции, голям интерес и е от необикновена важност; тъй че човек остава изненадан, като надникне в по-важните истории, занимали се премено или косвено с тази епоха: едни го небрежно задминават, като да не съществуваше; други го разрешават повърхностно, но затова криво и най-често не без известна тенденция. От гледна точка на българската, както на сръбската история въпросът е от високо значение, съставлява част и от двете; най-важното обаче са последиците, които разрешението му влече подире си. Отговорили се напр., че Михаил е бил сръбски васал, то следва непременно заключението, че във време на неговото избиране в България не само е съществувало сръбско влияние, но дори, че то е преобладавало. Правилното разрешение на тоя въпрос хвърля светлина не само върху настроението на българското болярство, но и на тогавашните българо-сръбски отношения; то улеснява обяснението на Михаиловото избиране и ни дава до известна степен ключа към разбирането политиката на царя Михаил III.

Старателни изучавания ме доведоха до следния резултат: в отношенията на деспота Мих. Видински към Сърбия се различават две основно различни епохи: първата изтича със смъртта на Ст[ефан] Милутин, момент, в който начева втората. Първата характеризират мир, сговорност, твърде близки, интимни връзки и хармония на интересите; втората е контраста на първата. През време на кралюването на Милутина е съществувало безспорно известно сръбско влияние във Видин, затова ни свидетелствуват думите на съвременния летописец Данило (с. 117 — 119). Би било обаче непростима грешка да се приемат думите на последния безогледно и без нужната критика, нещо, което е въвело повечето учени в заблуждение. На погледа на внимателния изследовател няма да убегне, че Даниил се коригира и допълва по тоя въпрос незабелязано. Факт е, че Милутин е имал влияние върху своя зет; не трябва обаче да се преувеличава значението на тоя факт. Отношенията на двамата сродници са били от особен характер; те са почивали не толкова на някаква подчиненост, която изобщо се явява твърде проблематична, колкото на пълна взаимност и сходност на интересите на двете страни, създадена тъй вещо от крал Милутина. Няма да се впускам в подкрепване на мисълта си, защото ще се отвлека от целта, а и мястото не позволява. Ще добавя само, че този въпрос в светлината на критиката със своите перипетии и подробности е от особна прелест. Първата фаза в отношенията на Михаила към Сърбия, значи между зет и тъст, може да бъде определена по следния начин: чрез пълна хармония и взаимност на интересите, чрез твърде близко роднинско сближение и взаимно доверие, отношенията на Мих. Вид[ински] спрямо тъста му са били искрени, приятелски и интимни.

След смъртта на крал Милутин обстановката се изменява съществено, а заедно с това и Мих. Видински завзема едно ново становище спрямо своята съседка. Сега наставя една бележита промяна в отношенията на Михаила към Сърбия, която бе предопределена да влияе по-късно и на сръбско-българските отношения. Види се, че Милутин не беше дал една окончателно определена форма на въпроса на престолонаследия в Сърбия, може би от основателния страх да не предизвиква разцепления в своето болярство. От друга страна обаче явствува, че той е имал свой избранник, който да го наследи, и то сина си Константина, който се споменувал на един надпис в черквата св. Никола в Бари, до баща си Милутина.

Владислав, синът на Драгутина, бе хвърлен от чичо си в тъмница; Стефан Дечански бе ослепен или поне се преструваше за такъв пред баща си. Естествено бе прочее, ако погледите и намеренията на Милутина бяха отправени към Константина. Обаче неопределеността действуваше отрицателно на духовете и извика веднага след смъртта на стария крал цяла буря от размирици и кървави сцени, които Цамблак тъй живо ни описва и които в кратко време не само погребяха сръбския приоритет на Балкана, спечелен от Милутина, но и разклатиха вътрешната стабилност на сръбската държава. За жалост нашият летописец, съвременник на събитията, ни напуска в този въпрос, верен на своето становище, определено тъй сполучливо от проф. Jagić,¹² с думите — мълчи там, дето няма що да хвали. — Той само ни загатва на едно място за тези вътрешни бъркотии в Сърбия, като с поетическо вълнение се провиква: преди още да изчезнат последните животни следи в умирающия и слънцето на слънцата да зайде в студения и тъмен гроб, грозни вълнения разтърсиха цялата сръбска държава и война и пленоване. Вои[ни]те на починалия се кръвно разправяха. — Михаил Вид[ински] не бе изненадан; с помощта на тъста си той бе засилил и укрепил положението си твърде добре, тъй че при избухването на гражданските войни в Сърбия той е бил без друго не само подготвен да запази своята самостоятелност, но и да вземе според интересите си непосредствено участие в тях. При такава обстановка се разбира без особени философии, че е абсурдно мнението на сръбските историци, които търсят и намират под всяко камъче сръбска слава и за които Иречек казва, че им липсва изобщо смисълът и умът на историка; те твърдят безогледно, че интимните (те ги наричат васални) връзки на Михаила с Милутина са продължили да съществуват и при Дечански. Това положение е напълно фалшиво, защото не се основава на никакви факти и мен се удаде при всичката бедност и недостатък на известия да намеря някои ценни места, които разрешават въпроса. В този случай ни идва на помощ Данило — *continuatus*, който, както и Данило сам, е напълно правдоподобен при предаване на факти, а греша несъзнателно само там, дето, изхождайки от собствено църковно гледище, изказва свое мнение или обяснение на нещо. Милутин, към когото Мих. Видински бе силно и искрено привързан с връзките на най-близко сродство, на сходни интереси, на признателност и обич, почина. С това изчезна най-главното съединително звено между Сърбия и Видинския деспот. Сърбия плуваше в безначалие. Михаил се радваше, напротив, на крепки сили и на завидно положение; мислимо ли е прочее, че този, както Цамблак го нарича — войнствен мъж и политически ум, както цялата негова дейтелност го издава, да е стоял със скръстени ръце, без да се опитва да премахне било с договори, било с оръжие в ръка всяка сянка от зависимост спрямо Сърбия и да сан[к]ционира своята самостоятелност? Разбира се, че не, — ще отговори здравият разум; но иска ний [да] отговорим с факти. Известно е от Григория Цамблака, който единствен ни разказва за перипетиите на войната между Дечански и брата му Константин, но който се види да е черпал от автентичен източник, че Константин бил получил помощ от съседните граници. Той не ни казва обаче кои граници. Тронишкият летописец говори прямо, че Мих. Видински е бил онзи, който е помогнал на Константина; това известие обаче само по себе не подкрепено, не може да има решаващо значение поради своята хронологическа отдалеченост от събитието. Неговата достоверност е във всеки случай твърде голяма, но ще се подкрепи още повече от онова, което ще приведем по-долу. В това време Византия бе заета тоже със свои вътрешни надъзи; погледът на българския цар бе обърнат на юг и ангажи-

ран напълно с използването на византийските бъркотии; само един Михаил Видински бе свободен, а и най-вече заинтересован за хода и изхода на събитията в Сърбия. Твърде естествено би било прочее, ако той съдействуваше на Константина, престоолоизбраника на своя тъст, не толкова от пиететност към паметта на блажения си покровител, колкото от гледна точка на собствените интереси, които му са диктували неприязненост към най-силния, ерго и опасен за него претендент, към когото се бяха присъединили най-вече от болярите и сръбското духовенство во главе със своя архиепископ. Но нека преминем към доказателствата за съществуването на една втора фаза в отношенията на Видинския деспот Михаил към Сърбия след смъртта на Милутина. При слуха за военните приготовления на Михаила, съобщава Данило—Continuatus, с. 179, Дечански изпратил до него послание и казвал: . . . помени во аумѣ својемъ, драгъм и любимым брате кралѣ вѣства ми, ꙗко ни ѣдиннѣ дѣтъли злыѣ не сътворихъ ти противоу зло, бамъ твоимъ многымъ, ꙗже ти вѣсдастъ ми. . . . От тези думи на летописеца ний узнаваме, че Михаил не веднъж и дважд е предприемал неприятелски действия против новия сръбски крал, значи е бил един стар и изявен негов неприятел. От друга страна обаче става явно от този цитат, че Дечански не е бил в състояние, види се поради своето незакрепено положение, да отговори на Михаиловите неприятелства със същата мярка. — На с. 174 Данило — Continuatus, ни съобщава: . . . бѣ бо въ то време нѣкотоу ꙗскрѣбо ꙗмо сблочила се то дара блѣ гарскааго Михаила и от брата ꙗго Владислава, сына кралѣ Стефана. . . . Това събитие се отнася с положителност към началото на 1323 г. или дори в края на предишната година (Иречек го отнася без право в 1325 г. и го отождествява погрешно с изпѣждането на Ана от Михаила), когато Михаил е бил вече безсъмнено цар, но не дълго след неговото избиране. Назованието на Михаила и Владислава един до други не е без значение. Летописецът ни посочва с това, че скръбта на Дечански е произтичала от взаимно неприятелско действие на Михаила и Владислава. Че това е така, се убеждаваме, като четем по-после у Dan(ilo) — Continuatus, че за уталожванието на тази скръб посланикът на Дечански отива само в Търново при главния ѣ двигател, а Владислав не се споменува нито с една дума вече, нещо, което отстранява всяко съмнение, че скръбта на Дечански е била наистина извикана при взаимното съгласие и съдействие на двете лица. За нас е обаче този цитат от голяма важност, едно, защото ни доказва с факти, че неприятелското настроение на Михаила към Дечански не датира, както повечето историци мислят едва от 1325 г., но много по-рано; точно от кога, ще ни покаже един други цитат от Данило — Continuatus. От друга страна обаче, ний се убеждаваме, че именно Михаил Видински е бил оня, който е поддържал сръбските претенденти противници на Дечански.

На друго едно място, с. 180, продължителът на Данило ни явява, че Дечански при известието за потеглюването на Михаил III против него му изпратил пратеници с думите: . . . /но прииди/ въ разоумъ истинныѣ любви христовы, и възрати се от гнѣва ꙗрости своѣѣ, и къ прѣвон любви приложи се юже имѣ къ родителемъ моимъ, такожде боуди и съ мною. . . . Това свидетелство на съвременния на събитията летописец, който се вижда навсякъде правилно осведомен и добре запознат с работите в Сърбия, съставлява най-конкретната подкрепа на установеното от нас положение. Той ни казва съвсем ясно: първо, че отношенията между Михаила и Дечански съвсем не са били същите, както меж-

ду първия и Милутина; второ, че тези отношения са били неприятелски, и трето, че тези лоши отношения са настъпили веднага след смъртта на Милутина и явяването на Дечански като претендент и сръбски господар. — След изложеното до тук не остава никакво съмнение, че Михаил Видински е изменил своята политика спрямо Сърбия веднага след смъртта на Милутина, вмесил се съответно със своите интереси в борбите на сръбските претенденти, като е вземал винаги страната на неприятелите на Дечански, за което обаче този благодарение на неблагоприятните обстоятелства не е могъл да му отвърне. Тази противоположност на интересите, която, постепенно благоприятствувана от обстоятелствата, е добила характер на лична вражда, е имала твърде важни последици. След като Дечански излезе в конце победител и зае сръбския кралевски трон, след като капризната съдба издигна Михаила Видински начело на българската държава, пренесе се същевременно и личната вражда и противоположност на двамата водящи мъже и в техните нови отношения, като короновани лица, в отношенията между България и Сърбия.

До такива резултати доход по тоя въпрос. Аз приведох нарочно за по-голяма очевидност освен резултатите на моите изследвания по тоя предмет още пътя, по който достигнах до тях, и въобще накратко цялата обоснова. Бих Ви молил, г-не професоре, ако това би Ви било желателно, за Вашето компетентно мнение по тези мои изводи.

Относително генеалогията на царя Михаила III не можах да намеря нищо повече от онова, което Вий установихте в съчинението си — „Вопросъ о произхожденіи болг. царя Ивана Александра“¹³.

Иоан Кантакузин със своите интересни подробности е наистина благодат за нашата история в тази епоха и околото на историка се спира с благодарност на сведенията, които той ни дава за нашето минало. Но Кантак[узин] е същевременно един много съмнителен и дори опасен елемент и щастие е, дето до него за същата епоха стои Грегорас, който наистина е по-малко разкошен, но затова стои високо над Кантак[узин] по своята правдивост. Аз не познавам друг историк, който тъй изкусно да изкривява фактите, както Кантакузин, и при това да го прави от убеждение. Той е просто неподражаем; истината у него е преплетена с лъжата, но тъй майсторски, че не е лесна работа да бъдат отделени. Той е историк виртуоз на лъжата, който на някои места просто безсрамно лъже. Но на лъжата краката са къси: с помощта на Грегорас или пък поради плоскостта на някои от неговите привидни истини той може да бъде проверен и коригиран. Такива впечатления съм изнесъл от двамата византийци.

Един други източник, по-добре известие, относително Михаила III се откри в няколко грамоти от имп. Андроник II, печатани в последния брой на „Визант. временник“. За някои хронологически и др. въпроси от управлението на Мих[аил] III, които определих, ще Ви пиша допъти.

С дълбоко уважение Ваш предан

П. Н и к о в

(Adr. Wien VIII, Lamgasse 7 III, 13)

НА БАН, ф. 9, инв. № 1155.

П. Ников до В. Н. Златарски. Благодарни за подарена му от Златарски книга. Пише рецензия върху статията на С. Табаков. Съобщава мнението на К. Иречек. Говори за реферат върху труд на В. Златарски.

Виена, 30 март 1909 г.

Дълбокоуважаемий г. професоре,

Силно зарадван от прекрасния подарък, що благоволихте да ми изпратите, позволявам си да Ви изразя с настоящото най-искрената си благодарност и признателност. Трябва да призная, че с най-голямо удоволствие прочетох най-новото Ви творение;¹⁴ стил, научност и аргументация се надпреварват в пълнотата и съвършенството в него и читателят се чувства леко и приятно носен по ту бурните, ту тихите и гладки вълни на мисълта Ви. Още веднага, като получих книгата Ви, не я оставих от ръка, докато не прочетох по-голямата част от нея; тъй бяха приковали интереса и вниманието ми първите страници. И не знаете, многоуважаемий г-е професоре, с какво искрено чувство на радост и съчувствие посрещам всяка нова и сполучлива рожба на нашата млада и незакрепнала наука! а колко, от друга страна, ми става тежко, когато някой от нашите млади труженици се впускат в научни предприятия, за които силите им далеч не отговарят и изхода на които в последствие е винаги несполучлив!! Такова едно нещастно предприятие ни донесе напоследък 7 — 8 свезка на „Периодич. Списание“, подразумявам статията на ДР г. С. Табаков — „Бележки за югоизточна България през епохата на Тертеровци“ — с. 620,¹⁵ една работа, която по никой начин не би трябвало да обезокрасява страниците на най-висшия орган на бълг. наука, защото я бламира безподобно. Статията издава един предприемчив дух и жажда за дела у автора си, неща, свойствени на млади хора, и присъщи на немския характер. Но де е дълбоката основност на последния? За жалост не се вестява нийде. Напротив, дълбока повърхностност, най-великата неприятелка на науката, владее из цялата статия, от край до край. При пристигането на „Период. Сп.“ професор Иречек ми обърна вниманието на делото на Табакова. Когато обаче бях попитан за впечатленията си, трябваше да се червя от срам за несполуката на сънародника събрат. Залових се да пиша рецензия на Табаковата работа и посоча погрешките му.

За Вашата последна работа намерявам да реферирам в семинара на проф. Иречек през идущия летен семестър. Надявам се, г-не професоре, да сте получили последното ми писмо с някои последни резултати по докторската ми работа. Аз още не се осмелявам да поставя на дисертацията си конец. Имам и още няколко работи, кое започнати, кое в проект, но за сега ми липсва време за занятия въвн от студентските ми грижи.

Като Ви крайно благодаря за изпратената книга, оставам с най-дълбоко уважение Ваш предан.

П. Н и к о в
Канд. по философ.

Адр.: VIII, Breitenfeldergasse 18, I, 8.

НА БАН, ф. 9, инв. № 1183.

В. Н. Златарски до П. Ников. Извинява се, че е закъснял с отговора си. Изказва съображенията си за тезата на докторската му работа. Насърчава го да напише рецензия.

София, 23 март 1909 г.¹⁶

Любезний г. Ников,

Много и премного съм виновен пред Вас и затова не зная от де да почна. Ще забележа само, че на Вашето писмо от м. август не можах своевременно да отговоря, защото на първо време ме нямаше в София и Вашето писмо попадна в ръцете ми, само след като се завърнах в средата на септемврий. Подир това имах залисии в университета, които ме отвличаха почти до 20 октомврий, тъй като трябваше да заместям декана на факултета. След като пък се освободих от тия залисии, беше вече късно и не се решавах да отговоря на дългото Ви и обстойно писмо, защото ме беше страх, да не би да сте представили вече дисертацията си и в такъв случай моят отговор би се оказал „подир дъжд качул“. Ето защо ще Ви моля да ми простите това нежеланно от моя страна нехайство.

От последното Ви обаче писмо можах да разбера, че дисертацията си Вие не сте още представили и това ми дава възможност сега поне да кажа няколко думи по нея или по-добре по въпроса, който имахте добрината да ми изложите тъй подробно, за което Ви особено благодаря.

Въпросът, на който сте си съсредоточили вниманието и чието значение сте тъй добре оценили, е наистина от голяма важност за епохата, с която се занимавате. Със своя критически анализ Вие сте успели да проникнете дълбоко в същността на събитията, а това Ви е дало възможност, според моите схващания, и правилно да разрешите поставения въпрос. Тук ще прибавя от моя страна още едно съображение за отношенията на Михаила Видински към сръбския крал след смъртта на Милутина. Самото му избиране за български цар в 1323 г. ни ясно посочва, че той е бил в това време не зависим, а напълно самостоятелен господар в своите владения; иначе едва ли търновските и изобщо българските боляри биха спрели своя избор на него, защото усилилото се сръбско влияние на полуострова при Милутина ги е застрашавало да не би това влияние да пусне корени и в самата България. Според мене, тъкмо независимостта на Михаила Видински], неговото враждебно настроение към сръбския крал и важната роля, която той е играл във вътрешните отношения на Сърбия, тъй релефно изтъкнати от Вас, са му открили пътя към българския престол, освен, разбира се, роднинските му връзки с търновския царски род. Много ме радва, че Вие вече владееете доста добре критическия похват — обстоятелство, което ме кара да предполагам, па и да мисля убедено, че и самата Ви работа ще бъде пълна с интерес и с много нови изводи и решения на въпроси от отечествената ни история, а главното — взето в частност — Вие със своята работа твърде много ще спомогнете, ако не да се унищожи, то поне значително да се ослаби с ъ р б и з ъ м ъ т в нашата история, а това не е малка заслуга! Ето защо с нетърпение чакам да видя дисертацията Ви готова и да се порадвам, че Вие сте напълно оправдали моите очаквания. И наистина, кога мислите да я представите? Иречек сигурно е в течение на Вашата работа и надявам се, той ще я напълно одобри.

Освен това аз бих желал да зная колко време още мислите да останете във Виена и кога ще защитите дисертацията си.

Приятно ми е, като виждам, че Вие с такова внимание следите за историческата литература у нас, макар изобщо и да е бедна. Вас Ви очудва, че на страниците на „П. С.“ се е появила статията на г. Табакова. Вие добре сте схванали стойността ѝ и похватите на автора ѝ. Но Вие трябва да знаете, че ние българите сме енциклопедисти, ние сме компетентни във всичко и, аз съм убеден, надали ще се намери българин, който би се признал, че той не е достоен, напр., да бъде министър най-малко. Със същите очи се гледа тук у нас и на науката; у нас всеки, който може да пише, мисли, че е в състояние да движи и науката напред. Такива ни са нравите! Ако ли пък някой излезе да каже нещо или поне да посочи, че не всеки е подготвен да бъде учен и да движи науката, такъв става най-лошев човек на света и мислят, че това той прави от завист или не е патриот и т. н. Затова у нас за сега се е загнездила една мисъл, че трябва да се дава на младите възможност да се учат и да се съвършенствуват. Ето где трябва да се търси причината за появяването на споменатата статия на страниците на „П. С.“.

Мен ще ми бъде твърде приятно да видя Вашата рецензия на тая статия. В нея обърнете внимание и изтъкнете, че във всяка научна или имаща претензия на научна статия трябва преди всичко да бъде написана със съответния научен метод; после да има в нея по-малко фантазия и по-малко смели, но необосновани мнения. Рецензията, ако обичате, пратете я мен, за да се помести пак в „П. С.“, та чрез това да се обърне повече вниманието и на редакцията.

Вашето намерение да реферирате за последната ми работа в семинара на г. Иречка ме особено радва; но аз бих Ви помолил, ако това не Ви затрудни, да ми съобщите мнението на многоуважаемия професор, което за мене ще бъде твърде ценно, тъй като той е единичният авторитет за мене.

Имам една голяма просба до Вас. Научих се, че г. Иречек напоследък е написал един общ преглед върху българската история (струва ми се на чешки език). Той не ми го прати, от което заключавам, че не ще разполага с излишни екземпляри. Няма ли да бъдете тъй добри да узнаете отде може да се достави тая книга или ако се намира във Виена, потрудете се, моля Ви, да ми я купите и изпратите: стойността ѝ веднага ще Ви внесат.

Простете ми, че писмото ми излезе май дълъжо и бърбровичко; но, както виждате, набрало се много за какво да се пише. Ще чакам с нетърпение отговора Ви за поставените по-горе въпроси.

Готов съм винаги за услуга.

С поздрав Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

/П. П./ Предайте моя сърдечен поздрав на г. Иречку. Също бих Ви помолил да ми съобщите адреса на г. Ягича, ако не Ви затрудни.

П. Ников до В. Н. Златарски. Благодари за интереса към докторската му теза. Уведомява го за последните изследвания на К. Иречек, както и за мнението му за труд на Златарски.

Виена, 17 април 1909 г.

Преуважаемий г. професоре,

Крайно Ви благодаря за последното Ви тъй любезно и насърчително писмо, което ме твърде зарадва. Особено съм щастлив от мисълта и убеждението, че моите мисли и изводи намериха пълното Ваше одобрение и съгласие, че Вашите схващания се съвпадат с резултатите на моите изследвания, които Ви съобщих. Извънредно Ви съм признателен за упътствующите думи, които бяхте тъй любезен и благосклонен да ми отправите. Не по-малко обаче Ви съм длъжен за живия интерес, който проявявате към моята работа. Старая се всякак, за да мога да оправдая очакванията Ви. Разбира се, че съобщеното Ви от мен не е всичко, до което ме доведоха моите изследвания. Има доста лъчи, хвърлени в нашата история, па и някои в сръбската; но нали знаете, автору е най-вече мило онова, което му е причинило най-вече труд. Сърбите може да ме обвинят в шовинизъм заради резултатите от моята работа, което впрочем — мимоходом казано — не е в състояние да ме трогне, но факт е, че аз едвам след тежка работа, и то по чисто научен път, додох до моите изводи. Дисертацията си мисля да подам през юлий месец, да я защита в октомврий, т. е. в началото на зимния семестър 1909/10, а веднага след това намерявам да напусна Виена.

Проф. Иречек понастоящем отсъствува от Виена. Аз лично не зная да е написал той нещо върху нашата история; от доцента на Източно-европейско-историч. семинар узнах тоже, че Иречек не е писал нищо върху нашата история. При завръщането му ще го попитам и ако се окаже вярно това, което казвате, ще се погрижа веднага да Ви изпратя желаното. За сега със същата поща Ви изпращам два броя от „Urania“, дето е поместена една статия от Иречка за Балканските народи; писана през февр. 1909 г.¹⁷ Тази статия ми навева, г-не Професоре, мисълта, не са ли Ви зле осведомили за това, що е написал Иречек? Тя е така също преглед, но не на българската история, а на историята на Балканск. народи, и то в ново време. Аз във всеки случай ще проследя работата.

Когато навремето си държа реферата при Иречка за Вашето последно съчинение и той се изкаже подробно, ще Ви съобща неговите думи. Но аз мога, г. професоре, още сега да Ви кажа какво е общото мнение на проф. Иречек върху Вашия наистина прекрасен труд, когото с удоволствие вече два пъти прочетох. Имах случай да чуя неговото мнение през миналия семестър скоро след като той бе получил Вашия труд. Той се изрази с твърде признателни и похвални слова за Вашето съчинение и го окачестви като един твърде голям напредък.

Поискания от Вас адрес на г. Ягича е следният:

Wien VIII, Kochgasse 15.

С благодарност приемам предложението Ви и в началото на май н. ст., а може и по-рано, ще Ви изпратя рецензията си на г. Табаковата статия за обнародване в „П[ериодическо] Сп[исание]“.

Оставам с най-дълбоко уважение Ваш предан

П. Н и к о в
Канд. по филос.

НА БАН, ф. 9, инв. № 1188.

8

П. Ников до В. Н. Златарски. Изпраща му за печат рецензията си върху статия на С. Табаков

Виена, 27 май 1909 г.

Многоуважаемий г. професоре,

С днешна поща Ви изпращам препоръчана рецензията на Табаковата статия.¹⁸ Не можах да Ви я изпратя по-рано, в началото на май, както Ви бях писал, защото ми липсуваха някои книги, които бях заети от дворцовата библиотека и трябваше да чакам да им се изпълни месечния срок, за да мога да ги рекламирам. Иначе рецензията беше наистина готова в началото на тек[ущия] месец. Трябва да призная обаче, че тя ми е причинила много повече труд и грижи, отколкото аз очаквах; бях принуден по необходимост да прибегвам почти винаги до първоизточниците, а пък Табаков има тъй много грешки! Със същия труд бих прекрасно свършил една са[мо]стоятелна работа, но нищо; ако рецензията си изпълни целта, то вярвам, че науката нищо не е изгубила.

Като взех предвид отношенията у нас, стрех се да бъда ясен и разбран и изтъквах винаги практическата страна на въпроса, макар затова работата пък да е станала малко по-дълга. Малко по-широко място дадох на разглеждане формалната и техническата част на статията, макар, че с това рискувам да ми подхвърлят педантизъм. Майстор Krumbacher, в гениалността на когото поне никой не се съмнява, ни е казвал винаги, че човекът на науката трябва да се научи да се движи в известни граници на метода и след като се научи, тогава може да бъде и самостоятелен, не обаче и обратното.

Аз ще моля, г-не професоре, редакцията на „Период. Сп[ис.]“, да ми изпрати няколко отпечатъка от рецензията ми.

Завчера във вторник беше определено да държа реферата си върху Вашата книга в семинара на проф. Иречка, обаче Иречек беше зает другаде и заседанието не се състоя; тъй че реферата ми остана подир две седм[ици], понеже идущата седмица е празник. След като го държа, ще Ви пиша пак за отзивите на Иречка.

За сега, като Ви искрено благодаря за благоволенieto и съучастието Ви в напечатването на рецензията ми, оставам с най-дълбоко уважение Ваш предан

П. Н и к о в

Wien VIII, Breitentelderg(asse). 18 I 8.

НА БАН, ф. 9, инв. № 1193.

П. Ников до В. Н. Златарски. Благодарни за предлаганата му длъжност и за коректури на статия. Изказва впечатленията си от Цариград. Потресен е от смъртта на К. Крумбахер.

Цариград, 3 декември 1909 г.¹⁹

Многоуважаемий г. професоре,

Недавно получих от чича ми, дядо Симеона, писмо, в което ми излага предложенията Ви и всичко, що бяхте тъй добър да му явите за мене.²⁰ Преди всичко аз Ви искрено благодаря за благосклоността и интереса, който винаги показвате към мене, и съм честит и приятно поласкан от честта, че Вашият избор е паднал на мене. Предложението Ви, което представя едно голямо насърчение за мен, приемам с благодарност и ще се постарая според силите си да оправдая доверието Ви. Разбира се, за заемането на предметната длъжност е нужна известна специална подготовка и би било желателно да се знае кога най-късно трябва да се заемете. Преди това обаче искам да взема доктората си, в което до сега ми попречи едно нервно главоболие, което ме принуди още в началото на миналото лято да прекъсна всекакви занятия и ме заточи по съветите на лекарите тук, в царския град. Кога ще замина за странство, за да дам докторския си изпит, не мога да кажа от сега с положителност, но смятам преди коледните празници да бъда във Варна. Във всеки случай при заминаването си през София ще Ви посетя непременно.

Признателен Ви съм, г-н професоре, и за това, че бяхте тъй добър и любезен, да се заемете с отегчителната коректурна работа на моята рецензия, както и за съветите Ви по нейното изправяне. Отпечатъка ѝ след нужните зачерквания изпратих вече на чича ми, който ще Ви го препрати. Ще Ви моля само да имате добрината и поискате от редакцията на „Нер. Спис.“, да ми резервира няколко отделни отпечатъка.

Когато миналото лято минах два пъти през София, потърсих Ви, както навярно ще са Ви казали, обаче за мое големо съжаление Вие отсъствахте тогава от столицата. По-после не ми се случи да мина през Вашия град.

По настоящем гълтам свежия въздух на античния Боефор. Живенето в града на Константина Велики преставя голям интерес и приятност за човек с ум и сърце. На където и да зърнеш — природна хубост! — като че ли природата е излежала тука всички свои прелести и благодеяния. Цариград е наистина една от горящите точки на света и не напразно е тъй силно привличал сценотроносците на нашето минало. Към природните му преимущества се присъединява и едно бурно и пълно с промени минало, с ту тъмни, ту светли страници, което кара историка да се вълнува и трогва на всяка крачка от далечни, вековни спомени. Силно е впечатлението, което произвеждат развалините на страшните некогаш византийски стени на града, които отразиха толкова живи вълни от хора и които видяха да се нижат толкова и толкова събития. Ах, да речеха само да проговорат! Тука, на почвата на древния Византион, историкът живее повече с миналото, отколкото с настоящето!

Този момент, когато Ви пиша тези редове, получавам прескърбната и печална вест за смъртта на моя скъп и незабравим учител Карл Крумбахер! Каква незаменима, непоправима загуба! Загуба не само за визан-

тологията, но изобищо за науката! Още в разцвета на своите сили и вече ни напуска; ах, вижда ми се като сън! Добрият и обичен майстор Крумбахер — мъртъв, няма може да бъде това действителност? Жестоката смърт! Но неговият дух ще остане скътан и ще цъфти в и чрез неговите дела и в сърцата на неговите ученици. Паметта му ще бъде вечна!

Развълнуван съм, любезний г-н професоре, и прекъсвам, като Ви пак сърдечно благодаря, поздравявам и оставам Ваш почитател и предан

П. Ников

НА БАН, ф. 9, инв. № 1216.

10

П. Ников до В. Н. Златарски. Уверява Златарски в желанието си да се посвети на науката. Одобрява специализацията по византийска археология.

Варна, 3 март 1910 г.

Многоуважаемий г. професоре,

Тъкмо що се готвех да Ви пиша, според както бях обещал в писмото си от Цариград и Ви съобща по-нататъшните си намерения, когато Вашето писмо до чича ми ме изпревари. Явил Ви бях от Цариград, че преди празниците ще бъда във Варна, това обаче не се сбъдна: моето пребиване в царския град се продължи повече, отколкото предполагах, и аз напуснах прелестния град вместо преди, дълго след коледните празници и от недавна се намирам тука.

Вашите любезни съобщения, които тъй благосклоно ми предавате чрез писмото си до чича ми, ме радват и ми дават смелост да вървя с още по-голямо усърдие по предназначения ми път, да се посветя всецяло на науката, тъй труден при нашите условия. И аз Ви най-искрено благодаря за тях, г-н професоре! Особно се чувствавам поласкан и признателен за доверието Ви към мене, което е и ще ми бъде силна подпора в моя път. Без да си правя никакви илюзии, аз съзнавам напълно важността и тежестта на моята задача, но се надявам, че с усърдна работа, чрез една подходяща специализация и при Вашата благосклона морална подкрепа ще мога, доколкото позволяват скромните ми сили, да работя за в полза на работата, която ще ми се повери.

Касателно въпроса, кога ще може музея да разчитва на моите услуги, надявам се с положителност в началото на идната 1911 г. да бъда на разположението на нашия музей; до тогава смятам непременно да свърша доктората си.

Византийската и българската археология представляват особно у нас, дето е набран и има още да се натрупа една грамада от суров материал, едно поле богато, пространо и удобно за сериозна работа. Обаче, като в другите дисциплини, така и тука, и преимуществено тука, е необходима една добра специална подготовка, за да може ученият работник да бъде истински създател и хрисим на своето дело. През пребиванието ми в Мюнхен и Виена аз съм имал случай да чуя лекции по археология, изкуство и нумизматика, но всичко това беше само дилетантска любозна-

телиост и нищо повече и върху тези си незначителни и несигурни знания не мога нито да се основавам, нито да градя. Единственото, в което мога да кажа, че донегде се вдълбочих и по-основно занимах, е гръцката палеография, в която незабравимия ни майстор Крумбахер ни обучаваше усърдно. Така щото предвижданата от министерството на народн. просвещение специализация се явява необходима за истинското услужване на делото.

Времето на заминаването ми за странство не съм още с точност установил, но вероятно няма да бъде преди лятото. Причините на забавянето ми Ви са известни от миналото ми писмо. Във всеки случай ще гледам да Ви сваря в София, а преди това ще Ви пиша и известия за тръгването си.

Като Ви благодаря искрено за благосклонността Ви към мен, моля да приемете изказа на моето дълбоко уважение към Вас.

Ваш предан

П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1225.

11

П. Ников до В. Н. Златарски. Съобщава му за новооткрити от него документи във връзка с дисертацията си. Какви статии подготвя и защо е отложил изпита си. Говори за значението на византийските извори за българската история.

Виена, 11/24 юли 1911 г.

Многоуважаемий г. професоре,

Доколкото не ме мами паметта, помня, че последното ми писмо до Вас бе от есента на миналата година, когато след като минавайки през София Ви посетих и не намерих, Ви писах от тук.²¹ От тогава до днес заровен и унесен в книгите си и изпитните си приготовления, захласнат в ровенето из прашните библиотеки виенски, не Ви се обадох при всичко, че имах що да Ви пиша и съобща, за което надявам се, ще ме извините.

Лани, като додох тука, имах твърдото намерение да взема доктората си още през първата половина на зимния семестър. Залових се прочее най-първо да внесе някои допълнения в дисертацията си. Това обаче ме заведе далеч, защото не се задоволих с определения кръг, а се впуснах и вън от него. Не се кая обаче за употребения труд, защото бях щастлив да открия някои нови, неизвестни досега документи, които хвърлят светлина на някои въпроси из нашата история.

Изследването времето на Михаила III като цар ме заведе, както вече знаете, до разглеждането на неговата деятелност през време на деспотуването му във Видин. Последното възбуди пък у мене интерес към въпроса на образуването и историческото развитие на Видинското деспотство. Така постепенно по един асоциативен път кръгът на моите изследвания се разширяваше все-повече и обхващаше нови въпроси. След като открих някои нови работи, перспективата стана твърде привлекателна и съблазнителна и аз спрях само когато можех да кажа, че задоволих до

известна степен страстта на откривача. За тези търсения трябваше, разбира се, време с месеци, и то усърдна работа; така се видях принуден да отложа ригорозума си през лятото.

Резултатите от издирването ми се сложиха в две значителни работи:

1) Цар Михаил III и 2) Видинското княжество и съдбините на българската северозападна покрайнина на Белград и Браничево през II-то бълг. царство. Оставаше ми изборът, коя от двете работи да приготвя за дисертация. Предпочетох втората, по-ценната, дето са обработени новите материали. Бях се вече сговорил с г-да професорите за изпита, и то така, че щях да бъда изпитан от проф. Иречек — като главна специалност, а от проф. Решетар и Арним, като второстепенна. Бях писал вече и на чича си, дядо Симеона, че на края на семестъра ще се явявам на изпит и той навярно Ви го е споменал. Като наближи времето на изпита, посетих пак професорите, да им напомня, и можете си представи моята неприятна изненада, когато проф. Решетар, вторият референт ми заяви, че той не можел да ме изпита, понеже бил филолог, а моята дисертация била историческа. Напразно му напомних даденото от него самия преди няколко месеца съгласие. Законът не му позволявал! Обаче къде беше тоя закон по-рано. Както и да е, волею неволею трябваше пак да отлагам доктората си за през началото на идния семестър, когато ще мога да се приготвя по предмета на заместника на г. Решетар.

Новите материали, които, както казах, ми се удаде да откроя, са унгарски и се отнасят най-вече до българо-унгарските отношения. Един от тях, известен по-рано и на проф. Иречка, направих предмет на една статия.²² която след ден-два ще изпратя Вам, защото тя и тъй ще трябва да получи предварително Вашето одобрение, с молба, ако намерите, че отговаря, да реферирате за нейното отпечатване в органа на нашата Академия на науките, първия брой на който ще излезе навярно наскоро. Предметният документ е един от най-замечателните извори за нашата средновековна история. Той свидетелствува за едно революционно движение, избухнало в северозападна България във времето на царя Борила с изходен пункт във Видин. Този документ хвърля нова светлина върху управлението на Борила. Известно беше от онова, което знаехме до сега за него, че царуването на Борила е било време на отпадане на българското царство, че неговото управление е било слабо. Нашият документ свидетелствува, че узурпаторът е имал да се бори и с насочени против него движения вътре в страната, и то с движения твърде опасни, които заплашваха неговото положение. Ние узнаваме, че за да се разправи с тези движения, Борил е бил принуден да викне унгарците на помощ. До сега беше известно, че Борил е завързал от 1213 г. приятелство тясно с латинците от Ц[аригр]ад. Отношенията му към Унгария, изглежда, да са били тоже мирни, обаче те не бяха съвсем ясни. Нашият извор хвърля пълна светлина върху тоя въпрос и ние узнаваме, че отношенията на Борила към Унгария са били не по-малко приятелски отколкото с цариградските латини, че дори от доверие във взаимното приятелство той извикал унгарците на помощ. Очевидно е колко слабо е било положението на Борила в България, колко той се е чувствувал немошен и несигурен, за да се реши на постъпката да викне чужда помощ за потушаване въстанието на собствените му поданици. Какъв контраст спрямо мощното управление на Калояна!

Една втора статия,²³ в която разглеждам и осветлявам един генеалогически въпрос из нашата история, а именно въпроса за самоличността на Синадина, чичото на цар Ив[ан] Александра, е полудовършена и ще

Ви я изпратя така също наскоро. Освен това имам на ръка някои други материали за още няколко статии, които ще донесат по нещо ново; две статии се отнасят до сръбската история; но тях по-после. Съзнанието за предстоящия изпит отнема винаги свободата на действията, та трябва най-първо да се свърши и с тоя въпрос.

Изложенията, които правя в дисертацията си за севернобългарските земи — Белград и Браничево, навярно няма да се по нравят много на брачата сърби и ще ги нарекат може би „бугарски измишльотини“, но добре е, време е, да се натърка малко носа на сръбския шовинизъм, да им се покаже с факти на ръка, кой има право да върви, те ли към Черното море или ние към Дрина.

Чичо ми ми съобщи онова, което сте му говорили. Крайно Ви благодаря, г-н професоре, за доверието Ви към мене; надя се, че ще мога да оправдая надеждите Ви. Мисълта, която изказвате, е напълно уместна и представлява според моето скромно схващане най-верният и сполучлив път, по който трябва да се насочи академическото изучаване на нашата средновековна история. Византологията представлява такъв важност за нашата наука, че без нея на последната ще липсува винаги твърде много нещо. Необходимо е да се попълни тая нужда, като се даде на византологията съответното ѝ място. Византийската история, цивилизация и култура са тъй тясно свързани с онези на нашата страна, щото е просто невъзможно да се помисли едното без другото. Но независимо от тая силна връзка има едно друго твърде важно обстоятелство, което налага изучаването на византологията у нас. Покойният ми и незабравим учител Крумбахер винаги казваше, че всяка наука и всяко нейно искане и стремление трябва да притежава известна практическа подкладка, за да има право и възможност на съществуване. Нашият случай е такъв. Нашата българска история не може да не бъде отчасти тъй да се каже византологическа. Голямата част от изворите, на които нашият историк трябва да гради, са предимно византийски. Грамадното историко-педагогическо значение на изворите знае оня, който сам го е изпитал върху себе си. Затова са и семинарите тъй важни за нашата историческа наука. Нашите млади начинаещи историци трябва най-първо да се школуват в изворите и чрез тях да се научат да чувствуват интерес и обич към историята, защото, винаги съм го наблюдавал, голямо е обаянието, що упражняват те върху младите любознателни натури. За това обаче се изисква знанието на гръцкия или по-точно на средногръцкия език. Крумбахер винаги подчертаваше мисълта, че знанието на старогръцкия език далеч не е равносилно с познанието на византийския език. Изучаването на гръцкия език в нашите гимназии е слабо; а онези, които учат класическите езици едвам в университета, знаят за жалост още по-малко. Толкова по-належаща става затова нуждата да се даде простор на култивирането знанието на византологията в свръзка с историята, и то единствено от гледна точка на интереса на нашата история. Просеминарът за българска история трябва да бъде, според моето скромно разбиране, толкова исторически, колкото и византологически, едното да върви съвместно с другото, с други думи да бъде един вид семинар на незабравимия Крумбахер. Аз се радвам за щастливата Ви мисъл, госп. професоре, която сигурно ще способствува за повдигане и вдълбочаване на историческите студии у нас, и Ви сърдечен искрено за нея!

У други ден ще Ви изпратя, с Ваше позволение, споменатата статия, която надявам се да Ви намери в София. Към началото на август н. ст. мисля да напусна Виена, но още не съм решил, къде ще отида. Във всякой

случай аз ще съобща на г. професора де ще бъде. Ако до тогава г. професорът пожелае да ми пише, то моля на адресата: P. Nicov. Wien. XVIII. Ladenburgg (asse). 21. II.

Тука имаме страшни горещини, на слънце 46°C, навярно и в България ще бъде същото. Преди няколко дена напусна и проф. Иречек Виена.

Прекратявам вече, защото се страхувам, че станах вече отегчителен с дългото си писмо; като оставам с дълбоко уважение Ваш предан

П. Ников

НА БАН, ф. 9, инв. № 1295.

12

В. Н. Златарски до П. Ников. Насърчава го да довърши научните си работи и да се яви на конкурса за доцент по българска история. Споменава Никола Милев и Петър Мутафчиев.

София, 18 юли 1911 г.

Любезний г. Ников,

Пространното Ви писмо от 11/24-т. м. ме просто изненада със своето богато съдържание и аз просто не зная на кое по-напред да отговоря; в него има толкова хубави и приятни за мене работи! Най-първо ме радва Вашето добро трудолюбие, което Ви е довело до нови издирвания и нови открития, тъй желани за нашата история и особено за събитията от 2-ро то царство, което още чака своите познавачи и работници. С нетърпение очаквам да получа обещаните две статии, които ще гледам да прокарам да бъдат обнародвани в „Списанието“ на Академията още до Коледа. Много добре сте направили, дето от двете си работи сте избрали за дисертация последната, в която още по-ясно ще блесне Вашата добра подготовка и умение да боравите с първоизворите. Но аз се надявам, че и другата за Михаила III няма да напуснете и ще я довършите, или по-добре, ще ѝ дадете и тя да види бял свят, и собено ако нея представите като хабилитация при явяването си до 1 януарий 1912 г. като конкурент за доцентура при катедрата по Българска история. Аз обявих тая доцентура, именно като имах Вас пред вид, понеже знаех, че Вие това лято ще държите ригорозума си и ще се сдобие с докторската степен. Неприятната случайка с Решетара, вярвам, няма да Ви попречи своевременно да свършите всичко благополучно до Коледа, та към 1 януарий да се явите като конкурент. Този е за мене най-важният за сега въпрос и надявам се, че ще ми помогнете да го разрешим в най-благоприятен смисъл. Веднъж [да] се осъществи това ми желание — да Ви видя в нашия университет, тогава вече ще мислим и разсъждаваме за по-нататък и главно върху въпроса, който мимоходом бях зачекнал в един разговор с многоуважаемия дядо Симеона. Приятно ми е все пак, че Вие сте добре схванали и разбрали моята мисъл, от една страна, а, от друга — че Вие се явявате тъй готов и енергичен да подхваните и самата работа. Как и при каква обстановка ще се постави самата работа, ще беседваме по-сетне, а сега Ви моля да свършите благополучно изпитите си и незабавно да се явите на конкурс. Аз вече взех да остарявам и се нуждая в помощник и мисля, че такъв ще

намеря тъкмо във Вас, който с още по-голям успех ще поведе делото на разработката на отечествената история.

Това лято аз ще остана в София и няма нийде да ходя вън от България, защото ме е налегнала много и сериозна работа и при това срочна. Затова с радост ще посрещна всичко, каквото ми пратите за обнародване. Ще ми бъде особено приятно, ако ме държите постоянно във Вашите занятия и работи, та да бъда спокоен. Г. Милев²⁴ ми бе вече съобщил, преди още да получа писмото Ви, за неприятността, която Ви е устроил Решетар, и аз бях неприятно изненадан; но още повече беше за мене тежко, като не знаех, какво мислите по тоя въпрос и как сте си наредили работите. Сега до известна степен съм спокоен, но окончателно ще се успокоя, когато ми напишете, че изпращате в Ректората заявлението си, какво ще вземете участие в конкурса за доцент по българска история.

Много ми е приятно, че Вие сте се сближили с г. Милева. Това е един добър момък, трудолюбив работник и се надявам, че той ще оправдае моите надежди, тъй като и него готвя за помощник по новата наша история, която аз за сега съвсем не засягам. Милев е във възторг от Вас и много съжалява, че скоро ще се лиши от Вас. Аз бих желал да чуя Вашето впечатление и мнение за него. Тук имам още един подобен на него ученик: това е Мутафчиев²⁵ — един способен, начетен и също трудолюбив момък, който за сега работи в Народния музей. Вие, може би, да сте чели статията му в последния „Сборник за народни умотвор. и книжнина“, кн. XXV, „Селското земевладение във Византия по νόμος γεωργικός“.²⁶ Сега ми е написал друга една обширна и много добра работа под надслов „Владелите на Просек“²⁷, която ще бъде обнародвана така също в Сборника. Съжалявам дълбоко, че засега не мога да наредя да го изпратим и него в странство, та и той да се специализира. Него ми се иска да приготвя за средновековна византийско-българска археология, та пак ще видим какво ще излезе.

С това ще свърша писмото си, защото бързам и искам то да Ви намери още във Виена, като се надявам, че ще ми отговорите подробно за всичко, каквото пиша в настоящото, а засега със сърдечен поздрав оставам Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

П. П. Ако заминете за някъде, моля Ви, съобщете ми адреса си, та да Ви изпратя една моя работа, която наскоро ще излизе от печат. Също така аз бих желал да зная и адреса, разбира се, летния на г. Иречка.

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. с. 194, л. 4 — 5.

13

П. Ников до В. Н. Златарски. Дава оценка на Златарски като меценат. Изказва мнението си за Петър Мутафчиев и Никола Милев. Разменя мисли за конкурс за доцент, за свои статии и за новооткрит от него унгарски документ.

Лезен, 8/21 август 1911 г.

Многоуважаемый г. професоре.

Преди няколко дена пощата ми донесе любезното Ви писмо от 18 юлий, препратено ми тук от Виена. Аз Ви благодаря искрено за него.

Новият знак на признание и доверие от Ваша страна, който намирам в него, ме изпълва с радост и насърчава в трудното дело на изследването отечествената ни история. Ние, младите работници в полето на науката, се нуждаем преди всичко от благосклонната морална подкрепа на майсторите и ветераните в него; защото при всичката жар, която чувстваваме за делото в гърдите, като младите фиданки, само тогава можем да се разцфтим до буйно полезно творчество, когато бъдем поливани със струята на насърчението. И това важи особено за нашите условия и нашата област, дето трудностите са големи и младият работник не намиращ поддръжка от другите страни, търси отплата и опора не в ничтожните земни блага, които му са присъдени, но в признанието на своите трудове. Затова имайте повторно, г-н професоре, моята искрена благодарност за това Ви доверие и признание, благодарността ми не само като на работник, но и като на радетел за нашата история.

Със стремлението си да насърчите и подкрепите младите сериозни работници в полето на нашата наука. Вие си поставяте светъл паметник на неин мецен и нов скъпоценен камък в короната на Вашите заслуги за нашата история. Мене извънредно много ме радва обстоятелството, че най-после и в нашата наука наченаха да се явяват сериозни работници, готови да се предадат с душа на делото. Статията на Мутафчиев в Сборника — „Селското земевладение във Византия по νόμος γεωργικὸς“, съм преглеждал; авторът ѝ прави впечатление на сериозен ум. Обширността на онова, което имах да Ви съобща в миналото си писмо и което въпреки пространността на последното пак не можах да изчерпа, ми попречи да Ви кажа някоя дума за Милева. Сега, като взимам предвид и изричната Ви подкана, имам още повече основание да Ви кажа онова, което мисля за него. Ние сме твърде близки, цяла година дружихме, та мога да кажа, че имам едно обосновано мнение за него. Той е прекрасен, безобиден характер, с когото всякой може да дружи и който ще знае още повече да спечелва сърдцата на своите ученици. Със здрав и съсредоточен ум, той се отличава, от друга страна, с трудолюбие, честност и добросъвестност, качества нужни в науката толкова, колкото и способностите. Доброто познание на няколко чужди езици, на френски, немски и турски, и особено на последния, го прави просто незаменим, и мога да кажа, че би било трудно да се намери подходящо лице, което да подеме с успех разработката на новата ни отечествена история. Така аз няма освен да Ви поздравя г-н професоре, за сполучливия избор. Желателно и необходимо би било Милев да обърне през пребиванието си във Виена, дето се намират всички средства за това, особено внимание на изучаването на турския език. Още в началото на миналата учебна година аз го посъветвах в това и му представих изгодите както за самия него, така и за науката и той ме послуша. За нашата нова история се крият в турските документи безценни извори и доброто познание на турския език би било от голяма полза. Новата ни история е най-тясно и неразривно свързана с турската, както средновековната с византийската и ако нашият средновековен историк е принуден да черпи предимно из византийски известиия, не по-малко зависим ще е новият ни историограф от турските архиви и документи. Преводите на турски документи, които се правят в последно време у нас от някои знаещи турския език, но инак съвсем неподготвени хора, имат относително значение, защото са работени машинално без оглед, без критика, без разбиране, следователно с грешки и пропуски може би на най-важното. Така те са негодни да отговарят на изисквания-

та на модерната наука и са твърде съмнителни извори. Освен това има и едно друго обстоятелство: няма надежда, че в скоро време у нас ще се появи някой подготвен специалист по източните езици, та да запълни тази празнота. Един човек като Милева с висше образование, подготвен солидно, снабден с приомите на сравнителния историко-критически метод и въоръжен с основното познание на турския език, ще бъде не само необикновено полезен за нашата наука, но и една мощна сила у нас.

Към изражението на признателността си за желанието Ви да ме видите в университета като Ваш помощник ще добавя и онова на готовността си да Ви съдействувам всякак според силите си за подигането и разцъфтяването на отечественоисторическите студии у нас. Това е било винаги моята мечта и затова до сега съм работил въпреки стотина мъчности с присърдце да принеса и аз своето в това отношение. Всеки прогрес в нашата наука ме радва и изпълва със задоволство. Не ще съмнение, че с влизането ми в университета ще ми се даде по-голяма възможност да се предам всецяло на работката на нашата история и надявам се, че ще мога да принеса много полезно и добро в това отношение. Както Ви писах в миналото си писмо, аз реших след случката неприятна с г. Решетар да свърша с докторските си изпити през идущия ноемврий. Сега, предвид на това, което ми пишете, решен съм да бързам всякак с ригорозума си, та да мога, както ми казвате, в края на 1911 г. да подам нужното заявление в ректората за участие в конкурса за доцент по бълг. история. Аз се надявам, че до тогава ще мога да свърша благополучно всичко друго. Във всеки случай ще Ви държа в течението на всичко важно в това отношение.

Обещаните статии не можах да Ви изпратя от Виена вследствие на една тежка неприятност, която напоследък ми се случи. Едно опасно заболяване на едничката ми сестра ме беше съвсем забъркало и отнело абсолютно всяка възможност да мисля за друга работа.²⁸ Планът ми да се върна през ваканциите в България се развали и аз трябваше по съветите на лекарите да водя сестра си в Швейцария, дето се установих и аз за малко време. Така статиите останаха да се допишат тук. Първата от тях Ви изпратих вече препоръчано по пощата на 5/18 т. м. и надявам се да сте я получили вече. Втората е в по-голямата си част готова, но сега забелязвам, че някои от материалите за нея при бързината на тръгването съм забравил във Виена между други книжа, така щото тя ще остане да Ви я пратя от там, когато след 20 — 30 дена се завърна. Дали ще ми се удаде да напиша и Ви изпратя освен тези две статии и нещо друго, не зная. Вярно е, че освен новите данни, които донася дисертацията ми, и ония материали, за които вече Ви писах в последното си писмо, открих и други някои съвсем нови документи, които донасят нови известия за нашата история; и тях бих искал да изкарам най-първо на бял свят. Особено интересен се явява един унгарски документ, който хвърля ярка светлина върху съдбините на Фружина, сина на цар Иван Шишмана, който след пропадането на царството избягал в Унгария при унгарския крал и постъпил на унгарска служба. Явно е прочее, че материал имам достатъчно за цяла редица научни статии. Дали обаче ще ми се удаде да го използвам преди края на 1911 г., когато цялото ми внимание е насочено върху добиването [на] докторската степен, не мога да кажа с положителност.

Очаквам с нетърпение новото Ви съчинение по нашата история, което обещавате да ми изпратите, и предварително Ви благодаря крайно. За летната адреса на проф. Иречек писах във Виена, понеже не ми е точно позната, та като я получа, веднага ще Ви я съобща. Моята тукашна адре-

са е : Hotel „Mont Blanc“. Leysin Suisse. Тука ще остана още около 20 — 30 дена. Преди да тръгна за Виена, ще Ви съобща, та да знаете местопребиванието ми.

Надявайки се, че отговорих на всичко, що Ви интересува, прекратявам за сега, като Ви благодаря още веднъж искрено и оставам с дълбоко уважение Ваш предан

П. Ников

НА БАН, ф. 9, инв. № 1296.

14

В. Н. Златарски до П. Ников. Получил е статията му за печат и предлага промяна на заглавието. Изказва мнението си за създаване на научна школа. Заминава на разкопки.

София, 14 август 1911 г.

Любезний г. Ников,

Исках още своевременно да Ви съобща за получаването на ръкописа Ви, който имяхте добрината да ми изпратите съгласно с обещанието си, но не можах това да направя, защото не знаех адреса Ви; на плика, в който бе поместен ръкописът, не можах така също нищо да прочета. Както и да било, но сега Ви съобщавам, че ръкописът е получен и много ми е приятно да констатирам и ценното и добре написано съдържание на статията.²⁹ Съжالياвам само, че тя не дойде малко по-рано, една-две недели по-рано, защото тя щеше до сега да бъде напечатана. Тъкмо в това време се набираще III кн. от „Известията на Историческото дружество в София“ и Вашата статия щеше заслужено да украси тая книга. Обаче наборът беше вече към края, а пък аз не искам да бъде статията поместена на края, т. е. след други, много по-слабо написани и не с такова голямо значение статии, както Вашата. Затова я задържах за „Списанието на Бълг. Академия“, дето тя ще бъде тъкмо на мястото си. Статията Ви прочетох с голям интерес, защото наистина в нея Вие давате един нов светъл лъч за Бориловото царуване. Тъй като бързах още в същия ден, след като я получих, да я прегледам, за да я дам да се печати, то аз си позволих да направя, и някои изменения, за които тук бързам да Ви съобща своевременно и да взема Вашето съгласие. Така, аз предлагам заглавието „Един нов забележителен източник за нашата история“ да се замени с „Един нов (твърде важен за нашата история паметник или документ)“. Такова едно заглавие по-пълно предава съдържанието на статията. После пасажът, в който разгледвате мнението, какво ние не сме имали стари исторически съчинения — летописи и др. документи, намирам за добре да се изпусне, защото въпросът сам по себе си е твърде важен и Вие, може би, ще го развиете в бъдеще по-добре и по-пълно, а пък и малка връзка има и с паметника, който изследвате в статията си. Изпусчането никак не вреди и на смисъла, а главното е, че с това изпусчане ще стане уводът на статията равномерен спроти съдържанието ѝ. Това са съществени изменения; другите не [са] важни и повечето от редакционен характер. Простете ми, че аз си позволявам подобни предложения, но това го правя в полза на самото изслед-

ване. Ще ми пишете Вашето решение и мнение по тоя въпрос. Това в отговор на пратката.

Както всякога, тъй и сега благодаря Ви за хубавото и съдържателно писмо, в което намирам пълен отглас на това, което не само Ви пиша, но и чувствавам. Топлотата и предаността, с които дишат Вашите писма, ме все повече и повече привързват към Вас, и мен ми става още по-драго, че ще мога да имам Вас за помощник в разработване на небутнатото още поле на отечествената ни история. Особено ми е приятно, като виждам, че Вие сте се заинтересували тъкмо с българо-маджарските отношения, за които отдавна съм дошъл до убеждение, че не са удовлетворително и напълно разработени и осветлени. Изобщо, ако Вие се завземете да ги изследвате систематически, ще окажете голяма услуга на нашата историография. Затова с голямо нетърпение ще чакам и втората обещана статия. През септемврий, когато се започнат пак занятията в Академията, аз ще докладвам и за двете Ви статии, та да могат да бъдат обнародвани в края на настоящата година. Но и в Академията, дето всичко се реформира, бавно върви работата; досега трябваше да излезе първата книга от „Списанието“, но все още не може, тъй като хартията за изданията на Академията се много забави. Едно ме радва, че можах да се сдобия с разрешение да се отпечатаат отделните отпечатыци от статията ми, които, вярвам, към края на тоя месец ще излязат. Тя, тая моя статия, много закъсня, а трябваше да излезе още преди 6 месеца.

Благодаря Ви, задето бяхте тъй добри да ми съобщите впечатленията си и наблюденията си над г. Милева. Аз съм много доволен от неговия избор и сега съм спокоен, че ние няма да се излъжем в него, както се излъгахме с друг един наш ученик, от когото нищо не излезе, макар сега да се е хабилитирал за доцент по средния и нова история. Но у нас е много трудно един професор да си създаде школа, защото са малко ония от младежта, които безкористно, добросъвестно и трудолюбиво да се пре[да]дат на науката. Младежта, студентите разбирам — е дотолкова разюздана, няма да кажа морално паднала, че рядко ще намериш лица, които да се привържат към професора си, защото те не са добре подготвени, а главното липсва им необходимото качество за един работник на науката — трудолюбието. Затова професорът у нас е длъжен да вербува, просто да вербува и да търси средства да задържи младежи и да ги принуждава да работят, съвсем противоположно на онова, що става в другите страни — разбирам на запад. Според моите схващания, един професор не трябва да се ограничава само със своите лекции в университета, а е длъжен да търси работници в полето, на което се е посветил, та по тоя начин да се даде възможност непрекъснато да се създава и развива националната наука, която е главното условие за всеки културен напредък на един народ. Ето защо и аз търся и ми е приятно, когато намирам такива работници. Милев, аз съм убеден, ще може да поведе работата, която го очаква, добре и с успех, само дано Бог му даде добро и яко здравие. Той ще бъде до известна степен подпомогнат и улеснен още повече, защото ние вече тук имаме и специално и научно подготвен ориенталист някой-си Димитров, младеж, който обещава за сега много. Двамата — Милев и Димитров, ще могат да се допълват при разработката на новата ни история.

Радвам се извънредно много, защото сте възприели моята мисъл и сте готови да я реализирате. Вашата готовност, която изказвате в писмото си, да се явите на конкурс за доцент по Българска история ме утешава

и насърчава, защото в нея виждам изпълнение на моят принцип, че професорът е длъжен да търси работници на полето, на което се е посветил. Още повече се радвам, защото в същото време това се явява и като изпълнение на заветната Ви мечта — а това е вече една голяма гаранция за успеха на Вашите занятия в Университета. Мен не ми остава нищо повече освен да Ви пожелаю от сърце благополучно да свършите изпитите си и по-скоро да се видим тук в София.

Аз ще съм в София до 18 т. м. с[тил] и ще замина за Търново, а от тук за Русе, в околностите на който ще правя малки разкопки — именно на мястото на стария Червен. В София ще се завърна към 10 септември. Така само предполагам за сега, та може би и да изменя плана си. Във всеки случай надявам се, че към времето, когато ще ми пратите Вашата статия, ще бъда вече в София.

Поздравете Вашата сестра от мене, макар и да не се познаваме лично, и ѝ пожелайте от мене най-искрено: по-скоро да се поправи съвсем и съпълно и яко здрави да се върне във Виена.

Със сърдечен поздрав Ваш

В. Н. Златарски

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 6 — 7.

15

П. Ников до В. Н. Златарски. Коментира бележките на Златарски за негова статия и излага мислите си по въпроса за българо-унгарските отношения, както и необходимостта от издаване на „Монумента Булгарика“. Осведомява го за адреса на К. Иречек. Радва се за появата на български ориенталист.

Лезен, 23 август 1911 г.

Многоуважаемый г. професоре,

Не мога да не начена настоящото си с една благодарна дума за любезната Ви добрина да прегледате изпратената моя статия, да си кажете мнението за нея и да направите при това и нужните поправки. Добрият съвет е винаги едно твърде голямо съкровище и аз знам малко неща на тоя свят, тъй ценни като него. Последното Ви писмо от 14 т. м., което намерих да ме очаква тук, когато вчера се върнах от една екскурзия, ми донесе именно такъв един добър съвет относно статията ми. Уместността на поправките, които предлагате за нея, е тъй пълна, че аз няма освен да ги приема с признателност. Очевидно е, че чрез тях статията печели в научно отношение. Заглавието, което предлагате, дава наистина по-добър и точен израз на съдържанието ѝ, а другата поправка, относно изпушането първите страници, дето се говори общо за нашите средновековни исторически съчинения, прави статията научно по-сигурна и с единство.

Твърде много ме зарадва обстоятелството, че сте останали доволен от статията ми. Това ме насърчава. Очаквах с нетърпение да чуя Вашето мнение по нея и сега, когато виждам, че се отзовавате благоприятно, съм извънредно щастлив в съзнанието, че принесох нещо ново в олтаря на нашата наука. Това съзнание е най-сладката награда, която стоилюва сърцето на изследвача и удвоява неговата ревност и енергия.

Мисълта, която изказвате за българо-унгарските отношения в средновечието, е напълно вярна. Те са не само твърде слабо познати досега, но и са по-малко познати, отколкото би трябвало да бъдат въз основа на известните досега извори. Последните са твърде фрагментарно използвани. Аз притежавам редица нови известия и документи, изнесени в моята дисертация, които показват ясно, колко живи са били отношенията между България и Унгария в средните векове и какви силни търкания е имало между двете съседни държави. Влиянието на последната върху развитието на първата е било голямо. Модерната наша историография има една твърде вредна за доброто разбиране на събитията блезна в това отношение; мога да кажа дори, че тя греши, като пренася центра на тежестта на събитията почти всецяло в българо-византийските отношения. При това не се оценяват заслужено два важни общи момента: от една страна, мощният подем на Унгария, придружен от разложението на визант. империя, а, от друга, нейната неудържима експанзивност на юг за сметка на славянските балкански държави. Думата ми е за второто българско царство. От Калояна до Тертерия I и в последните десетилетия на съществуването на българската държава българо-унгарските отношения заемат едно важно място в политическия живот на България. Историята на второто царство трябва да се подложи на една основна преработка и допълнение. Преди това обаче трябва да се изкарат на бял свят неизвестните още документи, които, убеден съм, в голяма част лежат още из унгарските архиви, частни и държавни. Една моя мечта е да мога някога да се наема с тая работа, или по-право да я продължа, защото моите търсения и изучавания през миналата година бяха насочени именно в това направление. Но трябва да призная, че тази работа е придружена, както видях от опит, от големи мъчности, които по-нататък сигурно ще се увеличават и които не биха могли да бъдат надвити само от усърдните усилия на един прост работник. Ето една почетна длъжност за нашата Академия на науките, да постави началото на — *Monumenta historica Bulgariae*.

Останах приятно изненадан от това, което ми пишете, че ние вече притежаваме и специално подготвен ориенталист. Това е голяма придобивка за нашата наука. Г-н Димитров ми беше известен само по име, струва ми се, той е лектор в университета; не знаех обаче, че той е специалист-познавач на източните езици. Става приятно, когато човек вижда, как условията за радикалното разработване на нашата отечествена история все повече се съгъствят и че приближава времето, когато по-нарядко ще се казва *ignoramus*. Представям си, как това радва Вас, който ето вече толкова години сте принуден почти сам да се борите при нашите мъчни условия и да носите високо знамето на делото.

С адресата летна на проф. Иречек не можах още да се слобия. Писах във Виена два пъти, но получих отрицателен отговор. Нийде не знаели, де се намира той, нито в университета, нито в семинара за източноевропейска история, нито в зданието, дето живее. Сега писах на проф. Uebersberger³⁰ и надявам се чрез него да я узная. Проф. Иречек имаше намерение да отиде в Salzburg и околността му, но не зная, какво е направил.

В нашата мила България документите за нашата история лежат повече в земята, отколкото над нея и твърде отраднo е, че сте тръгнали на разкопки. Желая Ви богата жетва!

Моето тукашно пребиваване ще се продължи още десетина дни и тогава ще Ви пиша от Виена и изпратя втората статия.

Сестра ми Ви благодари искрено за благопожеланията и ме натовари да Ви предам нейните почитания.

Като благодаря още веднъж за тъй сполучливите упътвания относно моята статия, надявам се, че г. професорът и за в бъдеще ще ми позволява да се ползвам от неговото ценно мнение и по други научни въпроси, които евентуално ще ме занимават, и оставам с дълбоко уважение Ваш предан

П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1297.

16

П. Ников до В. Н. Златарски. Съобщава му адреса на К. Иречек.

Лезен, 3 септември 1911 г.

Многоуважаемий г. професоре,

Най-после днес получих от Prof. Uebersberger една карта с адресата на проф. Иречка, но за жалост твърде недостатъчна. Тя била: Postlagerud St. Moritzdorf (Oesterreich). Такава била адресата на пр[офесор] Ир[ечек] досега и от там получил проф. Uebersberger от него преди 10 дена една карта. Но дали е още там и дали ще се върне там пак, ако е заминал, не било известно. Надявам се идущата седмица да мога да Ви пиша от Виена. За сега сърдечни Алпийски поздрави от Вашия предан

П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1300.

17

П. Ников до В. Н. Златарски. Изпратил му статията си за Синадин. Изказва съображенията си и иска мнението на Златарски.

Виена, 18 септември 1911 г.

Многоуважаемий г. професоре,

От няколко дена се намирам вече в красивата австрийска столица. След като пристигнах и се настаних тука, първата ми работа беше да довърша, според както Ви обещах, втората си статия,³¹ за която вече Ви писах по-рано. Тя е вече изпратена препоръчано по пощата и надявам се, като получите настоящото ми, да я имате вече на ръка. Съжалявам, че поради късното си пристигане не можах да Ви я изпратя по на време, надявам се обаче, че тя няма да пристигне късно за поместването ѝ в „Списанието“ на Академията.

Любопитството ми е голямо да зная какво ще каже г. професора за тази ми статия. Тя в основата си се различава от първата. Когато последната съдържа положителни и сигурни факти, в настоящата се дава, на-против, простор и на предположението. аз не обичам обикновено да се впускам в областта на предположенията, освен ако съм принуден да сторя

това, и предпочитам да се движа на сигурна почва в кръга на действителни заключения, базирани на факти. Но въпроса за Синадина ме дразнеше с това, че представляваше основа за едно твърде силно предположение. Освен това имах предвид хаоса, който би съществувал в нашата историческа генеалогия, ако не се постарее изследвача да постави известен ред, като отдели възможното от невъзможното и установи най-вероятното.

Работа на критиката е да определи, дали в новата си статия съм дал вярно разрешение на въпроса за Синадина и дали съм улучил онова, което е най-близко до истината. Във всеки случай, тъй или иначе, аз съм твърдо убеден, че тя няма да бъде напразно и най-малкото ще служи поне за пътепоказател за ония, които за в бъдеще ще пишат по този въпрос. Не мога обаче да не призная, че съм твърде любопитен да чуя как г. професорът ще се произнесе за нея.

Вярвам, г. професорът да се е върнал вече в София и да е получил последното ми писмо и карта, изпратени от Швейцария. Наченах вече приготовленията за ригорозума си, който вероятно ще дам в края на ноември. Ако между тем ми се удаде да напиша още нещо и сложа нови факти в някоя друга статия, ще известя на г. професора.

За сега прекратявам с искрена благодарност за грижите на г. професора относно напечатването на статията ми и оставам с дълбоко почитание Ваш предан

П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1303.

18

П. Ников до В. Н. Златарски. Благодари за изпратени му съчинения на Златарски, като изказва мнението си за тях. Отказва да се яви на конкурса за доцент по българска история в университета поради здравословни причини.

Виена, 7/20 ноември 1911 г.

Многоуважаемий г. професоре,

Отдавна стана вече, откакто искам да Ви пиша и Ви изкажа своята благодарност за двете Ви най-нови съчинения, които бяхте тъй добър да ми изпратите чрез Милева, но от една страна, поради болест, от друга, поради приготовленията по изпита си не можах да сторя това. Ценният Ви подарък ми причини, като на книголюбител и радетел за преуспяването на нашата отечествена история, истинско удоволствие, и аз Ви искрено благодаря за него. Не мога да премълча г. професоре, силното впечатление, което ми направи работата Ви относително нашето старинно летописание³². Право да си кажа, аз останах като гръмнат от радостна изненада. С един замах установени толкова безценни факти от нашето най-тъмно минало! Това е цяло събитие в нашата наука, което, ще призная, ме трогна. Ключът, който Вигу³³ е изнамерил с такъв далновидност за непонятните слова в „Именника“, добива практическо значение и става в действителност, истински ключ едвам след Вашите тъй сполучливи изводи. Ще ми позволите, прочее, г. професоре, да Ви сърадвам искрено за тоя Ви голям успех. От „Zeitschrift für osteurop

(eische) Geschichte“ ме поканиха да напиша рецензия на тази Ваша работа, но поради липса на време трябваше да откажа за сега да запозная западния учен свят с резултатите от Вашето тъй сполучливо издирване; обещах им обаче за по-после.

С голямо задоволство прочетох другата Ви брошура³⁴ — към въпроса за най-старите български монети. — защото в нея аз намерих отзив на един от ония въпроси, които често най-вече ме вълнуват. Сърбите не престават въпреки фиаското на своите блянове за велика Сърбия да бъдат агресивни спрямо нас. Тези хора що ли не мислят, че центърът на света е в Сърбия. Техните учени, колкото и да бъдат критични, щом доде работата до въпроси, отнасящи се до отношения между Сърбия и България, не могат да бъдат безпристрастни и внасят винаги известен шовинизъм в своите разсуждения. Към това без друго ги подхранват успехите, които са направили през вековете на изток, юг и югоизток на наша сметка, и злото, което са сторили и още правят на нашата националност. Затова аз съм считал и считам като една от съществените длъжности на нашия историк, от една страна — да бъде той на шрек, за да отразява отровните стрели на този коварен и не безопасен за нашата национална целина неприятел, а, от друга — да насочва своята дейност към възпитаване нашия народ и интелигенция в национален дух, та като им държи винаги пред очи онова голямо зло, което нашите божем братя сърби са ни нанесли до днес, да ги научи да бранят добре онова, което имат и да бъдат готови да си извоюват назад онова, що им е било отнето. Ето защо много ме възрадва обстоятелството, че г. професорът държи точна сметка за домогванията на задморавските обитатели и се грижи да ги отблъсква по сигурния път на науката.

Г. професорът ще се интересува да знае за вървежа на моите работи. За мое най-голямо нещастие нямам този път да Ви съобща нищо добро. От като се върнах във Виена, тръгна ми всичко наопаки. Още в първите дни на пристигането ми си навлякох по невнимание една силна настинка и акутен катар на приносните кухини и в последствие едно нетърпимо главоболие, което ме принуди до преди две седмици да преустановя всякаква работа и да се подложа на няколко седмично лекуване, което за щастие даде благоприятни резултати, и така се избегна засега, когато имам да се разправам с доктората си, една нужна операция. Естествено е, че при такива обстоятелства ми се парализираха сметките и намеренията. Изпита си се надявам да дам, ако, разбира се, не се яви пак някои нова непредвидена евентуалност, от които съм вече тъй напарил, още преди нашите празници. Но да се явя на конкурса за доцент ми става за жалост напълно невъзможно; липсва ми физическата възможност за това. Можете си представи, г. професоре, колко ми е тежко да Ви кажа това! Вие най-добре можете да влезете в моето положение! Знаете, че моята мечта беше и е да вляза в университета, за да мога така свободно да се предам с всички сили на делото, с което ме свързват тесни вътрешни връзки, и липсата на което ще бъде, мога да кажа, една незапълнима празнота в моя живот. Сега новият обрат на работите заплашва удовлетворението на моето съкровено желание! Ако съм търпял някога несполуки, то този неуспех считам за най-голямата от тях. И мен ми става още по-тежко, като помисля, че това мое нещастие може да донесе и Вам, г. професоре, нежелани неприятности и мъчнотии. Когато бях в Leysin Швейцария], като пресмятах всичко, що ми предстои да извърша, и времето, с което разполагах, бях убеден, че последното тъкмо ще ми стигне.

Сега обаче, когато изгубих съвсем напразно повече от месец време, не мога по никой начин да смогна, та каквото и да направя. Така щото сега се принудих да съсредоточа вниманието си само върху изпита си. Така опъчно стои сега моята работа. Ще Ви моля, г. професоре, много пъти за извинение, ако по неволя стана причина да имате и Вие неприятности! Прекратявам за сега, като оставам Ваш предан почитател

П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1326.

19

П. Ников до В. Н. Златарски. Честити му именния ден и провъзгласяването му за член на академиите на науките в Петербург и Прага.

Виена, 1 януари 1912 г.

Многоуважаемый г. професоре,

Приемете, моля, най-първо моите искрени поздравления по случай именния Ви ден! Желая Ви дълъг и плодотворен живот за благото на нашата наука!

Новата година, която начева с днешния ден, да Ви бъде носителка на истинско щастие!

Позволете ми да прибавя към горните си честитки още една. Както се научавам от достоверно място, академиите на науките в Петербург и Прага са Ви провъзгласили за член. Ще ми позволите да присъединя и моята радост към Вашата за тази висока и отлична чест, която е направена от най-върховното научно място на представителя на българската историческа наука, и да Ви поздравя най-горещо за това.

Ваш почитател

П. Н и к о в

П. П. Аз се готвя да се явя наскоро на устните изпити. Дисертацията ми е вече апробирана; проф. Иречек е останал очарован от нея. Приготвявам да Ви изпратя една нова интересна работа.

НА БАН, ф. 9, инв. № 1341.

20

В. Н. Златарски до П. Ников. Изпратил му коректури на статия. Интересува се на кого да даде друга напечатана статия.

София, 10 януари 1912 г.

Любезний г. Ников,

Дългът ми към Вас по никой начин не може да се изплати с тая карта. но позволявам си да Ви помоля да се задоволите засега с нея пред вид на бързината, или по-добре, пред вид на това, че въпросът не търпи отла-

гане. Работата е тая. С вчерашна дата Ви изпратих един пакет с първата коректура на статията Ви, която ще бъде обнародвана в „Списанието“ на Академията.³⁵ Ще Ви помоля да я прегледате и изправите, колкото е възможно по-скоро, и да я повърнете на мой адрес или на адреса на Академията. Аз съм я поправил според Вашия ръкопис, но на някои места съм поставил на полето „?“ , което означава, че не съм уверен. Ако имате нещо да прибавите, можете това да сторите, колкото щете, а също и да съкратите. Изобщо прегледайте още веднъж статията, защото по тая първа коректура ще водя и поправа другите две, които, поради късото време, не ще бъде възможно да Ви ги изпращам. Освен това ще обърна вниманието Ви на русизмите, които старайте се да избягвате.

Другата Ви статия за Синадина³⁶ е вече напечатана и тия дни ще Ви изпратя отделните отпечатьци, от които един поднесох на дядо Симеона и един ще задържа за себе си; другите ще Ви изпратя. Обаче, ако искате да раздадете тук някому, то, моля Ви, напишете ми кому и аз ще ги предам, та да не се разхождат напразно до Виена. Ще чакам Вашия списък.

Благодаря Ви за сърдечния поздрав. Впрочем за това в обширното писмо, което ще последва може би наскоро. Много съм зает с разни записи, които ми отнемат много време. Поздрав сърдечен

Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

П. П. Помислете също и върху заглавието на статията. Може би ще намерите друго по-подходяще.

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 10.

21

П. Ников до В. Н. Златарски. Съобщава му за коректури на статия и поправките, които прави. Уточнява заглавието. Отговаря на въпроса му, на кого да даде отпечатьци от негова статия.

Виена, 14/27 януари 1912 г.

Многоуважаемий г. професоре,

Получих любезната Ви карта, както и пратката и искрено Ви благодаря за безкрайната Ви любезност. Коректурата прегледах веднага и бих Ви я повърнал още завчера, ако да не беше нужно да се направи една справка. Още в Leysin предполагах, че Smičiklas, който се е ползвал от изданията на Kukuljevič, ще да е препечатал в своя „Codex“³⁷ въпросната грамота. Трябваше прочее да се провери. Понеже обаче едвам вчера ми доставиха „Codex“a, не можах да Ви изпратя по-рано коректурата обратно. Предположението ми се оказа напълно основателно; така попълних една празнота на статията си. Освен това узнах и направих съответната поправка, че оригиналът на грамотата не се намира в Загреб, а навярно в Будапешенския архив.

Колкото се отнася до заглавието, размислих пак, но до вчера не можах да измисля нищо свесно. Не би било зле статията да се озаглавеше — българо-унгарски отношения при царя Борила, — но аз не посмях и не исках да сторя това, първо, защото статията е написана главно с оглед

върху грамотата, а не обратно, така че тя се явява един вид като исторически обяснения към същата. От друга страна обаче, при всичко, че аз съм доста обширен, не изчерпвам всестранно въпроса, за да мога да дам на статията подобно заглавие.

По-приемлив ми се виждаше надписа: „Една революция против цар Борила etc.“, с който и надписах коректурата. Същевременно той ми се виждаше обаче непълен и затова не зачеркнах старото заглавие, а оставих да си кажете и Вие мнението. Днес намислих най-подир друго едно заглавие, което ми се вижда да бъде най-сполучливо, та ще Ви се моля, ако го одобрите и Вие, поставете моля него. То е: „Цар Борил под светлината на един нов паметник“ (или документ).

Като се ползувам с благодарност от Вашата тъй любезна подкана, моля Ви да дадете отпечатък от статията ми на следните г-да:³⁸ професорите — Кацаров, Юрд. Иванов и Милетич, а може и на други някои, които Вие мислите, че се интересуват от исторически въпроси; на Ив. Пеев, секретар в академията, на учителя по история Юрдан Трифонов и на учителя в духовната семинария Димитър Михайлов.

Като Ви благодаря още веднъж искрено, приключвам и оставам с дълбоко почитание Ваш предан

П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1345.

22

В. Н. Златареки до П. Ников. Очаква да го види в София. Съобщава му върху какво работи. Осветлява го по въпроса за печатането на неговата статия, както и за хонорара на вече отпечатана статия.

София, 10 март 1912 г.

Драгий г. Ников,

Вчера бях у многуважаемия дядо Симеона по една работа, за която той може би да Ви е писал или пък ще Ви пише, и стана дума за Вас, комуто вече от толкова време дължа отговор на последното писмо. Много се зарадвах, като се научих, че Вие привършвате вече изпитите си благополучно и тъй успешно; но още по-голяма беше радостта ми, като чух от дядо Симеона, че към края на април Вие вече възнамерявате да се върнете в България и, разбира се, ще останете в София. Тук аз ще имам вече възможност лично да говоря с Вас по много въпроси, а най-вече по известния Вам, но отложен за няколко време поради стеклите се обстоятелства.³⁹ При тая вече лична среща надявам се, че ние ще разрешим тоя въпрос положително и неотложно; защото ще бъде тъкмо време, когато ще трябва да се предвиди нов персонал професорски за следната година, с една реч ще вдигнем работата далеч напред. Дай, Боже!

Сега позволете ми да Ви обясня, защо тъй дълго мълчах и не Ви отговорих своевременно. Съвсем неочаквано за мене през първите числа на януарий ми биде възложено от нашата Академия да приготвя сказка за първото й тържествено събрание. Понеже до последното оставаше твърде малко време, от една страна, а, от друга — понеже ми се искаше

да изляза с някой нов въпрос, то аз бях принуден да се занимавам твърде усилено цял месец и половина, като оставих на страна всички други работи и свои задължения спрямо приятели и познати. Наистина, аз успях да свърша работата си навреме и на 26 февруарий прочетох сказката си на тема: „Какви книги законни Борис е получил от Византия“⁴⁰, която произведе своето действие и впечатление, но за през това време се бяха натрупали у мене толкова много писма, че и до сега не мога да наваксам да отговоря на тях, а в това число и на Вашето от 27. I, на което най-сетне дойде редът. Ето защо, любезни г. Ников, ще Ви моля да ми простите великодушно дългото мълчание.

Вашата статия за цар Борила се позабави, защото 2-рата книга от „Списанието“ на Академията доста закъсня с излизането си; само днес ми донесоха втора коректура от нея и тъкмо що свърших прегледа ѝ, като при това направих нужните слички с Вашите допълнения в първата коректура и вмъкнах посоченото в последното Ви писмо заглавие на статията, а именно: „Цар Борил под светлината на един нов паметник“, което е доста сполучливо и напълно подхожда на съдържанието.

Понеже втората коректура е добре поправена и като мисля, че едва ли ще бъде възможно вече да се правят изменения в текста на статията, която е вече свързана на страници, то аз счетох за излишно да Ви пращам втората коректура: па освен това в Академията бързат по-скоро да изпуснат третата книга, в която ще бъде напечатана Вашата статия, а пък с изпращането и на 2-рата коректура работата би се доста забавила. Затова ще Ви се моля да се не безпокоите; аз ще бъда внимателен при преглеждането и на третата коректура. Не знаей, дали сте останали доволни от статията за Синадина, в която, струва ми се, не са пропуснати много грешки.

Надявам се да сте получили вече изпратените от мене отделни отпечатъци от същата статия. Според посочените от Вас адреси аз предадох нужните екземпляри; освен това дадох по един екземпляр на дядо Симео-на, в Академията, в Университета, на г. Аргиров, директор на университетската библиотека, и един задържах за себе си. Вярвам ще одобрите тия мои самоволни разпоредби. А ргорос за тая статия. Вам се полага да получите хонорар за нея от „Историческото дружество“ 33 лв. и 75 стот. (за 9 страници) — малко, както виждате, но поради оскъдните си средства дружеството не можеше да плати за хонорар повече от 60 лева за печатна кола. Но за да мога да изтегля тая „огромна“ сума и да Ви я изпратя, ще трябва или да ме опълномощите да подпиша разписката вместо Вас, или пък да Ви се изпрати самата разписка да я подпишете. Аз мисля, че първото ще бъде по-експедитивно и ще стане по-скоро. Пълномощното напишете на името на председателя на Историческото дружество в София. Надявам се, че ще ми отговорите по-скоро на тия въпроси. Освен това ще Ви моля да ми съобщите по-точно времето на Вашето пристигане в София, понеже много ми се иска да се видя с Вас преди заминаването ми за Петербург, за дето ще отпътувам в първите числа на май заедно с г. Милетича, като делегати от нашата Академия на учредителния събор за „съюза на славянските Академии“.

Ами Вие работите ли сега нещо? Аз бих Ви посъветвал повече да си почивате, отколкото да работите, защото изпитите доста сили отнемат на човека. Предайте, моля Ви, моя поздрав на г. Иречека, кога се видите, а също и на г. Милева, комуто така също тия дни ще гледам да отговоря. Съобщете му също причините, задето и нему не съм писал тъй дълго, и го помолете от моя страна да ми не върже „курс“.

Най-сетне приемоте моите благопожелания за благополучното Ви свършване на изпитите и оставам винаги готов за услуги Ваш

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 8 — 9.

В. Н. З л а т а р с к и

23

П. Ников до В. Н. Златарски. Благодарни за направени коректури. Уточняване на среща между двамата. Отзив за ново изследване на Златарски. Съобщава върху какво работи К. Иречек.

Виена, 12/25 април 1912 г.

Многоуважаемый г. професоре,

Любезното Ви писмо от 10 март получих своевременно, но поради едно неразположение, що ме нападна след преумората около главния ми ригороз, и напоследък залисии около посрещане на гости не ми позволиха за жалост да Ви отговоря по-скоро, за което Ви моля много пъти за извинение. Бързам сега да дам отговор на онова, що ме питате.

Преди всичко обаче считам се силно obligан да Ви изкажа искрената си благодарност, задето бяхте тъй добър да отделите част от твърде ценното си време за извършване коректурите на статията ми, както и за грижите Ви изобщо по напечатването на моите трудове.

Питате ме, кога ще напусна Виена на път за България, и искате, да Ви определя точно времето на моето пристигане в София, за да можем лично и устно да се разговорим. Това ще бъде през всяка вероятност през средата на м. май ст. ст. при всичко, че не мога да кажа с положителност, защото терминът на извършването на тържествената промоция зависи от решението на факултета. Предполага се, че тя ще бъде през втората половина на м. май н. ст. В едно писмо до чича ми аз бях изказал наистина надеждата, че ще мога да тръгна от тук през последните дни на април ст. ст., но оказва се, че промоцията ще се извърши по-късно. Много ми се искаше да бъда по-рано в София, за да Ви намеря още там, но ако Вие замините за Петербург през първите дни на май, това не ще бъде възможно. В краен случай, ако е н е о б х о д и м о н у ж н о, бих могъл да се прехвърля за 2 — 3 дена в София. Вие кой път ще вземете, г. професоре, за Петербург, няма ли да минете от тук и останете някой и друг ден в хубавата Виена?

Преди да получа Вашето писмо, бях узнал от вестниците за новия Ви труд: „Какви книги законни е получил Борис от Византия“, прочетен в I-то тържествено събрание на нашата академия, и за успеха Ви, за който Ви поздравявам. Този важен въпрос от нашата културна история е твърде тъмен и с толкова по-голямо нетърпение и любопитство очаквам напечатването на тоя Ви труд. Резултатите, до които сте достигнали и които са направили впечатление, проливат, не се съмнявам, нова светлина върху тоя тъй интересен въпрос и нека призная, любопитствувам с любопитството на жена да ги узная.

Както вече Ви съобщих, получих отделни отпечатыци от статията за Синадина и Ви благодаря. С благодарност посрещнах и разпоредбите Ви по раздаването на някои екземпляри, както и предложението Ви за

начина на изтеглянето хонорара за същата статия. При настоящото си ще притворя нужното пълномощно, като при това Ви моля да задържите употребената сума за изпращането на отпечатъците, а така също и други евентуални разноски, които сте направили.

Предадох поздрава Ви на г. Милева. С г. Иречек се срещнах през ваканцията само веднъж, и то в деня на получаването на писмото Ви; тия дни пак ще го видя и му предам Вашия поздрав. Благодаря Ви за благопожеланията Ви по случай благополучното свършване на моя изпит. От когато издържах ригороза си дори до днес повече почивах и малко работих, па и не беше другояче възможно при неразположението, що ме беше овладяло. По настоящем се занимавам със събирането на някои непознати и извънредно важни за историята на второто наше царство документи, за които Вие веднъж справедливо бяхте се изразили, че тепърва чака своя изследовател. За епохата на Търновското царство има още богат, дори твърде богат материал, що лежи из архивите или пък се намира в малко познати и редки издания. Сега ме занимава освен това и въпросът за напечатването на дисертацията ми. Г. Иречек ме посъветва непременно да я напечатам, и то на български, а не на немски, така щото ще става нужда да я превеждам на български. Проф. Иречек е зает с коректурите на новото си съчинение — Студии върху културния живот на средновековна Сърбия, — което излиза в изданията на тукашната академия.

Като Ви благодаря още веднъж искрено за всичко, оставам Ваш предан

П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1368.

24

В. Н. Златарски до П. Ников. Съветва го да подготви тема за хабилитацията си извън докторската теза. Моли го да направи справка за документ от сбирката на кардинал Питра.

София, 18 април 1912 г.

Любезний г. Ников,

Многоочакваното Ваше писмо получих и Ви съм много благодарен, задето ми съобщавате по-точно времето за Вашето завръщане в България. Тоя въпрос ме интересува главно за това, защото го поставям в свързка с обявения вече конкурс за доцент по българска история със срок до 1 октомврий т. г., за който конкурс Вие, вероятно, вече сте чели в българските вестници. Като съм напълно уверен, че тоя път Вие ще се явите като конкурент, аз исках своевременно да поговоря с Вас, как да стане тая работа най-добре, и затова и исках лично да се срещна с Вас. Тъй като развиващите се събития на Балканския полуостров и около него са от такъв характер, че могат да ни изненадат твърде лесно с някои осложнения, и то всеки ден, то аз взех да гледам на моето заминаване за Петербург твърде скептически; поне засега то се явява за мене твърде проблематично, защото на нещастното славянство не му върви: всякога

когато славяните се решат да извършат нещо добро и полезно за тях си, все ще се случи пречка и самѣто дело се осуетява. Тѣй и сега по някои неочаквани причини можем да очакваме всеки час известие от Петербург, че поради известни политически събития предполагащият конгрес не може да се състои. Пред вид на такава една възможност аз мисля, че ще бъде по-добре да не се губи времето и от сега да поговоря с Вас за отбелязания по-горе въпрос. Работата се състои в следното.

Според нашите наредби, тоя, който се явява на конкурс за доцентура, длъжен е, както и в другите университети, да представи хабилитация — учена работа из областта на оная дисциплина, за която той ще компетира. Разбира се, такава работа би била най-подходна една дисертация докторска; но в нашия закон за университета е изрично казано, че докторека дисертация не може да служи като хабилитация, а трябва да се представи друга работа, специално написана за хабилитиране. Пред вид на тая наредба аз бих Ви помолил да се погрижите тъкмо за такава работа. Освен това хабилитацията трябва да бъде напечатана своевременно, т. е. преди тя да бъде представена. Що се отнася до обема на работата, то за него нищо не е казано изрично; но самѣ, самѣ по себе си се разбира, че тя трябва да бъде по-обширничка и да представя нещо завършено, за да може по нея да се съди за подготвеността на кандидата и неговото боравяне с предмета. За мене това не е потребно, защото аз зная как сте Ви[е] основателно подготвени и как научно работите; но то е потребно за другия рецензент, както и за факултетния съвет, за да се изпълни свързаната с въпроса формалност. Като съм убеден, че Вие имате вече събран материал не само за един, а за много въпроси, то надявам се, за 5 месеца (до 1 октомврий) Вие ще пригответе своята хабилитация и при това тѣй, че да може през месец септемврий да бъде обнародвана в изданието на Академията, за да не се утрупвате с разноски за отделно напечатване. Написването на хабилитацията, вярвам, ще можете да направите и тук, идом си съберете във Виена нужния материал. Това е най-главният и първият въпрос, по който исках да говоря с Вас. Може би всичките тия подробности, за които тук пиша и да Ви се покажат излишни, но аз бих желал да зная, какъв ще бъде отговорът Ви по тях, та своевременно да си бъда спокоен. Затова ще Ви моля да ми отговорите по-скоричко поне до 1 май ст. ст.; ако ли пък ми се удаде да се срещна пътъм с Вас във Виена, то тогава ще приказваме по-нашироко и по-подробно.

Вторият въпрос, който така също е много важен, няма тук да Ви излагам, защото той ще зависи от разрешението на първия. Ако ми отговорите в положителен смисъл, то тогава и за него ще Ви пиша.

Съветът, който Ви е дал г. Иречек относно дисертацията Ви, напълно възприемам и е твърде уместен. Аз дори настойчиво Ви моля да я преведете час по-скоро, за да я напечата Академията, която на драго сърце ще я приеме. Тоя превод ще дойде като силна подмога за мене и за въпроса, за който Ви по-горе пиша.

Сега имам една просба до Вас. Ние тук нямаме съчинението на J. B. Pitra, *Analecta sacra et classica. Romae et Parisii. 1891* с., макар че вече от няколко години я търсим да си я набавим за университетската библиотека, а пък в настояще време ми трябва една справка да направя. Затова осмелявам се да се обърна към Вас с просба да ми направите тая справка. Вярвам, няма да ми откажете. В посоченото съчинение на Pitra, на стр. 539 (в писмата на Димитрия Хоматияна) се споменува името Στράβος; е ли това само отделно име или се говори в текста за самата личност?

Ако е последното, то аз бих Ви помолил да ми препишете съответния текст и да ми го изпратите. Надявам се, че тази услуга не ще Ви отнеме много време и не ще Ви причини много труд. Предварително Ви поднасям моите благодарности.

Утре ще Ви изпратя хонорара за Синадина (днес закъснях за пощата) 33 лева, защото 10 ст. одържаха за гербова марка и 75 ст. за пощенски запис ще заплатя. Други разноски не съм правил и не признавам да съм правил.

Поздравете г. Милева от мене. Надявам се неговият въпрос със стипендията да се е уравнил и да е получил моето писмо. А от Вас чакам с нетърпение отговор и оставам с поздрав Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

/П. П./ Поздрав и на г. Иречка.

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 11 — 12.

25

П. Ников до В. Н. Златарски. Направил исканата от Златарски справка. Споделя желанието си за участие в конкурса за доцент по българска история в университета. Иска съвет за тема на хабилитацията си.

Виена, 6 май/23 април 1912 г.

Многоуважаемий г. професоре,

Бързам да отговоря на последното Ви писмо, което получих вчера и за което Ви благодаря.

Справката, която ми възложихте, направих още вчера и тук Ви прилагам един препис от-искания документ. Това ми беше твърде лесно, защото аз тъкмо се бях занимавал с тая, както се види твърде рядка, но и твърде ценна книга. Между документите, които произхождат от ръката или канцеларията на Димитрия Хоматиана и са издадени от покойния Pitra⁴¹, се намират някои твърде важни за нашата история. Аз ги събрах и с Ваше позволение ще Ви ги изпратя по-късно заедно с една статия по тях за напечатване в изданията на академията. Между тях е и тоя паметник, за който Вие ме питате. Както ще видите, той съдържа само няколко реда за севастократора Стреза, но предвид на това, че той според моето скромно мнение се явява ценен принос за познанието характера на властвването на тоя български владетел вътре в неговите земи, аз Ви изпращам препис от целия документ, още повече, че от синодалното разследване и решение става ясно, че Стрез е упражнил действително насилие. Документът е преписан, тъй както е у Pitra, без да съм правил поправки. Що се отнася до Мговата хронология, не може да се каже, както и за повечето от другите актове, нищо точно и положително. Колко добре щеше да бъде, ако притежавахме повечко такива паметници, па било и с няколко само думи за тъй тъмната и неизвестна наша културна история! Нека се надяваме, че бъдещето ще ни донесе в това отношение радостни изненади! Ще Ви призная, г. професоре, че с голямо удоволствие приех поръчката Ви, можейки така да Ви бъда най-послед и аз веднъж полезен, ако и с толкова нищожно нещо; защото тъй се чувствавам задължен към Вас, че не зная кога и как ще мога да Ви се издължа.

Признателен Ви съм за всичко, което ми пишете по въпроса за конкурса и за ценните съвети и упътвания, които ми давате по него и които на драго сърце ще последвам. Няма да скрия, че известието Ви за определянето на конкурса за през октомврий ме изненада, защото аз бях с погрешното разбиране, че той може да се състои само в началото на всяка година, и следователно го очаквах евентуално за януарий 1913 г. Толкова повече Ви съм благодарен, защото бяхте тъй добър да ми обърнете вниманието върху това, та да мога, докато е време, да се заловя сериозно за работа. В нашата преса не срещнах нищо по това. До 1 октомврий имам на разположение още 5 месеца; от тях 2 седмици са определени за малкия философски ригорозум, който в сравнение с големия изпит, що вече прекарах, е играчка и повече формалност, но все е неприятен. За останалите 4½ месеца трябва да се преведе и приготви дисертацията ми за печат, да се напише и напечата хабилитацията. Времето е малко кратко, но какво е невъзможното на този свет, щом има желание и воля. Аз трябва да се явя и ще се явя на конкурса. Независимо от всичко друго аз съм затава и морално задължен пред Вас, г. професоре, и не мога освен този път да взема непременно участие. Така щото можеше да бъдете напълно спокоен, че ще сторя всичко, което лежи в моите сили и воля за достигане на целта. Мисълта Ви да се напечата по-скоро дисертацията ми е повече от справедлива: последната ще направи непременно впечатление, защото открива непознати области от нашето минало. Ще побързам да я приготвя за печат. Относно темата за хабилитация ще Ви моля, г. професоре, за съвет. Предвид на краткостта на времето, с което разполагам, би било най-целесъобразно и желателно да се занимаю с някой въпрос, който ми е добре познат. Такъв е напр. времето на цар Михаила III, — с което, както Ви е известно, съм се занимавал вече и ми е отблизо познат. Материалите са почти събрани и отделни части и въпроси обработени. Тази работа готвех по-рано за дисертация. Тя е замислена така, че ще се състои от две отделни, но същевременно свързани една с друга части. Тази работа има свързка и с дисертацията ми и може в известна степен да се смята като нейно продължение. Не се съмнявам, че тя ще бъде достатъчна, за да изтъкне работоспособността и качествата на кандидата. В нея ще има нови заключения, осветление и прецизиране на много отделни въпроси, а тоже използване на 2 — 3 нови паметника, но нови факти и открития въз основа на нови документи няма да има и в това отношение тая работа ще отстъпва на дисертацията ми. Попитах напоследък проф. Иречек, какво да я правя тая работа, и той ме посъветва да я довърша и напечатам. Ще поговоря тези дни пак с него в свързка с конкурса и хабилитацията. Да избира друга някоя тема за хабилитация ми се вижда неизгодно и неблагоприятно пред вид на краткостта на времето, защото бих рискувал да бъда недостатъчно дълбок и всестранен и бих се изложил. Да разполагам с повече време бих предпочел да се занимаю с нещо друго, което да не отстъпва по нищо на дисертацията ми, но при положението на работите най-добре е, мисля, по-сигурното. Освен това царуването на Михаила III е една твърде важна епоха от II-то българско царство, личността на този български цар — доста бележита, за да заслужават една специална монография. Ще Ви моля прочее, г. професоре, да ми пишете, дали сте съгласни с моята мисъл и дали одобрявате горната тема за хабилитация. Чакам с нетърпение да чую Вашия съвет, за който от сега искрено Ви благодаря.

Хонорара от историческото дружество получих вече и крайно Ви благодаря.

При новосъздаденото от конкурса положение на работите, което изисква да се бърза, ще стане нужда да продължа своето пребивание тука с някой месец повече, за да допълня всичко нужно за хабилитацията ми. Тука разполага човек с всички пособия, и то в двойно и тройно число екземпляри, та винаги има замена.

Прекратявам, като Ви моля пак да ми съобщите Вашето мнение по темата, която предлагам и оставам с признателност дълбокоуважаещият Ви

П. Н и к о в

П. П. Настоящото си ще дам утре на пощата, понеже днес е вече късно.

НА БАН, ф. 9, инв. № 1371.

26

В. Н. Златарски до П. Ников. Благодари за препис на документ. Дава мнението си по темата на хабилитацията му. Уговаря среща във Виена.

София, 27 април 1912 г.

Любезний г. Ников,

Най-напред искрено Ви благодаря за голямата услуга, която бяхте тъй добри да ми направите с преписването на цял един документ. Любезността Ви в случая е много голяма и аз ще гледам с друго да Ви се отплатя.

Но Вашето писмо ме зарадва не само с тая услуга: то ми донесе много приятни вести и бързам да се изкажа по тях. Първо то ме зарадва, дето Вие сте се занимавали с документите у Ритра, защото, както Ви писах вече, тая книга тук за нас е недостъпна. Сега Вие сигурно ще ни дадете в обещаната статия всичко, каквото се намира в нея досежно българската история, и с това ще ни удесните твърде много. Справката, за която Ви молих да направите, ми е потребна, за да проверя едно място в представената от г. Мутафчиева, моя ученик, статия и при това хубаво написана статия за „Владетелите на Просек“, която скоро, вероятно, ще бъде обнародвана.

Няма съмнение, че във Вашето писмо най-важното за мене беше отговорът Ви, че ще се явите на конкурса в октомврий. Обикновено ние тук имаме практика да даваме срок за конкурси 6 месеца и затова всичко зависи от деня, в който се реши да се обяви конкурс, и нямаме визирана точката от време за обява. Що се отнася до темата на хабилитацията, то не може да бъде по-добра от тая, на която Вие посочвате в писмото си: тя ще бъде повече от нужното искане, още повече, че засяга една интересна епоха в нашата история, и при това, може да се каже, наполовин вече готова. Затова моят съвет е: първо, да не търсите никаква друга тема и, второ, да побързате с избраната вече и да я довършите час по-скоро. След това вече да преведете дисертацията си, за която работа ще Ви трябва несъмнено много по-малко време. Страх ме е само за едно. Тъй както мудро върви печатането на академическите издания, боя се да

Ви не задържат много. Както и да е, в случая за нас е по-важно хабилитацията Ви да бъде отпечатана по-рано.

Що се отнася до завръщането Ви в България, то това да Ви не стеснява; напротив, аз бих Ви посъветвал да останете във Виена, колкото се може по-дълго и да довършите работата при много по-големи удобства и пособия, отколкото тук, стига само да имате възможност.

За всичко по-подробно ще поговорим във Виена. Въпросът за заминаването ми за Петербург е окончателно разрешен и в понеделник или във вторник ще тръгна вече на път. Във Виена мисля да остана един ден и аз бих Ви молил да ме сподобите, изобщо да се срещнем. Ще се спра вероятно в Hotel Oesterreich Hot(el). За деня на тръгването ще Ви съобща точно с карта. Обадете, ако Ви не затрудни, за това и на г. Милева, когото така също искам да видя, понеже не ще имам време да му отговоря тия дни на дългото му писмо.

А сега като Ви казвам „до виждане“ оставам Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 13 — 14.

27

В. Н. Златарски до П. Ников. Уточнява среща на гарата във Виена.

София, 1 май 1912 г.

Любезний г. Ников,

Моите сметки се съвсем объркаха. По непредвидени обстоятелства аз ще мога да тръгна оттука само на 2 т. м. в сряда. Понеже времето не ми позволява да остана във Виена поне на един ден, то аз ще Ви помоля най-настойчиво да дойдете на гарата и по пътя от едната гара до другата ще поговорим, доколкото времето ни позволи. И тъй във Виена аз ще пристигна в четвъртък вечерта. Вярвам няма да ми откажете в просбата. Аз много съжалявам, че така се стекоха работите. Съобщете това и на г. Милева, когото т[оже] бих желал да видя. И тъй „до виждане“!

Ваш

В. Н. З л а т а р с к и⁴²

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 15.

28

П. Ников до В. Н. Златарски. Иска извинение за задържана книга. Съобщава условията за печат на хабилитацията си и за преписката си с К. Иречек.

Варна, 23 юни 1914 г.

Многоуважаемий г. професоре,

Една неочаквана случка, която ме поставя в едно твърде неловко, да не кажа глупаво положение спрямо Вас, ме кара да Ви пиша следните извинителни редове. Като се завърнах тук от София, намерих да прокар-

ват в митрополията, дето живея, електрическо осветление; по тази причита стана нужда да се измести моята библиотека и се отърсят книгите. Днес, когато се занимавах с нареждането на последните, забелязах между тях за голямо мое удивление съчинението на Успенски за образув[ането] на второто бълг. царство,⁴³ което Вие бяхте тъй добър да ми заемете още през зимата. Моята изненада беше така голяма, обзе ме такова силно чувство на възмущение против самия мене, че нищо недоумявах: не можех да разбера и сега е още за мене гатанка, как тази книга, която смяха тогава още, през зимата, веднага да Ви повърна, остана тъй дълго тук. Никога не вярвах, че съм до там забравен и записан човек! Чудни дела твои, Господи! Аз се чувствавам с тази случка твърде много виновен пред Вас, господин професоре, и Ви моля многократно за извинение! Станала е въпреки моята воля и затова ме изпълва безпомощно с мъчително негодувание против самия мене. Още днес ще Ви изпратя книгата по пощата препоръчено, като Ви изказвам тук най-искрената си благодарност.

Писах на професор Иречек за въпроса, за който Ви споменах в София, и сега чакам отговор от него.⁴⁴ Когато бях в столицата, влезох в преговори за напечатването на работата ми. Поискаха ми 54 лв. на печатна кола за сто екземпляри; половината сума ще се плати в началото, когато се начева печатането, а другата половина на края. Печатарят се задължи да дава минимум две печатни коли на седмица, така щото в един месец книгата ще бъде готова. Понеже е така, аз няма да бързам с печата, има още доста време на разположението. Как Ви се виждат условията, г. професоре?

Прекратявам тук, като Ви моля още веднъж за снизхождение и извинение на тъй мучителната за мене случка. Предайте, моля, моите почитания на Вашите мили и приемерте почтителни сърдечни поздравии от Вашия винаги предан

П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1453.

29

П. Ников до В. Н. Златарски. Отказва се от участие в конкурса за доцент по българска история в университета. Предава поздравленията на митрополит Симеон за открит от Златарски ръкопис за патриарх Евтимий.

Варна, 28 септември 1914 г.

Многоуважаемий г. професоре,

Заминах ненадейно от София, защото трябваше да бъда тук за деветгодишнината от смъртта на покойния ми баща, та по тази причина не можах да Ви видя повторно. Заминаването ми от София се съвпадна и с едно мое решение, което искам да Ви явя тук, понеже се намира в свързка с един въпрос, който Ви интересува. Както Ви е известно, аз бях дошъл в София с намерение да взема участие в предстоящия на 1 октомврий конкурс за доцентурата по българска история, за който приготвих и специална научна работа. През пребиванието си в София обаче аз измених

своето намерение по здравословни причини и реших да не участвам в конкурса.⁴⁵ Може би това мое решение да Ви изненада със своята неочакваност, още повече, че бях почти турил под печат конкурсната си работа, обаче уверен съм, че то не може да има каквито и да било неблагоприятни последици за желаните изходи на конкурса. Мое решение не означава, разбира се още, че аз измених на делото, на което се посветих да служа. Напротив, аз и сега продължавам да работя над известни въпроси. Бъдащето е във всеки случай доста загадъчно.

Разправих на моя чичо владика за интересните съобщения, които ми предадохте в София за патриарх Евтимий из неизвестен досега ръкопис и той остана крайно възвъдван за тия нови открития по църковната ни история и Ви благодари.

За сега аз оставам тук.

Предайте, моля, моите почтителни поздравии на домашните Ви. Оставам с поздрав Ваш предан

Д-р П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1468.

30

П. Ников до В. Н. Златарски. Осведомява се може ли да му изпрати две свои статии за печат. Споделя мисли за войната и за освобождението му от военна служба.

Варна, 2 май 1916 г.

Уважаемый г. професоре,

Отдавна не Ви съм се обаждал при всичко, че бях обещал; обаче предвид на времената, които преживяваме, смея да се надявам, че не ми вързвате кусур затова.

Лани още през м. август, когато Ви посетих последен път в София, бях Ви казал, че като се завърна тук, ще приготвя и Ви изпратя две научни статии за печат. Действително със завръщането си аз се залових на работа и след няколко дни едната статия беше готова. Обаче човек решава, а Господ разполага. Колко трепетни и тревожни минути, часове, дни и месеци прекарахме от тогава до днес! Събития от най-важните и съдбоносните в нашата история преживяхме в този промеждутък. На 10 септември се обяви мобилизацията и като всички други и аз трябваше да влезе под знамената. Време за писалка и мирна културна работа нямаше. Настанаха времена, когато историята се пише с кръв, огън и желязо. И, слава богу, всичко тръгна на добре, по щастлив път. . .

Зачислен отначало към 4 Маршеви полк, с идването на немците тук, аз бях командирован към тях като знаещ немския език. Нова идна метаморфоза ми даде напоследък първобитния пак образ: преди няколко дена съм уволенен от войската завинаги по същата причина, както през 1913 г. от школата за запасни подпоручици.⁴⁶ Така, сега съм свободен и дишам с цели гърди свежия въздух на зеленеющата се пролет, промислявайки, кой път да хвана и каква служба да заема. Да видим, де ще ме огрее.

Отначалото предполагах, че войната ще спре, както през Балканската война, научният живот в страната и научните издания няма да изли-

зат. Обаче по-късно пристигналите тук издания на академията ме научиха друго. Залових се пак на работа, доколкото това позволяваха отделни минути, откопчени от военната служба. Службата при немците ми даде малко повече свободно време. Сега, като се уволних на свобода, дописах последните редове от втората статия, която така ми остава спомен от военната служба през тази война.

Онова, което по стечение на обстоятелствата не можах да сторя по-рано, желая да набавя сега. Искам да Ви изпратя пригответените за печат две статии, обаче считам за необходимо да получа предварително съгласието Ви за това. Дочувам освен това, че хартия нямало, и не зная, дали ще излязат пак академическите издания. Ще Ви моля, прочее, г-н професоре, да бъдете тъй добър и ми съобщите, дали мога да Ви ги изпратя.

Те и двете представляват значителен научен, та и обществен интерес, като досягат въпроси актуални. Уверен съм, че ще ги подобрите. Първата — разглежда и осветлява последните дни на българското владичество в Браничевската област,⁴⁷ която — дай боже — днес, след цели 730 годишна раздяла ще остане окончателно в обединеното българско отечество. Когато писах тази статия, никога даже не подозирах, че дни само ни делят от велики събития, които ще напишат нови страници в историята на тази българска област.

Втората статия, се занимава с документи, свързани с името на Хоматиана, които хвърлят хубава светлина на някои църковноисторически въпроси от историята на 2-рата българска църква.⁴⁸

Като очаквам Вашия отговор, поднасям почтителни поздравии на домашните Ви, а Вас сърдечно поздравявам и оставам Ваш предан

Д-р П. Ников

НА БАН, ф. 9, шв. № 1509.

31

В. Н. Златарски до П. Ников. Съобщава му, че може да изпрати статии за печат. Говори за заетостта си като военен.

София, 14 май 1916 г.

Другий г. Ников.

Приех последното Ви писмо, макар и със закъснение. То ме много зарадва с известието, че сте станали вече господар на себе си и ще можете да работите това, което Ви е по угодата — първото и главното условие за плодотворен труд, каквото, види се, вече имате на лице. От своя страна считам се щастлив, че мога да Ви съобща, че има още възможност, щото Вашите две статии ще могат да бъдат докладвани в Академията, която води своите заседания, макар и нередовно.

Що се отнася до въпроса, кога те ще видят бял свят, т. е. ще бъдат обнародвани в изданията на Академията, то това не може да се с точност определи. Причините за това са много, но най-главната е тая, че в печатницата няма словослагатели и затова работата върви твърде мудно. Обаче всичко това да не Ви плаши! Пратете, непременно пратете Вашите

статии, които ще бъдат, както ми пишете, твърде интересни и поради това, мисля, ще намерят по-лесно място в академическите издания.

Аз съм се заловил за една работа, известна м[оже] б[и] Вам от вестниците, но тя върви твърде бавно, едно, защото много време, т. е. цял ден, съм зает в казармата, и друго, защото нямам настроение; това, което вечер и нощно време може да се изработи, не е достатъчно. Както и да е, мога да кажа, работа и аз!?

Почтителен поздрав на Н. В. преосвещенство дядо Симеона, комуто се каня да пиша, но все не мога да намеря време.

Със сърдечен поздрав
Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 22.

32

П. Ников до В. Н. Златарски. Съжалява, че Златарски не е освободен от военна служба. Благодарни за съдействието при отпечатването на негови статии. Пояснява целите, които си е поставил в тях, и пропуските, които има, както и върху какво работи в момента.

Варна, 19 май 1916 г.

Уважаемий г. професоре.

Твърде много Ви съм признателен, че всред многото и уморителни записи, които Ви отвлечат, намирате време да се заемете и с товара на моите статии. До вчера, когато получих Вашата карта, забравяйки, че сте запасен офицер и като такъв не подлежите на освобождение от знамената, мислех, че обявяването на войната не Ви е засегнало. Ублажавах Ви прочее, че като свободен сте предаден с все сили на любимите си занятия. Разбирам сега, че за жалост съм се лъгал. Досещам се от думите Ви, че сте пак военен и натоварен с някаква военна управа, както през миналата война. Наистина, това е за съжаление; иначе можехте много по-ползотворно да употребите това губено време. Обаче Вашата изпитана енергия и работоспособност зима, види се, и тука връх. От личен опит зная, как военната служба абсорбира и настройва, но Вие все пак намирате сили да не дадете да бъдете откъснат от областта на научната дейност. Това е то любовта! във всички свои прояви тя е несъкрушима! Аз Ви поздравявам. С удоволствие бих узнал повече нещо из Вашата научна дейност сегашна, както изобщо и от научния живот там у Вас.

Известното Ви, че моите статии ще могат още да пристигнат на време, да бъдат докладвани в академията и напечатани, ме много възрадва и крайно Ви благодаря за него. Заедно с настоящото си ще предам на пощата препоръчано и двата ръкописа. Въпросите, които се третират в тях, и добитите резултати съдържат много нещо ново и са твърде занимателни. Аз вярвам, че ще ги одобрите. Разбира се, че при тукашните условия и средствата, с които разполага човек тук във Варна, не може за жалост да се направи всичко, което се може и желае. Първата статия е завършена. В нея, както и във 2-рата статия, се дава не само текст, но и превод на

някои документи. Това е направено нарочно, за да станат последните достъпни на по-широк учен кръг. Втората статия не е обаче пълна. Има две заб. на стр. 10 и 107, отбелязани и на кориците, които тук ми бе невъзможно да попълня. По околеш път поисках от г. Снегаров да изпрати своята статия, печатана в списанието на Баласчева „Милано“. Преди три години прелиствах тази статия и помня, че тя не може да има тук за мен значение, но историческата точност и пълнота изискваше да я прегледам наново и да я цитирам. Обаче г. Снегаров, който така също се занимава с трудовете на Хоматиана, може би е съзрел в мен един съперник и не е пожелал да ми услужи. Освен Снегаров с Хоматиана се занимава, доколкото ми е известно, и г. Баласчев, както показва и статията му — Из древностите в Охрид — във в. „Нор[одни] права“, бр. 82 от 23 апр. 1916 г. Желателно е прочее моят ръкопис до напечатването му да не бъде достъпен другиму освен на Вас. Иначе в казаната статия в ревността на своята страст Баласчев се подхлъзнал и прави твърде прибързани и съвсем не научни заключения, като кара импер. Алексей III и патр. Иоан Каматир да бягат в 1204 г. (sic ! вместо 1203 г.) в Търново в България.

Втората забележка е за русалиите: от времето, когато бях във Виена и работех из библиотеките, останало ми е в паметта, че в сбирката на Miclošich et Müller⁴⁹ съм срещал някакъв гръцки паметник за русалиите, който трябва да е същият с нашия. Не съм обаче сигурен и не знам, не е ли това самоизмама; затова трябва и това да се установи и попълни.

Ще Ви моля прочее, г. професоре, да бъдете тъй добър и попълните тези две забележки. Страх ме е да не ставам отегчителен, обаче мисълта, че научният интерес не може да бъде частен и че се обръщам към върховния жрец у нас, ме успокоява.

Сега, след като се освободих от бремето на тези две статии, замислювам други някои, от които една от последните години на XIII стол., друга от към края на 2-рото царство, друга пък из първите години на робството. Материали, Слава богу, се намират от време[то] на пребиванието ми във Виена, а също и мотиви. Наред с това почнах да мисля вече и за издаване на двете мои по-крупни работи. Срещам обаче големи препятствия по липса на библиотеки и дано ми се удаде наскоро да се пренеса и установя в София, дето запазен от това зло, да мога по-плодотворно да работя.

Доста Ви бързах, г. професоре, и ще прощавате! Но с казаното Ви въведох накратко в кръга на моя научен живот и интереси. Сега ще Ви помоля още да ми съобщите за получаване на статиите ми с една карта. С нетърпение ще очаквам да чуя и Вашата оценка.

Дядо Симеон благодари и също Ви поздравява. Той е привършил вече и изпратил превода от писмото на Фотия до Бориса,⁵⁰ който се намира у г. Ст. Костов.

Като Ви поздравявам сърдечно оставам Ваш предан

Д-р П. Н и к о в

П. П. Ако намирате, че заглавието на първата статия е много общо, то бихме могли да го заменим със следното: „Последните години на българско владичество от татък реката Тимок“.

В. Н. Златарски до П. Ников. Получил е ръкописа на работата му и ще докладва в Академията. Ще пише на митрополит Симеон.

София, 23 май 1916 г.

Любезний г. Ников,

Вчера получих както писмото Ви, тъй и ръкописа Ви в пълна изправност, за което и бързам да Ви съобща, за да не се безпокоите. Ще гледам да ги прочета своевременно и да направя доклада си в най-близкото заседание на Клона в Академията. Казвам „ще гледам“, защото, както знаете и се види от последното ми писмо, аз не съм пълен господар на времето си и това, което мога да открадна на обед и вечер, това е всичкото ми свободно време; а пък знаете, че имам и една бърза работа. Във всеки случай ще Ви съобща своевременно за извършеното. Това, което ми пишете за втория Ваш ръкопис, бъдете спокойни, ще бъде изпълнено желанието Ви.

Ей сега току-що получих от г. Костова една бележка, с която иска да му назначи време за една кратка среща, та да ми предаде ръкописа на дядо Симеона. Щом получа ръкописа и го прегледам, веднага ще пиша на дядо Владика за всичко, каквото мисля и кроя да направя с него за по-скорошното му издаване. А за сега предайте му моля най-почтителен поздрав. Още веднъж приемоте от мене сърдечен и горещ поздрав Ваш

В. Н. Златарски

НА БАН, ф. 143, оп. I, а. е. 194, л. 23.

В. Н. Златарски до П. Ников. Получил е два ръкописа на статии, за едната от които ще докладва в Академията, но другата счита, че трябва да се преработи.

София, 15 юни 1916 г.

Любезний г. Ников,

Преди два дена, във вторник, узнах случайно, че днес, в четвъртък, 15. VI., ще има заседание Историко-филологическия клон на Академията и веднага се завзех да прегледам изпратените от Вас и получени от мене, както своевременно Ви съобщих, две статии. Едната за Браничевската област прегледах и за нея написах доклад, който ще прочета довечера в заседанието с предложение да се напечата в изданията на Академията. Ще трябва да се промени само цитатът за Иван Асеновата грамота, защото след изданието на Срезневски⁵¹ има още две издания от проф. Илѝински, отселно в 7 кн. на „Известія Русскаго Археологическаго Института в Константинополе“ и в неговите „Грамоты болгарскихъ царей“⁵², разкошно издание. Та по-добре ще бъде да се постави цитат от тия две издания.

Втората обаче статия за „Принос“ и пр.⁵³ която така също прочетох дори два пъти, според мене, ще трябва да се измени и попълни в литера-

турата и затова за нея ще докладвам в следното заседание, какво, струва ми се, ще има до настъпването на ваканциите. Какво именно ще трябва да се измени и попълни, ще Ви пиша тия дни, защото в дадения момент нямам свободно време. Тогава ще Ви съобща и за резултата от днешното заседание. Със сърдечен поздрав Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 24.

35

В. Н. Златарски до П. Ников. Известява му за одобрена за печат статия. Изказва бележките си за друга статия. Очаква от митрополит Симеон предговора към превода на Фотиевото послание.

София, 21 юни 1916 г.

Любезний г. Ников,

Както Ви бях писал миналата неделя, статията Ви за Браничевската област биде докладвана на 15 т. м. в историко-филологическия клон на Академията и се прие да бъде обнародвана в Списанието на Академията.⁵⁴

В същото писмо Ви писах, че за втората Ви статия „Принос към историческото изворознание“⁵⁵ отложих да докладвам в следното заседание на същия клон, защото исках предварително да обърна вниманието Ви относно тая статия на следните неща.

1. Аз бих Ви предложил всички разсъждения за „Ахилесовата пета“ на нашата историческа наука (от стр. 4 — 7 включ.) да се турят под черта, защото те са дълги и прекъсват главния въпрос за сбирката на Питра; от такива отклонителни екскурси в текста много губи статията. Освен това за утеха считам за нужно да Ви кажа, че Академията е избрала вече една комисия, която да ѝ представи един план, по който ще може и ще бъде най-целесъобразно да се почне едно систематично издаване на исторически документи и материали по отечествена история; — нещо като „Monumenta Bulgariae“. Тая комисия ще представи тоя план на следната акад[емическа] година.

2. Вие цитирате изследването на проф. В а с и л ъ в с к и „Обновление болгарскаго патриаршества при цар Иоанн Асен II в 1235 г.“,⁵⁶ обаче изглежда, че когато сте писали Вашата студия, Вие не сте имали под ръка това изследване на Васильевски, а пък в нея се засягат и решават същите въпроси, с които и Вие се занимавате и им давате известно решение във Вашия коментар, особено при църковния въпрос при Калояна и Борила. Аз мисля, че Вие трябваше да посочите, че Вам е познато мнението на Васильевски по тоя въпрос и защо приемате или не приемате неговите възгледи; в противен случай ще Ви обвинят, че не сте използвали известната по въпроса литература.

3. Ако да бих на Ваше място, аз бих непременно се спрял по-подробно върху отношението на Паисиевото известие⁵⁷ за прогласяването на църковната независимост заедно с политическата към данните на обнародваните документи и главно върху това: дали известието на Паисия е народно

предание, както мисли Васильевски в своята рецензия на книгата на Ф. Успенски, „Образование втораго болгарскаго царства, 1879“⁵⁸, която Вие така също не сте имали под ръка, а пък би трябвало да я имате, или е заимствувано от някой исторически документ, или от книжничната изобщо. И това е, аз мисля, един въпрос по историческото изворознание. Наистина, Вие споменувате за това в студията си, но само мимоходом, а пък, струва ми се, би трябвало да разгледа[те] и тоя въпрос, щом той е бил веднъж поставен в историческата литература. Също така не би било лошо да се спрете по-подробно и върху хронологията на самото събитие, т. е. дали в 1186 г., или в 1187 г. е била прогласе[на] българската политическа и църковна независимост.

Ето, това е, на което исках да обърна Вашето внимание върху съдържанието на студията Ви. Аз го правя от добра воля, защото в доклада си трябваше да обърна внимание и на посочените страни в статията, а това аз не искам да направя, защото в Клона ще кажат: да се повърне на автора, за да направи нужните попълнения. Чакам Вашия отговор.

Моя най-почтителен поздрав, моля, предайте на многуважавания дядо Симеона и му съобщете, че с голямо нетърпение чакам обещания предговор към превода на Фотиевото послание. Аз не искам лично да го безпокоя по тоя въпрос, защото г. Костов, знай, му е вече писал за това. Аз съм вече почти готов със своето приложение към същия превод: засега сравнявам текста на старобългарския превод с гръцкия.

Приемете сърдечния поздрав на жена ми и дъщеря ми, които винаги си спомнят за Вас с благодарност.

Чакам отговора Ви. Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

НА БАН, ф. 143, оп. 1, л. с. 194, л. 25 — 26.

36

П. Ников до В. Н. Златарски. Благодари му за рецензия на статия. Пояснява какви поправки ще внесе и как работи с изворите. Предава му поздрав от митрополит Симеон и желанието му относно бележките за живота на Фотий.

Варна, 25 юни 1916 г.

Уважаемый г. професоре,

Днес получих последното Ви писмо от 21 т. м. и бързам да Ви отговоря. Пред мен лежат така също и двете Ви картички, получени малко по-рано последователно.

Най-искрено Ви благодаря, г. професоре, за всичко сторено в свръзка с моите статии, както и за благосклонната Ви рецензия, която бяхте тъй добър да ми изпратите. Забележките, които правите към статиите ми, са твърде уместни и аз с готовност ще направя нужните попълвания според тях.

Справедливо забелязвате, че в I-та ми статия Асеновата грамота е по-добре да се цитира според по-новото издание на Ильински. Издание-то на българските грамоти от Ильински ми е отдавна известно; виждал го бях в неговия разкошен формат във Виена, проф. Иречек и у Вас — в Со-

фия. Обаче по-дълго време не съм разполагал с него и въпреки моя навик не съм си правил бележки за неговото съдържание; не знаех, прочее, на коя страница се намира Асеновата грамота, за да мога да я цитирам. Срезневски така също не ми беше под ръка, когато пишех статията си, както изобщо тук в провинцията човек разполага с много малко научни съчинения; но затова пък имам бележки и извлечения от неговото издание, по които се ръководих. Разбира се, че е в полза на статията да се постави цитат според Ильински вместо според Срезневски или пък могат да се цитират и двете издания едно след друго.

„Ахилесовата пета на нашата истор. наука“ ми беше, да Ви се призна, като един тежък камък на сърцето и спонтанно се възползувах от случая, за да дам израз на тази моя мъка. Разбира се, че съответните размишления могат или съвсем да се изпуснат или, както Вие забелязвате, да се поставят под линията, като при това могат и да се съкратят. Много ме възрадва и изпълни с доволство известието Ви, че нашата академия, решила вече въпроса за „Monumenta Bulgariae“. Беше вече време за това. Защото, струва ми се, в това е един от най-важните и належащи въпроси в нашата истор. наука.

Обикновено, като чета и преглеждам някое научно съчинение, аз обикновено си държа бележки и правя ексерпти от ония места, които ми се виждат важни, особено пък от редки съчинения. Благодарение на тези мои бележки аз имам възможност при тукашните провинциални условия да развивам що-годе научна дейност; ако не бяха те, отдавна трябваше да счуя перото. Студията на Васильевски „Обновление etc. .“ цитирах именно по тези мои бележки. Оригиналът не ми беше за жалост под ръка. Аз четох и ексерптирах тук-там тази статия преди 4 — 5 години в софийската народна библиотека. Обаче от моите ексерпти не се вижда, че Вас[ильевски] третира същите въпроси, които се засягат от мен в моята статия и аз много Ви съм благодарен, г. професоре, че ми обръщате внимание на това важно обстоятелство.

Допълненията, които по-нататък предлагате, са твърде ценни и желателни. За пояснение към подигнатите въпроси трябва да кажа следното. Когато щях да започна писането на II ми статия, намерих се пред следната дилема: 1) или да издам документите, изправени, преведени и снабдени само с някои общи обяснителни бележки за произхода и историята на документите, без да се простирам върху историческите факти от съдържанието им; 2) или пък да напиша заедно с това и един изчерпателен коментар, в който да се разглеждат подробно и изчерпателно всички въпроси, които се повдигат от съдържанието на документите. Дълго време се колебах: първата алтернатива не ме привличаше, защото в такъв случай работата щеше да бъде повече журналистична, която може да направи почти всеки профан, който владее гръцки език, когато работата на историка специалиста се състои освен това още и в нещо по-друго, именно да изтъкне и определи точно онова, което другите не могат да видят. Втората алтернатива беше за предпочитане, обаче при тукашните условия — почти неизпълнима поради липса на литература и научни пособия. Моето колебание ме доведе най-подир до един среден път: реших да разгледам в коментар историч. съдържание на документите само до толкова, доколкото това е тук възможно, без да засягам всички въпроси и без да ги изчерпвам, един вид като въведение към историч. разбиране и оценение на документите. В последствие на това някои въпроси, свързани със съдържанието на документите, останаха неразгледани, между тях

и изтъкваните от Вас. Но с разглеждането на последните статията само ще спечели и аз съм готов да сторя това. Ще Ви моля само, г. професоре, да ми дадете Вашето съдействие за това, като ме снабдите и заемете нужната литература за малко време. Помня, че Успенски се е опитал да определи год. на независимостта на II царство /1195 г./, обаче доводите му не ми се видяха тогава убедителни. Вие казвате 1186 или 1187 г. С този хронол. въпрос аз не съм се занимавал още, обаче едно ми е ясно, че за неговото безупречно разрешение се изисква едно основно и всестранно изучаване на разните изворни материали. Ако Вие бихте се съгласили да не настоявате на него, аз бих предпочел прочее да го оставя за една специална студия.

Ще Ви моля заедно с литературата да ми пратите и ръкописа за попълване, а така също да бъдете тъй добър и ми съобщите, до кога най-късно да Ви повърна статията, за да може да се докладва и печата.

Дядо Симеон ми поръча да Ви предам неговите поздрави, а още и това, че той е изпратил бележките си за живота на Фотия, които, казва, не настоява да се печатат, а остава на Ваше разположение да постъпите както намерите за нужно и полезно; той бил ги написал, за да си изпълни свободното време.

Искрено благодаря на домашните Ви за добрата памет; предайте им, моля, моите почтителни поздрави. Вам още веднъж изказвам гореща благодарност и оставам Ваш винаги предан

Д-р П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1518.

37

П. Ников до В. Н. Златарски. Размисли за нови тенденции в българската историография. Иска мнението му за свои статии. Съобщава му за работата си върху архивите на бившата гръцка митрополия.

Варна, 21 март 1917 г.

Уважаемий г. професоре,

Миналата седмица изпратих по пощата кн. /№ 3/1910 г./ от „Известията“ на тукашното археологическо дружество, с която обещах да Ви снабдя още като бях напоследък в София; надявам се да сте я получили. Забавих се с изпращането ѝ, защото като се завърнах тук от София, заболях от простуда, придобита при пътуването, та три седмици лежах болен. Нашата железнична управа твърде не се грижи за редовното отопление на пътническите вагони, така че пътниците трябва да теглят последствията от това. Но сега е война! Трябва да се търпи всичко! Ах, тази война, за какви ли не работи служи тя за оправдание.

Вашия ръкопис предадох своевременно на чичо и той отдавна вече се зае за прегледа; обаче още не го е завършил. Съдържанието му го интересува. През време на последното мое пребиваване в София чичо написа една статийка за надписа на Д. Хоматиана,⁵⁹ който се намира на една икона в Охрид и за който писал Йорд. Иванов и Баласчев. Той Ви я изпратил вече. Тази е, види се, работата, за която ме питахте в София и за която аз не знаех нищо.

Научихме се тук от печата за симпатичното предприятие на учените, писателите и художниците в София, което извиква хубави надежди и очаквания и се посрещна със симпатии между тукашните интелигентни кръгове. Изглежда обаче, че и тук е минала черна котка през пътя: напоследък Крилете се чувствуват някак подрязани. Дано да не е тъй! Тук се свиква тези дни гражданско събрание за подкрепа на софийската инициатива.

Забелязва се напоследък у нас стремление към обобщение на историческите факти. Търси се да се обхване и разбере цялото минало развитие на нашия народ. Плод на това стремление са съчиненията на Мишева и Сакъзова.⁶⁰ Това е естествено. Съдбоносно — героическите времена, които от ред години преживяваме, будят наистина смисъл и разбиране на минали събития. Те неволно отправят погледа назад, в миналото, да дири той компас за настоящето. И мощните германци, стана нужда, да посягат назад, към спомена на своето минало, на Фридриха Велики и пр. Та и ние си имаме своите Фридриховци. Да се приучва нашето общество да си спомня за тях, да се учи и просветява от техния гений, да черпи национална гордост и твърдост в тежки минути — това е навременно и полезно. Но тъкмо такива опити на обобщаване и популяризиране идат, струва ми се, да докажат, колко по-необходимо и належащо е изучаването на нашата история по обратен път, т. е. чрез детайлни изучавания на отделни въпроси и отдели. Чувствува се ярко липсата на монографии, на ясна и точна представа за отделното и частичното.

Вие как сте? Не питам, где; защото не вярвам безумието да е отишло до там, щото да са Ви изпратили надолу, както се мълвеше, когато бях в София. Турянето под печат на българската Ви история на немски напредва ли, наредихте ли въпроса с коректурата на превода? Дано той не Ви причини особени трудности. Работите ли есега нещо ново? Навярно сте започнали вече втория — лесен семестър.

Как Ви се виждат резултатите от последните ми две научни работи? Прочетохте ли ги вече и имахте ли случай да ги докладвате в академията? Като бях в София обещах на г. Ст. Костов да му дам да прочете статията за татарите,⁶¹ която не беше още прочетена от Вас. Ще Ви моля, г. професоре, ако г. Костов Ви я поиска, дайте му я, да я прочете, ако това не Ви причинява труд и неудобства. Той ще Ви я повърне, след като я прочете. Извинете, че покрай Вашите залисии Ви задявам и с мои грижи.

Аз сега тук се занимавам с прегледа на архивата на бившата гръцка варн[енска] митрополия, която се пази в тукашното археолог. дружество и стига докъм 1860 г.⁶²

Предайте, моля, почтителни поздрави на домашните Ви.
Сърдечно Ви поздравлявам и оставам Ваш предан

Д-р П. Ников

П. Ников до В. Н. Златарски. Честити му Нова година и написването на капитален исторически труд. Получил и поправил коректури на статия. Съжалява, че отново е войник. Изказва опасения за здравето на К. Иречек.

Варна, 29 декември 1917 г.

Уважаемий г. професоре,

Преди всичко поднасям тук Вам, на уважаемата г-жа професорша и на г-ца Креса искрени приветствия и благопожелания по случай настъпващата Нова година. Нека тя Ви бъде носителка на щастие и благополучие!

Дълга след това да изкажа голямата си благодарност за грижите Ви около моята статия. Коректурата към същата получих своевременно, прегледах я, направих нужните поправки и вчера Ви я изпратих обратно. Не ми беше възможно да я прегледам и повърна веднага, защото съм твърде зает с разни занятия и задължения, тъй че не ми остава почти свободно време. Работата е, че аз съм пак войник. Командиран съм преди обяд да преподавам от 8 — 12 в тукашното търговско училище, а след обяд от 2 — 7 часа в цензурата. Така че съм в непрекъсната ангария. Много ми е тежко, че нямам свободно време за научните си занятия. Дано скорошен завършек на войната измени това нетърпимо положение.

Много приятно сюрпризиран останах от известието, предадено от вестниците, че сте представили на академията крупно съчинение по българската история.⁶³ Аз Ви сърадвам, г. професоре, за щастливата идея и очаквам с растящо нетърпение излизането му.

От известно време тук имаме твърде обезпокоителни и печални известия за състоянието на проф. Иречек във Виена. Той бил опасно, даже безнадеждно болен. Но нека се надяваме, нека се молим, съдбата да запази мастития и заслужил за България учен.

Приемете, моля, моите почитания и поздрави сърдечни.

Оставам Ваш предан

Д-р П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1549.

П. Ников до В. Н. Златарски. Размисли за войната. Интересува се от конкурса за доцент. Съобщава, че хабилитацията му е готова за печат, като пита дали е възможно това да стане в изданията на академията. Върху какво друго работи.

Варна, 2 ноември 1918 г.

Уважаеми г-не професоре,

От когато последен път се видяхме в София преди два месеца, толкова много и важни събития се изнизаха, че човек стои просто зашеметен от главоломното бързане на тази жива история и не знае на какво да се

удивлява, дали на бързината, с която тя се развива, или на величието и изненадите, с които тя е преизпълнена. Общоевропейската война се започна с изненади, води се с изненади и пак с изненади се свърши. Кой можеше преди няколко само месеци да предположи, че краят на горда и победоносна Германия, която четири години вече се бори победоносно с целия свят, е тъй близък и печален? че само няколко седмици ни делят от деня, когато надменният германец-грешник с посипана с пепел глава ще проси смиреннопреклонно мир и милост от своите противници. Обаче, какъв ужасен път, настлан с кости, трупове и кърви човешки, трябваше да се измине, за да доде свръхнародът на Ничше до здравето убеждение, че през XX в. няма и не бива да има свръхнароди, които да съзират в другите народи само тор за собственото развитие и издигане. Великата война на народите се свърши и заедно с нейния край се роди надеждата, че тя ще изправи много от съществуещите неправди между народите. Нека се надяваме!

Завършекът на войната поставя на дневен ред и един въпрос, с който ще позволим, г. професоре, да Ви занимая тук. Това е въпросът на конкурса за доцентурата по бълг. ист[ория] при университета, обявен и определен вече за 6 месеца след демобилизацията. Ние имаме вече почти пълна демобилизация. Няколко останали млади набори недемобилизирани не могат да имат значение в случая, защото това са млади хора, родени от 1903 г. насам (38 наб[ор] род. 1903 г.), които надали могат да участвуват в един подобен конкурс, дето се изисква наличността на известна научна дейност извън хабилизацията. Аз мисля, прочее, че срокът, определен за конкурса, е наченал да тече от 6 октомврий. Ще моля г. професора да изясни гледището си и онова на университета по този въпрос и дали аз съм прав.

Хабилизационната ми работа е окончателно готова за печат.⁶⁴ Остава един въпрос само, по който ще моля мнението на г. професора. Искам да снабдя работата си с един индекс за имена и неща. Понеже обаче нямам опитност в това, то моля г. професора да ми съобщи, кога трябва най-лесно да се състави този индекс, сега още или пък по-късно — при отпечатването на работата.

Друг един въпрос, който се нуждае от осветление, е въпросът за отпечатването. Когато бях в София преди два месеца, Вие, като имахте евентуалния край на войната пред вид, ми предложихте пред вид трудностите и голямата скъпотия на печата да престава работата си в академията, за да бъде печатана в нейните издания. Аз се съгласих с Вас, но пред вид възможността от едно пътуване до Будапеща, дето да поработя по-дълго и се запозная особено с унгарската историческа наука, исках да позабавя печатането, за да видя резултата от пътуването. Обаче събитията се сложиха така, че надеждата за пътуване до Б[удапеща] стана по-малка и най-подир съвсем се изпари. Днес не може да се мисли вече за това. Така че няма защо да се бави вече печатането. Остава само да се знае, дали ще мога да се възползувам от любезното предложение на г. професора. Ще моля, прочее, г. професора да бъде тъй добър да ми пиши, дали мога да представя работата си в академията за отпечатване в академ. издания и как би трябвало да стане това. До кого трябва да се подаде същата и дали ще бъде потребно аз сам да се явя сега в София. Трудът ми обхваща заедно с предговор и приложение 32 + 448 + 78 стр. и ще излезе между 200 и 250 печатни страници.

Вие как сте, г. професоре? Надявам се да сте се освободили вече от военната-служба и да сте се предали всецело на учена работа. Едно широко буренясало поле лежи пред нас и работа в изобилие. Нас тук с уничижение на цензурата също ни демобилизираха от 20 октомврий. Аз се залових пак на работа: имам на ред три работи, една за Добрич, за която Ви говорих, друга една за Шишмана Видински, освен това работя над една сбирка от документи за новата история на гр. Варна. Нека бъде благословен трудът ни!

Приключвам тук, като се надявам на скорошен отговор. Предайте, моля, почтителни поздравии на Вашите.

Вас сърдечно поздравлявам и оставам предан

Д-р П. Ников

НА БАН. ф. 9, инв. № 1561.

40

В. Н. Златарски до П. Ников. Известява му, че е докладвал негов труд за печат в изданията на Академията. Обръща му внимание кои неща да измени в работата си.

София, 16 ноември 1918 г.

Драгий Ников,

Веднага щом получих писмото Ви, отидох да узная дали има мяето в изданията на Академията в близко бъдеще, дето би могла да се напечати Вашата работа.⁶⁵ Узнах, че имало място в тома на Сборника на Академията, който сега се печати, и то толкова, колкото да се помести Вашата работа. Това ме накара да се обърна към Вас телеграфически с просба да изпратите ръкописа по-скоро, та да докладвам за работата Ви в близкото заседание на Клона и по тоя начин да не изпуснем мястото в Сборника. В четвъртък сутринта ръкописът беше вече в ръцете ми и колкото можах, прегледах го през целия ден и вечерта докладвах за Вашата работа в заседанието на Клона. След доклада поискаха да прочета предговора Ви. Работата се прие да се напечати в изданията на Академията, но с условие предварително да се изглади и униформира езикът на работата и се възложи на мене това да направя, както и редакцията при напечатването. При огромността на труда Ви тая работа ще бъде малко тежка, но ще гледам да я свърша, докато съм още свободен от лекции в Университета, за да може да се даде поне началото на работата в печатницата за набор, та да се успокоя. Аз се надявам, че тя ще излезе до срока на конкурса, защото, според едно решение на Академическия Съвет, тоя срок се почва от деня, когато се обяви пълна демобилизация, а не частична, каквато е вече обявената. Тъй че в това отношение Вие не се безпокойте — работата, надявам се, ще тръгне в своя ред. И аз мисля отначало да прегледам в ръкописа първата част и да я дам на г. Пеева, за да я изпрати в печатницата, а другите постепенно ще преглеждам и ще ги предавам. Това, което се пропусне при тоя преглед, ще го изглаждаме с Вас при коректурите. Аз бих искал да поговоря с Вас по външната форма на книгата Ви, но не зная дали сте свободни да дойдете тук за няколко вре-

ме; но това, разбира се, ще стане, след като наборът на работата Ви се започне в печатницата. Па и сега не е време за пътуване! За това аз временно ще Ви уведомя.

Въпросът за индекс а е по-късна работа: когато почнат да се формират и отпечатват отделните коли, тогава Вие постепенно ще си приготвяте показалеца на картички или листовце /фиши/ за всяка излязла кола, и когато бъдат отпечатани всички коли, Вие ще имате вече съставен пълен показалец и ще Ви остане само да го наредите и напишете в азбучен ред; това Вие ще извършите, докато се набира съдържанието и предговорът към труда Ви.

Аз искам да Ви попитам за приложенията: в изпратените като че ли не са всичките грамоти, или по-право, текстът на всичките като че ли не е представен. Моля, обяснете, как стои тоя въпрос, защото аз сам не мога да се ориентирам. Тяхното приложение изцяло, наистина, е необходимо, защото ние нямаме тук изданията, в които грамотите са напечатани. Изобщо аз бих Ви помолил да ми изложите всички Ваши *pia desideria* по напечатването на работата Ви.

Така стои въпросът за Вашата работа. Той окончателно ще се разреши в следния четвъртък, ако историко-филологическия клон на Академията ще има заседание тогава, но аз ще гледам да приготвя цялата работа до тогава неофициално, та в края на следната седмица да се почне наборът на ръкописа. До тогава, аз мисля, ще ми съобщите и аз ще узная всички Ваши желания, та да зная как да се разпореждам по печатането.

По-горе казах, че искам да поговоря с Вас по външната форма на целия Ви труд. Това значи: как Вие мислите да разделите текста на глави, защото тъй, както е той разделен в ръкописа, ми се вижда не съвсем удобен; с други думи, делението да стане по-закръглено. Напр., критическото изследване известията на Акрополита, Григора и Пахимера за положението в България след преврата на Коломана аз бих отделил като приложение към целия труд и по тоя начин би се избегнало това разкъсване на изложението, което сега се тъй силно чувства. При такова деление аз бих направил това, което у Вас е озаглавено „Главни моменти в развитието на българоунгарските отношения до 1257 г.“, като въведение под надслов „Главни моменти в развитието на българо-унгарските отношения до прекратяване династията на Асеневци“, а това, което е озаглавено у Вас „България всред граждански войни“, бих го отнесъл към основното съдържание на труда, под общия надслов: „Състоянието на България след прекратяването на Асеневата династия“ и от тоя момент бих почнал главното изложение на книгата, защото тъй, както е сега направено делението на глави, изложението се изкуствено разкъсва.

После, делението на А и Б е също така неестествено, па и не е прието. Тия две части могат да се отделят като самостоятелни глави с някои по-обща заглавия. В тоя дух ще трябва да се направят и други нови подразделения. Ето защо и писах по-горе, че искам да поговоря с Вас по външната форма на Вашия капитален и добросъвестен труд.

Надявам се, че ще чуя Вашето мнение по засегнатите тук въпроси в едно непродължително време.

Поднесете най-почтително моя поздрав на дядо Симеона и му обяснете, моля, че не мога да седна да му напиша дължимия отговор, защото съм много записан с напечатването на книгата си, — това едно, а друго — тежкото положение, в което се намира днес българският народ, ми налага да взема и аз най-дейтелно участие във всички предприемани мерки и

действия в нашата среда за подобриенето, доколкото е възможно, на това положение.

С приятелски и сърдечен поздрав Ваш

В. Н. Златарски

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 29 — 30.

41

П. Ников до В. Н. Златарски. Благодаря на Златарски, че се заема с езиковия преглед на книгата му. Пояснява кои от приложенияте грамоти са пълни и кои не. Подробности за структурата на работата, за шрифта на печата и други.

Варна, 21 ноември 1918 г.

Уважаемий г. професоре,

Току-що получих любезното Ви писмо от 16. того, което поради неуредиците в съобщенията едва днес, на шестия ден, достигна до мен, и веднага сядам да отговоря на него и на въпросите, които се подигат в него.

Преди всичко, дължа да изкажа на г. професора безпределна благодарност и признателност за истинското себеотрицание, с което той, не щадейки ни скъпоценно време, ни уморителен труд, прави всичко възможно за успешното и своевременно отпечатване на моя труд. Надявам се, че бъдещето ще ми даде скоро възможност да се отплатя за тъй благосклонното съдействие.

Случи се така, че сега, когато трябваше да се бърза, за да се уреди работата по отпечатването, пощенските и телеграфни съобщения са твърде забъркани и нередовни благодарение на ненормалните времена, и за да влезе човек във връзка със София, трябва да чака с дълги дни. По тази причина телеграмите Ви от София се получиха тук не по телеграфа, но по пощата с няколкодневно закъснение, та изпращането на работата се забави. Тази нередовност на съобщенията ми причини и една неспокойна седмица. Ръкописът, който Ви изпратих, е единствен в тази обработка и пълнота. Втори такъв екземпляр или препис от него нямам. Затова отначало се колебаех, дали да го изпратя по пощата; но по нямане на друго средство реших да го предам по пощата. Разбира се, че очаквах с нетърпение отговора Ви за получаването му. Но дните минаваха безвестно и аз бях наченал сериозно да се безпокоя да не е пропаднал ръкописът в пощата. Тъкмо се готвех да Ви телеграфирам и запитам повторно, когато вдруг в неделя пощата ми донесе телеграмата Ви, като писмо, с няколко дневно закъснение. Също така и писмото Ви, отговора на което сигурно очаквахте по-рано, се получи едва днес, т. е. четири дена по-късно.

Благодаря на г. професора твърде много, че се наема с тежкия и твърде утегчителен труд да оглади и униформира езика на работата. Признавам, че в това отношение аз не съм бил твърде строг и консквентен, а и не съм дал работата си другиму за езиковен преглед.

Приложението към работата съдържа всички използвани грамоти, на брой 30, обикновено в пълния им текст, както те са издадени в унгар-

ските издания. Само в няколко случая грамотите са предадени в извлечение, по-кратко или по-дълго, според нуждата. Доколкото помня, тези случаи са следните: няколко грамоти, в които унгарският крал Бела IV носи (от 1257 г. до смъртта си, 1270 г.) българския титул-тех *Bulgariae* и в съдържанието на които няма нищо друго за България, са приведени съвсем кратко, т. е. само титулатурата на краля. Освен тях от мен са предадени в извлечение само две грамоти: оная, дадена от Стефана V на Marcellus, струва ми се, в 1268 г. и друга една, която съдържа мирния договор на Стефана с Отокара II Чески в 1271 г. Причината на това е, че когато бях във Виена, нямайки достатъчно време на разположение, сних само частичен препис от тези твърде дълги грамоти с намерение по-после да го попълня; обаче по-късно забравих да направя това и така напуснах Виена. Би било, разбира се, добре, ако можеше да се преставят тези грамоти в пълния им състав, защото често пъти там, дето не се надява човек, намира опорни точки за полезни заключения; обаче при днешните условия това надали е изпълнимо. Само по отношение на последната грамота от 1271 г. би могло да се направи едно попълване въз основа на Hurmuzaki, който в своите *Documente* е издал тази грамота, ако не ме лъжи паметта, в пълния ѝ лик. Освен това има някои други грамоти, така напр. № 2 или пък оная, която Стефан V е дал на Nicolaus Buda в 1270 г., които са представени в дълго извлечение или перефрази за туй, защото са тъй запазени в ръкопис или тъй предадени от ун[гарските] им издатели. Това е, което мога да кажа от далеч и по памет за приложението. Ако намерите за нужно, би могло да се поставят в началото на приложението няколко обяснителни думи или забележка под линията в този смисъл.

Външната страна на съчинението, т. е. нареждането на материята и подразделението ѝ на глави и отдели, не е една от най-леките работи в случая и аз трябва да призная, че съм положил голям труд и старания, за да я преодоля. Струва ми се, че наредко в нашата история се среща такъва чепореста материя, каквато разглежданата; на всяка крачка чеп, който трябва да се изглажда. Отначало бях наредил работата си именно така, че смятах да отделя тези безбройни чепове в едно отделно критическо приложение, а отделно пълното изложение на резултатите. Обаче практическото приложение на такъв един метод, ако и той да е обикновено употребяемият в науката, се оказа в случая много трудно, да не кажа невъзможно и нецелесъобразно, даже във вреда на работата. Като прочете човек цялата работа, вижда, че тя се състои почти от край до край от многобройни критически издирвания върху извори и документи, че нейната същина лежи именно в тези издирвания, че тя цялата въпреки своя надслов е едно съставно критическо изследване; в което самото изложение служи не само за да ни покаже развитието на събитията, а преди всичко, за да осветли работите и така съдействува на самите издирвания. Ако бихме отделили критиката над Акрополита, Пахимера и Григора от изложението и бихме я поставили в отделно критическо приложение към съчинението, то, за да бъдем консеквентни, би трябвало да направим същото и с другите многобройни критически екскурзии, с които е пълен трудът, а това би било много неудобно и непрактично. С това работата би станала наистина много по-голяма, защото биха се повторили някои работи, но качествено тя би загубила, вместо да спечели. Отделните критически екскурзии, осамотени и отделени от естественото изложение на предидущите и последующите събития, биха загубили от своята светлина,

яснота и нагледност, що им придава континуитета с последните. А има и такива критически места, каквото е например въпросът за поведението на Ростислава към 1259 г., които просто не търпят друго разглеждане, освен това — всред изложението на предидущите и последующите събития, които го поясняват и осветляват.

Критиката би могла наистина да ме упрекне в това, че в едно изследване на българо-унгарските отношения съм дал много място на изучаване вътрешното положение на България. Но аз от сега смело отхвърлям този упрек и посочвам към предговора на работата, дето с нужната тежест е изтъкната особеността на материята и връзката между българо-унгарските отношения, от една страна, и вътрешното положение на България в онова време, от друга. След една малка ретушовка на работата аз не бих се поколебал да поставя с твърда ръка вместо сегашното заглавие, надслова — български граждански войни след прекратяване на династията на Асен[евци] и вътрешно развитие на България до смъртта на Константин Тиха — толкова голяма е връзката между двата предмета.

Истина е, че критическият екскурс за Акрополита, Пахимера и Григора, както и другите критически екскурзи върху многобройни грамоти и други известия имат това неудобство, че прекъсват изложението. Обаче това неудобство, което е повече от формално естество, се посреща, струва ми се, и отчасти отстранява от подялбата на работата на по-малки заглавия, всяко едно от които представлява само за себе си едно отделно цяло, ако и фактически да е свързано със съседните. Така тези екскурзи, които фактически са свързани с останалата материя, формално се обособяват и един вид елиминират от нея чрез отделянето им в отделни глави. По такъв начин се постига едно най-целесъобразно и удобно критическо разглеждане на тъмните и спорни въпроси, а същевременно се запазва, доколкото е най-възможно това, последователността на изложението. Всички тия съображения са ме накарали още на времето си да се върна от пътя, който *argioi* бях предначертал и по който бях вече тръгнал и да усвоя начина на излагане, който имам сега приложен в работата си и който жертвува наистина отчасти формата, но затова пък запазва същината напълно. Аз моля г-на професора, да прецени тези мои доводи и съображения, които аз и сега подържам, и да пожелае, ако намира за възможно, да запази реда на изложението в работата по отношение на критическите екскурзи; още повече, че едно разместване на последните би извикало нуждата да се обработи изложението наново.

По отношение на първата глава много уместна ми се вижда идеята да се постави тя като увод или въведение към работата под надслов — Главни моменти в развитието на българоунгарските отношения до прекратяване династията на Асеновци.

Делението на А. и Б. аз сам не удобрявам вече и смятам заедно с Вас, че трябва тези букви да бъдат махнати, като се запазят само общите названия — заглавия.

Също така усвоявам и предложението Ви да изменим заглавието — „България всред граждански войни“ в общ надслов „Състояние на България след прекратяване на Асеновата династия“ и от тук да начнем главното изложение на книгата.

Много съжалявам, че не се намирам сега в София, а и времената за пътуване до там са тъй неблагоприятни, та да можем обширно да

конферираме по всички въпроси относно съчинението ми, ползата от което би била много голяма за същото. За сега аз не съм напълно свободен от занятия, но, ако потрябва, мога да се освободя и да дода до София; ще моля г-на професора, когато намери, че моето присъствие в София е необходимо-нужно, да ми съобщи това и ще се постарая да дода.

Г-н професорът любезно ми задава въпроса за моите *ria desideria* относно печатането. Ако работата би се печатала частно, аз бих имал редица такива *desideria*. Така напр. аз бих предпочел обикновения и удобен октав-формат пред грамадния формат на Сборника. Последният подхожда според мен за печатание на сурови материали, паметници и пр., обаче за едно историческо или историко-критическо изследване, дето се изисква известно напрягане при четенето му, той е много голям, уморителен и отегчителен, защото големите страници скоро уморяват и отегчават окоето. Аз бих държал също за известен по-добър сорт хартия и четлив печат, каквито са собствено ония на академията. Бих се погрижил за естетическата страна на книгата. Понеже обаче работата се печата от академията, аз не мога да си позволя да подигам претенции, които надали биха могли и да се задоволят. Аз приемам с благодарност това, което академията ни е в състояние да даде. Само едно нещо бих молил г-на професора, а именно: отделно от текста да се печатат само по-главните и общи заглавия, а по-малките надсловни да са съединени като част с текста, само да са отпечатани с по възможност по-едър и широк шрифт.

Струва ми се, че няма да бъде зле, ако под главното заглавие на книгата добавим с дребен шрифт думите — историко-критическо изследване.

Дядо Симеон благодари за поздравленията Ви и Ви поздравлява от своя страна.

Като мисля, че отговорих на всички подигнати въпроси, прекратявам доста дългото си вече писмо, като Ви стискам признателно и сърдечно ръката. Ваш предан

Д-р П. Ников

НА БАН, ф. 9, инв. № 1562.

42

П. Ников до В. Н. Златарски. Отзив за първия том от историята на Златарски. Получил отпечатъци от своя статия. Интересува се каква е съдбата на други две негови статии.

Варна, 21 февруари 1919 г.

Уважаемый г. професоре,

Отдавна вече се каня да Ви пиша настоящото си и разменя някоя и друга мисъл и грижа, що ме занимава, но винаги една или друга причина ме отвличаше и задържаше. Надеждата да получа някоя вест от София по въпросите, които живо ме интересуват, също така ме караше да отлагам; мислейки да подочакам. Ето обаче измийнаха се вече цели три месеца от последното мое писмо и аз не мога да не Ви пиша. Надявам се да сте

получили казаното ми писмо, отговор на Вашето такова от 17 Ноемврий 1918 г. В него аз се изказвах по ред повдигнати въпроси по отпечатването на моя труд — българо-унгарските отношения, приет, както ми писахте, от академията на науките. Не знам, какво е становището на г. професора по изказаните мисли, схващания и разяснения в казаното писмо. Нищо не ми е известно така също и за толкова животрептуция и важен за мен въпрос по отпечатването на труда ми: дадена ли е работата под печат, до колко е напреднало печатането и изобщо как стои въпросът по отпечатването ѝ. Работата е тъй спешна, че, струва ми се, не може да се губи време и тъй или иначе трябва час по-скоро отпечатването да се изкара. Мудността в изданията на академията ме много безпокои. Аз моля прочее г-на професора да бъде тъй добър и ме осветли всестранно по въпроса, за да бъде в течение на работата.

Преди няколко време софийските вестници, които тук, в дълбоката провинция, пристигат нередовно и с големи закъснения поради разстроенияте съобщения, ни донесоха радостната вест, че I-ят том на Вашия капитален труд — българска история — е излязъл на бял свят.⁶⁶ Това е събитие от голямо значение в културния и общия живот на нашия народ, което обаче в захласа на събитията, които преживяваме, не се съзнава и изтъква достатъчно. То не е от всекидневните случки, които идват, оказват своето мимолетно впечатление и отминават. Плод на усилия и трудове през цял живот, то е от ония събития, които остават, преживяват времѐна, за да влияят през години и векове. Преди повече от 40 години при по-други условия се появи — бълг. история — на Иречека, и се посрещна с право като откровение. Днес, значи, след цял половин век, в навечерието на обединението на българското племе, българският народ има щастието да види своето минало наново обрисувано в една картина, вярна и по-близка до действителността от всеки друг път, и обрисувана от българин. Какво означава това, изглежда, малцина са в състояние да схванат. Сърбите, които са живели при много по-благоприятни условия от нас и имат вече много по-дълъг политически живот, не могат се похвали още с крупен, модерен, исторически труд, обхващащ цялата им история и написан от сърбин. Това е един голям плюс за нашия народ. Като не мога тук да не дам израз на своята радост за това рядко и крупно събитие в нашия културен живот, а особено в живота на нашата историческа наука, която така добива нов тласък, аз поздравявам г-на професора за този нов голям успех и го облажавам, че се удостоява да сложи в един хубав, нетлен паметник резултатите от десетилетни трудове и усилия, т. е. — с най-сладката и възвишена награда за един честен и предан работник. От друга страна се надявам, че бавежът на доставката на книгата от академията ще се премахне и скоро ще може да се разполага с нея.

От академията на науките ми изпратиха преди доста време отделните отпечатащи от статията ми за — североз. бълг. земи, — която се напечатва в списанието на академията.⁶⁷ Обаче, самата книжка на Списанието до ден днешен не се е вестила на бял свят. Види се, че трябва да има известни мънотии по това, но не зная какви; а може би, да не е още отпечатана цялата книга. Преди три години, в началото на 1916 г., заедно с горната статия аз Ви бях изпратил, г-н професоре, и други две статии — едната за писмата на Хоматияна, а другата за Българо-татарските отношения.⁶⁸ На времето си Вие прегледахте двете статии и ги одобрихте и след като по Ваше предложение аз направих някои допълвания на първата от двете, Вие обещахте да ги докладвате в академията, за да се приемат и напеча-

тат. От тогава се измина много ненормално време и аз не зная, как стои въпросът с публикуването на тези статии. Ще Ви моля прочее, г-не професоре, да ми пишите, в какво положение се намира този въпрос. Искане ми е вече да изнеса всички резултати от досегашните мои изследвания, за да се освободя от техния товар и да дам простор на други; но неопосимия бавнеж на официалните издания ме измъчва и обезсърчава.

Прекратявам настоящото си с надежда за някое скорешно известие от Вас.

Поднасям почтителни поздрави на Вашите мили, Вас поздравлявам най-сърдечно и оставам предан.

Д-р П. Ников

НА БАН, ф. 9, инв. № 1566.

43

В. Н. Златарски до П. Ников. Известява му, че печата на хабилитацията му е спрян временно. Говори за съдбата на други негови статии. Благодарни за отзива за негова книга.

София, 27 февруари 1919 г.

Драгий г. Ников,

В очакване да се нареди наборът на Вашия труд — българо-унгарските отношения така, че да тръгне последователно и непрекъснато, аз не отговорих своевременно на Вашето дълго писмо. Но работата така се сложи, че наборът на труда Ви в печатницата току-що се беше почнал и веднага спряха всички почнати работи частни и недържавни, защото всички работници-словослагатели в Държавната печатница бяха ангажирани да наредат меморандума, който българското правителство е приготвило и все още готви за конференцията на мира в Париж. Тоя меморандум едновременно се съставя на български, френски, английски и италиански и също така едновременно се набира в печатницата. Тази е причината, дето и Вашият труд за сега е отложен, а оттука и дето не съм отговорил на Вашето последно писмо. Всяка седмица аз ходя поне два пъти, за да потикна работата, та дано тръгне по-скоро, но за жал не мога да успея. Повече от Вас се съкрушавам от това, защото зная, че колкото по-скоро се отпечата трудът Ви, толкова е по-добро пред вид на неговото назначение. Оня ден във вторник пак бях в печатницата, като предполагах, че меморандумът вече е свършен, но и тоя път получих същия отговор, както и миналата седмица. Едно обаче можих да отвоювам, а то е, че ми обещаха, щом работата с меморандума се свърши, ще ми дадат няколко работника на разположение, които едновременно да набират, така че в течение на 1½ месец да се свърши набора на труда Ви.

За всичко, което ми бяхте писали в последното си писмо относно желанията Ви по отпечатването на труда Ви, ще Ви отговоря веднага, щом се почне наборът и напредне; също така ще Ви изпращам коректури, защото, може би, Вие ще пожелаете да измените нейде нещо. Това ще бъде 2-ра коректура на шпалти. При набора още аз ще имам предвид

всички Ваши желания, а за онова, което не може да се изпълни или ще се яви някоя мъчнотия, ще Ви съобщавам своевременно.

Книгата на „Списанието“, в която е обнародвана Вашата статия, излезе преди 3 — 4 недели, но, види се, не ще да е още разпратена. Що се отнася до другите две Ваши статии, то те чакат своя ред. Те се забавиха с обнародването по много причини и частни, и обществени, които са Вам добре известни. Но най-главната причина е тая, че хартията е много кът, а пък следната книга на Историко-филологическия клон от „Списанието“ ще излезе, или по-добре ще бъде турена под печат след отпечатването на книгата на Природо-математическия клон, тъй че ще се забави доста. Ако Вие можете да обнародвате казаните Ваши статии в друго списание, дето ще бъдат по-скоро напечатани, или пък като отделни брошури или книжки желаете да ги издадете, пишете ми и аз веднага ще Ви ги изпратя; ако ли пък нямате пред вид такова нещо и сте съгласни да бъдат обнародвани в „Списанието“ на Академията, то ще трябва търпение такова, каквото и аз изнесох с моята книга през цели три години. Така стои въпросът с двете Ваши статии, които са всякога на Ваше разположение и са оградени от всяко злоупотребиение с авторското им право. Ще се забавят малко, но това не ще навреди на тяхната научна стойност, защото тяхното съдържание не е от актуален съвременен характер.

Моята книга⁶⁹ най-сетне, след дълги бавения и препятствия, виде вече бял свят в края на старата (по ст. стил) година, а на публиката се поднесе в средата на м. януарий, но Академията все още не я е разпратила въвн от София, както днес се научих. Аз мислех, че тя е изпратена вече поне на дядо Симеона, у когото сте я вече видели. Но се оказа съвсем противното. Затова ето как съм намислил да уредим и тая работа. Днес с това писмо изпращам един екземпляр на дядо Симеона, като го помолих да благосклонно да я приеме от мене, а пък екземпляра, който той ще получи от Академията, да го предаде на Вас. Правя тия тънки сметки, защото мене ми дадоха малко екземпляри, па освен това книгата, както ще видите, излезе много скъпа (30 лева) и, да е живи приятели, всеки иска да получи от автора, а пък мен не ми дава сърце да отказвам особено на учителите, които не са в състояние да дадат такава сума за една книга.

Благодаря Ви за топлите думи, които изказвате по повод появяването на тая моя книга. Но за жал хората у нас не разсъждават тъй, както Вие, и повидимому малко интерес имат към всичко, което се отнася до нашата духовна култура. Ако да беше това някое акционерно дружество, вижте, веднага биха се заинтересували за стойността на неговите акции и не биха се забавили да оповестят, както намерят за добре; но това е един многогодишен труд умствен, който за съвременното общество се равнява на нула. Затова аз не очаквам от него нищо утешително или насърчително; напротив, мога да очаквам по-скоро хули и нападки и нищо друго. Такива са, Ников, времената! Дай Бог, да са те само преходни. Ще се надяваме, че ще минат и ще настанат други по-добри. За това друг път.

Моля Ви, предайте моя най-почтителен поздрав на дядо Симеона, пред когото не забравете да ме извините за моето дълго мълчание. Причините ще му изложа писмено, което предполагам да направя тия дни.

Домашните Ви благодарят за поздравите и Ви молят да приемете и техните, а от мене още едно извинение за моята неакуратност в писмата и съм със сърдечен поздрав Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

П. Ников до В. Н. Златарски. Безпокои се поради спирането вечата на книгата му. Съобщава, че няма да печати други неща. Получил книгата на Златарски.

Варна, 4 март 1919 г.

Уважаемий г. професоре,

С нетърпение очакваното от мен Ваше любезно писмо от 27 м. м. получих и крайно Ви благодаря за сведенията, що благосклонно ми давате за въпросите, които ме интересуват. Оказва се, че не съвсем напразно било безпокойството и опасенията ми, че ще да са изникнали някои трудности и препятствия в отпечатването на моите — българо-унгарски отношения. Никак не можех да си представя, в какво собствено се състои работата, и това ме измъчваше. Наистина, много е неприятно и мъчително, когато човек среща пречки в някоя спешна работа, която не търпи отлагане. Благодарение на Вашето любезно писмо сега атмосферата се поразведри. От една страна, утешително е, че спънките идват от една такъва работа, предназначена да послужи на каузата на нацията, за която човек охотно понася всякакви жертви. Тази мисъл ме успокоява. От друга страна, аз се надявам, че печатанието на меморандума не може да продължи още дълго време, скоро ще бъде свършено и тогава, благодарение на зетите от Вас мерки, за които тук признателно Ви стискам ръка, моят труд няма да закъснее да види бял свят.

Относително другите две мои статии сега за сега не смятам да направя нещо друго за отпечатването им, защото печатането на научни работи и особено тук, във Варна, е свързано с мъчно преодолими трудности. Освен това, струва ми се, че не е подходящо и целесъобразно научни статии да се печатат в отделни брошури. Така също не може да се мисли днес за някое друго списание, така че най-добре пак отговаря „Списанието на Академията“. С настъпване на по-нормални времена същото сигурно ще зачести. Постепенно назряват и други работи за печат и човек се чувствува някак отрупан и обременен и усеща нуждата да ги отстрани от себе си, защото влияят отрицателно на импулсивността на неговото творчество. Аз моля, прочее, г. професора да не ми връзва кусур за моята нетърпеливост.

Имам най-подир на ръка Вашия хубав и крупен труд. Чувствувам силно задоволство и ми става драго, като имам пред себе тази модерна българска история — една мечта. Неволно мисълта отива на Паисия: каква колосална разлика! Какъв прогрес от тогава насам! Много Ви съм благодарен, г. професоре, че чрез направената комбинация ми давате възможност да се сдобия с един екземпляр от Вашия капитален труд, който приемам с благодарност. Сега започвам четенето му. Чете се леко и увлекателно.

За сега прекратявам. От дядо Симеона, който Ви благодари за поздравите, имате много здраве.

Поздравлявам Ви сърдечно и оставам предан

Д-р П. Ник о в

В. Н. Златарски до П. Ников. Подробно обяснява бележките, които има по текста на хабилитацията му, която се печати.

София, 6 април 1919 г.

Драгий г. Ников,

Понеже работата по набора на Вашия труд в печатницата се вече поднови и почти половината от ръкописа (до стр. 207) е набрана, искам пак да поговоря с Вас по някои въпроси.

В писмото си от 21. XI. 1918 г. Вие се съгласихте да се промени надсловът „България всред граждански войни“ със „Състоянието на България след прекратяването на Асеновата династия“ — като общ надслов за изложението до там, отдето Вие пристъпвате към главния въпрос — българо-унгарските отношения. Сега, обаче, корегирайки набрания материал и вниквайки по-добре в съдържанието на писаното, аз дойдох до следните заключения:

1. Общият надслов на първата глава да се измени така: „Състоянието на България след смъртта на Ив. Асеня II“ и веднага след това да се постави второстепенно заглавие „Бързият упадък на българското царство при близките наследници на Ив. Асеня II“ вместо Вашето „Преставане на Асеновата династия и избухване на революция в Търново“. Тая промена предлагам да се направи затова, защото под посоченото Ваше заглавие се излага историята на Коломана I, Михаила Асеня и Коломана II, т. е. говори се за събитията преди прекъсването на Асеновата династия, като при това главно се набляга върху упадък на царството поради вътрешните бъркотии и външните нападения и несполуки; тук не става още дума за прекъсването на династията по мъжка линия.

2. При такъв вървеж на събитията аз мисля, че по-намясто и по-правилно ще бъде, ако вм[есто] следващото Ваше заглавие „След преврата на Коломана“ да се постави такова заглавие, което по степен ще се равнява на предходното: „Прекъсване на Асеновата династия и избухване на граждански войни“, под което ще се подведат следните вече подразделения с курсив: а) „Преглед и разбор на изворите“ и б) „Изводи и заключения“. Първото /а/ ще замени Вашите заглавия: „Изворите“, „Акрополи-товите известия за събитията след преврата на Коломана“, „Съпоставяне на разказа на Пахимера с оня на Григора“, „Разказът на Пахимера /=Григора/ и Акрополита“, защото всичките тия заглавия се отнасят към един въпрос — изворите за дадената епоха. Под второто (б) пък заглавие ще минат Вашите заглавия: „Взаимоотношенията на Коломана, Мицо, Ростислава и Константина“ и „Самоличността на цар-претендента Мицо“, защото не представят нищо друго освен Вашите изводи и заключения, които произтичат от направения от Вас разбор на изворите. Що се отнася до съдържанието на тия две подразделения (а и б), то минава и е изразено с по-общото заглавие, което Ви предлагам: „Прекъсване на Асеновата династия и избухване на граждански войни“. Отделните въпроси, които Вие разглеждате и на които давате приведените по-горе заглавия, ще бъдат отделени със * * *, а пък Вашите заглавия ще се поместят в общото съдържание аналитическо, което Вие ще приложите към целия труд. Така разпределени заглавията, според моето схващане, ще получат напълно научен характер, а главно ще се избегне това разбиване на дребни заглавия, които по обем са твърде неравномерни и ре-

жат очите. Освен това те (заглавията) не могат да се поставят в текста тъй, както Вие искате, по чисто технически причини, защото в печатницата казват, са твърде дълги и нарушават естетиката на книгата.

3. Намирам за излишно печатането на гръцкия текст на Акрополита, Пахимера и Григора, щом давате българския му превод, който се явява голкова точен и почти буквален. Освен това Вие привеждате в съпоставки главните и близки места у Пахимера и Григора, а пък и под линия привеждате подробни цитати от тримата историци за всяко почти изречение тяхно. По тия цитати читателят, който поиска да Ви проверява, лесно може веднага да направи своите слички с гръцкия текст. Подобно паралелно напечатване било би твърде на мястото си, ако за пръв път се издава гръцкият текст или пък последният се намира в някое недостъпно и рядко издание; а пък и тримата византийски историци са достъпни и се намират лесно и навсякъде. Най-сетне при историко-филологическия клон на Академията има една комисия, която прегледва набраните текстове на всеки труд, който тя издава, за да прочиства повторения и излишни неща, и аз съм уверен, че при прегледа на Вашия труд непременно ще Ви предложат да махнете гръцкия текст при наличността на точния български превод.

4. Позволих си да съкратя във Вашия текст някои повторения на известни мисли наскоро една след друга или пък на някои думи една до друга напълно синонимни, и други дреболии, които бъркат на стила и се налагат по необходимост за изглаждане на текста. Едно научно съчинение печели толкова повече, колкото то е написано на един чист и прецизен език и колкото повече се избягват повторенията и излишни претоварвания, които правят отежителен разказа и изобщо изложението. Също замених навсякъде „Византия“ и „византийски“ с „Никея“ и „никейски“ за времето, когато Византийската империя след настаняването на латинците в Цариград не съществувала, т. е. за времето до 1261 г., защото в противен случай се получава малко неудобно да се говори за държава, която в даденото време не е съществувала.

За втората част, или по-право глава, означена у Вас с надслов „Българо-унгарски отношения след прекъсване на династията на Асеновците“ за сега няма да Ви пиша, защото изпратените ми коректури не съм поправил и затова не съм се добре ориентирал в съдържанието. Впрочем, по този въпрос аз бих Ви направил следното предложение. Понеже наближава Великден, към който се надявам да бъде набран целият ръкопис до приложенията, то не ще ли Ви бъде възможно да дойдете в София, за няколко дена, едно, за да направите и прегледате втората коректура, и друго, лично да поприказваме изобщо за изданието на Вашия труд. Това нещо би много ускорило печатането и биха се избегнали тия протакания с писмени споразумения, още повече за сега съм претрупан с много и от различен характер работи и главоболия. Моят кабинет ще бъде на Вашето пълно разположение за работа.

Не отговорих веднага на последното Ви писмо от 4. III. т. г., защото, I., узнах, че Вие сте се успокоили от онова напрежение, в което Ви бе поставила неизвестността за отпечатването на труда Ви и, друго, защото не бѣсе подновила работата в печатницата. А сега, когато наборът върви тъй бързо и ще гледам, дано до Великден да бъде набран целият ръкопис, ще Ви моля веднага да ми отговорите на горните точки. Едно голямо щастие е, че книгата се печати в Държавната печатница, защото тя [е] в състояние само да даде и да набере толкова голям ръкопис изцяло.

И наистина, коя частна печатница би могла да даде 46 шпалти изведнъж, каквито ги за сега аз имам под ръка, и ще продължат и по-нататък вероятно още толкова, ако не и повече, а това е много удобно за автора, защото му се дава възможност изцяло да прави своите поправки и допълнения, ако такива се явят необходими.

Очаквам да чуя по-подробно Вашето мнение за моята книга във всяко едно отношение.

Не забравяйте да поднесете моя най-почтителен поздрав на много-уважаемия дядо Симеона, комуто да напиша обещаното писмо все още не мога да улуча свободно време, защото за да се напише нему писмо, трябва пълно съсредото[то]чаване, па и да се помисли основно по въпросите, които го интересуват. Измолете от него снизходителна прошка за мене.

Чакам с нетърпение Вашето писмо отговор и съм със сърдечен поздрав Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 33 — 35.

46

П. Ников до В. Н. Златарски. Приема предлаганите от Златарски поправки на хабилитацията му. Благодарни за поканата да го посети в София.

Варна, 14 април 1919 г.

Уважаемий г. професоре,

Последното Ваше любезно писмо ме много обрадва със своите хубави известия за бързото напредване печатането на труда ми. Аз не очаквах, че работата ще тръгне тъй бързо и писмото Ви не малко ме изненада с известието, че почти половината е вече набрана и че до Великден наборът ще бъде свършен. Истина е, че държавната печатница представя в сравнение с частните печатници много преимущества, особно в днешните ненормални времена. Така се има добра надежда, че печатането на книгата скоро ще стигне своя край и последната своевременно ще се яви на бял свят; което впрочем във висока степен се дължи на Вашето тъй благосклонно съдействие.

Заключенията, до които додохте, след като внимателно прочетохте първата част от работата ми и измененията, които предлагате в свързка с това, намирам за твърде справедливи и уместни и аз с благодарност ги приемам изцяло. Заглавията, които Вие предлагате, отговарят наистина по-добре на съдържанието, даже те са твърде сполучливи. На времето си и мене бодеше очите нееднаквостта, или по-добре голямата разлика в големината на заглавията, главите и търсех някак да намеря някой модус да избегна това, но не успях. От друга страна, трябва да призная, че аз работих заглавията много набърже, така че няхах време да се спирам по-дълго и да се повърна на тях. Трябва да се очаква, прочее, че по отношение на заглавията и по-нататък ще се срещнат недостатъци.

Много сте прав, като казвате, че трябва да се махне гръцкия текст на византийците: Акрополита, Пачимера и Григора. Когато пишех работата, чувствувах, че мястото на този текст не е там, но нищо не поправих.

Размишлявайки над него, недавна ми хрумна, да Ви пиша и помоля, да го поставите между приложенията; но сега, след Вашите доводи аз мисля заедно с Вас, че е най-добре съвсем да се махне този текст.

Вашият прекрасен груд, който с истинска радост имам на ръка, чета сега за втори път. Ще Ви съобща впечатленията си след препрочитването му.

Виждам, че ще бъде най-удобно и целесъобразно в свързка с печата на работата, да бъда за няколко дена в София, затова реших да прескоча до там. Много съм признателен на г-на професора за тъй любезното поставяне на своя кабинет в мое разположение. Предполагам да тръгна от тук, ако не се случи нещо, което да ме забави или ускори, към първия ден на Великден. Ще кажа, прочее, добро виждане!

Пожелавам Вам и на Вашите мили, на които, предайте от мен сърдечни поздрави, весели Великденски празници.

Стискам Ви сърдечно и с благодарност ръка. Ваш

Д-р П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1568.

47

П. Николов до В. Н. Златарски. Дава му сведения за цените на летните квартири във Варна във връзка с последствията от Добруджанския въпрос. Пита го да съкрати ли предговора на книгата си.

Варна, 5 юни 1919 г.

Уважаемый г. професоре,

Обещах да събера сведения за цените на летните квартири във Варна и Ви съобща. Причината, дето едва сега правя това, са следните. Работата ми в Бургас ме задържа по-дълго, отколкото аз предполагах. От друга страна, като се завърнах тук, аз намерих едно положение твърде неблагоприятно за изпитване и установяване цените на квартирите през лятото: твърде голямо търсене на стаи и квартири. Това се дължи, разбира се, както и в другите наши големи градове, преди всичко на това, че от ред години поради войните никак не се е строило; но тук още и на това, а може би, това е главната причина, че във Варна са надошли много хора и семейства от Добруджа, за да избегнат притесненията на ромъните, които съзнавайки, види се, последните дни на своето владичество, не се спирали пред всякакви средства, за да изсмучат колкото е възможно повече жизнени сокове от населението и страната. Така напр., както разправя един забягнал от там, ромъните свикали под знамената всички българи, и то не за да служат, но за да ги изнудят: те могли след това да се откупват със заплащане на големи суми. Събирани били добитъкът и колята от населението уж за превоз, навярно, за да не се върнат никога; от едно село само близо до границата били поискали 500 коля. Един завчера пристигнал от Добрич разправя, че ромънските чиновници почнали вече да изпращат багажите си в Ромъния.

Хотелите тук били препълнени с добруджанци и е настъпило едно силно покачване на наемите, което от ден на ден расте. Трябва да се очаква,

обаче, че с повършане на Южна Добруджа и със завръщането на добруджанците ще настъпи едно подобрение в това отношение. Ето защо, казах по-горе, че моментът не е удобен за да се пита за цената на квартирите за след два месеца, когато положението, може би, ще бъде друго. Но за да имате представа, г. професоре, какви са наемите, ще Ви приведа следните случаи. В квартала, който е до морската градина, значи на десетина минути от баните, били дадени четири мебелирани стаи под наем за един месец — юний, по 400 лв. едната стая. В гръцката махала, която също не е далеч от морските бани, една мебелирана стая била дадена под наем за 500 лв. на месец. Ако се земе пред вид, че това е така за месец юний, когато бани не се правят, защото сезонът на баните настъпва по-късно, то разбира се, че за следващите месеци, когато ще има повече гости, цените ще се покачат, ако до тогава не настъпи някоя депресия вследствие на евентуалното завръщане на добруджанци[те]. Цените на квартирите в по-отдалечените от баните квартали са по-евтини, разбира се, но те поради разстоянието не са за препоръчване. Скъпотията тук изобщо е значителна, по-голяма, отколкото можах да констатирам в Бургас, но с пак с малко нещо по-малка, отколкото в столицата, която държи рекорд в цяла България. Едно нещо, което тук се чувствава неприятно, е липсата на чисто мляко, каквото напр. в София; млекарите, които го продават (за 3,50 лв. кгр), много злоупотребяват като го месят с много вода и др. подправки. Аз мисля, че трябва да се почака с въпроса за квартира още известно време, докато се уясни положението, тогава ще мога допълнително да Ви пиша по въпроса.

Надявам се, че коректурите, които Ви повърнах препоръчано, са стигнали вече до Вас. Поправяйки и препрочитайки финала на моя труд, аз неволно си спомних за предговора и у мен като че ли почна да зрее мисълта, че не трябва да се съкращава той, защото тогава работата би се лишила от един прегледен завършек, който аз за по-добре поставих в предговора. Вие на какво сте мнение, г. професоре, по това? Ще Ви моля, ако това не Ви създава трудности, пратете ми заедно с първата коректура на приложението и онази на предговора, за да го прегледам още веднъж.

Предайте, моля, сърдечни поздрави на госпожата Ви и г-ца Креса. Сърдечно Ви поздравявам и оставам предан

Д-р П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1570.

П. Ников до В. Н. Златарски. Дава му сведения за цените на летните квартири във Варна. Изпратил коректурите на книгата си.

Б. Д.

Уважаемий г. професоре,

В писмото си от първите дни на миналия месец, в което Ви дадох някои сведения по квартирния въпрос във време на летния, банен сезон тук, Ви казвах, че след изтичането на известно време допълнително ще Ви пиша. Целта ми беше да се уясни добруджанският въпрос, та тогава

да Ви пиша. Защото с него е свързано в голяма степен неимоверното подигане на наемите във Варна, дето има прибегнали много добруджанци. Обаче, откато Ви писах последното си писмо до днес, в това отношение не е настъпила никаква промяна и кой знае до кога ще трае това положение, така че днес не мога да Ви съобща за някакво понижение на наемите; може да се каже даже, че има повишение, както в наемите, така и иначе в продуктите, нещо, което е, види се, в свързка с настъпването на сезона.

След разпитвания се оказа, че има мои познати и колеги, които дават за сезона стаи под наем. Събрах сведения от двама такива: единият е учител по български език в тукашното машинно училище, а другият — Стоянов Вл., преподава френски език в тукашната мъжка гимназия. Първият е и Ваш ученик и се казва В. Ставрев. Той живее близо до градината морска, на десетина минути от морските бани и можел да Ви даде две стаи мобилирани под наем с три кревата, без покривки и бельо. Исканая по 500 лв., за двете стаи 1000 лв. на месец. Понеже Вие ще искате стая от 1 август, той заяви, че ще може да Ви даде стаите, ако бъдат свободни тогава. Същевременно той обеща, че за Вас и на 1 Август ще види на намери и отстъпи една стая, ако не две. Нека приложи още и това, че той отначало искаше да нагоди искания наем „според човека“, като започна със 700 — 800 лв. Аз обаче му отвърнах, че човекът е чиновник и пр., тогава фиксира на 500 лв.

Вторият дава една стая под наем, мебелирана, с покривки, а може и с бельо. Живее при мъжката гимназия, малко по-далеч от морето, отколкото Ставрев. Исканая за стаята за месец 600 лв., но не се ангажира за 1 Август, а само ако бъде свободна.

Ако решите, г. професоре, да додите през ваканциите тук, можите, ако отговорят на желанията Ви, да се възползвате от горните предложения. В случай, че желаете някои други осветления, аз съм на Ваше разположение. Ще Ви моля само да ми пишете своевременно, защото през втората половина на юлий смятам да замина с дядо Симеона за известно време за манастира в Преслав. Да Ви кажа и за хигиената на града, защото вестниците пишеха за петнист тиф тук. Преди няколко дена запитах нашия домашен лекар по въпроса. Отговори, че града наистина още не е чист от петнист тиф, но случаи има само по крайните квартали, но не и в центра. За сега толкова по този въпрос. Ще очаквам да ми пишете за Вашите намерения.

Надявам се да сте получили повърнатите от мен в началото на м. м. коректури на работата ми. От тогава се измина месец, без да получа други коректури от приложенията и предговора. Изглежда да има пак някакво задръстване, някой мемоар! Ах, тия мемоари, тия мемоари! Дано във всеки случай да довтаса работата.

Предайте, моля, почтителни поздравии на г-жата Ви и г-ца Креса. Поздравявам Ви сърдечно и оставам винаги готов за услуги Ваш

Д-р П. Н и к о в

В. Н. Златарски до П. Ников. Благодари за дадени му сведения. Съобщава му за печат на труда му, като го съветва да внесе поправки. Съдържа и сведения за живота в страната.

София, 3 юли 1919 г.

Драгий г. Ников,

Най-първо благодаря Ви за труда, който сте си сторили за снабдяването ми със сведения за живота и неговите условия във Варна. По всичко изглежда, че нашето отиване във Варна остава проблематично, защото разходите, които ми предстои да направя за такова едно отиване, не са по силите ми. Скъпотията е обща навсякъде и надали ще се осмелим да отидем където и да било. Ще гледаме да удовлетворим медицинските нужди в околните на София курорти и колкото се окаже възможно, да се закръпим за зимата.

При всичките мъчности в печатницата, защото работниците бяха пак завзети със срочна работа — набора и печатането на изборителните списъци — която, слава Богу, се привърши в по-късо време, печатането на Вашия труд върви. Коректурата — втора аз вече прегледах и сега вече ще се почне свързването на страници. Днес ми обеща бае Величко да ми изпрати в събота първата свързана кола. Едновременно ще ми се дават два екземпляра коректури от всяка кола свързана, от които една екземпляр ще Ви пращам, за да можете, както вече говорихме, да си съставите регистъра на собствените имена. По тоя начин работата ще върви по-експедитивно и Вие ще успеете да съставите регистъра, докато прегледам и поправа четвъртата коректура на страници. Вие си спомняте, как ще извършите гая работа — съставянето на регистра, и затова няма тук да Ви описвам. Пращания Вам екземпляр от 3-та коректура на страници, няма нужда да го повръщате: той ще остане при Вас.

Академията преди няколко дена настоя пред управлението на печатницата да се дадат отново повечко работници, така че на следната неделя предполага да се почне едновременно и наборът на латинския текст, който ще Ви пращам на шпалти заедно с ръкописа да го коригирате. Ще Ви моля, колкото е възможно, по-грижливо да коригирате шпалтите, та да можем да минем с две или най-малко с три коректури. Аз бих Ви посъветвал шпалтите да се прегледат два, а, ако е възможно, и три пъти, защото, доколкото можах да проверя, в латинския текст на последната Ви статия в „Списанието“ на Академията са пропуснати не малко печатни грешки, а това отива в ущърб на целия труд.

В последното си писмо пишете, че у Вас „почнала да зрее мисълта, че предговорът не трябва да [се] съкращава“. Аз не искам да Ви убеждавам в противното, но ще Ви моля да обърнете внимание на следното: 1. обикновено е прието, щото в предговора на една книга се излага накратко есенцията, тъй да кажа, на главните мисли или основни положения, като се избягват повторения или предаване на една и съща мисъл в разни форми и като се стараят авторите да бъдат, колкото е възможно, по-кратки и прецизни в изразите си. В противен случай Вие рискувате да предложите един предговор, по-обширен от своето въведение към труда. Като пример ще Ви посоча на стр. III на п[а]саж „Не може достатъчно силно. . . отношения са образували“. Тоя пасаж аз бих изказал само в следната фраза: „Най-важно значение за българо-унгарските отношения и изобщо

за развитието на Търновското царство има епохата след смъртта на последния потомък на Асеневци — на цар Михаила Асен“, и бих продължил направо с думите: „Никога през цялата история на отношенията между България и Унгария български и унгарски интереси“ и пр. и пр. По тоя начин би се избегнало некрасивото трикратно споменаване на израза „българоунгарски отношения“ в един пасаж от 8 реда, което вярвам, ще се съгласите, че не само прави стила тежък, но и затъмнява изложението. Такива пасажи ще намерите доста, ако се вгледате и на други места. Затова, 2., ако искате да оставите предговора без съкращение, то Вие можете да направите съкращения от горе-изложения характер и да гледате, щото предговорът Ви да не излезе по-дълъг от въведението. При това в предговор не се допускат никакви цитати или разгледване на чужди мнения, защото в него се излагат, както казах, главните изводи и заключения, към които е достигнал авторът в своето изследване, или пък посочва, по кой начин той е работил с използвания от него суров материал.

Пред вид на това аз Ви изпращам сега ръкописа на предговора с молба да го направите и преработите до възможност по-кратък, та да изглежда наистина като предговор в горния смисъл.

Моля, поднесете на многуважаемия дядо Симеона моите най-дълбоки почитания и сърдечни поздрави с най-искрени благопожелания.

Още веднъж Ви благодаря за сторения труд и моля да ме простите за причиненото от мене Вам безпокойствие.

С поздрав Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 36 — 37.

50

В. Н. Златарски до П. Ников. Съветва го да направи допълнение към въведението на хабилитацията си.

София, 5 юли 1919 г.

Драгий г. Ников,

Приглеждайки вече първата кола на страници, хвърли ми се в очи една блезна във въведението, а именно: Вие нищо не споменувате за отношенията между България и Унгария при ц[ар] Борила, а веднага преминавате към събитията след прекъсването на Асеневата династия. На стр. 22 — 23 от Вашия ръкопис Вие пишете: „Това положение намираме при Борила, Ив. Асеня II, Коломана и Михаила Асен, които всички се движат по пътя, посочен от Калояна“, а пък, както посочихте във Вашата статия за Борила, отношенията между България и Унгария при тоя цар се бяха доста изменили в сравнение с времето на Калояна. Затова аз мисля, че не ще бъде излишно да характеризирате накратко отношенията с Унгария при ц[ар] Борила в смисъл, че последният е бил принуден да се сближи с унгарците поради критичното негово положение към края на царуването му, когато Борил се обърнал към унгарския крал за помощ против въстаналите в северозападна България. Това прибавление, което ще запълни една блезна във въведението, се явява необходимо и по чисто

технически причини: въведението се свършва на тек страница (на 11 стр.), а би трябвало да се свърши на чифт, т. е. на 12 с., в противен случай ще трябва да се остави една бяла страница между въведението и първата глава, а това, според както ми казаха в печатницата, не е желателно, защото печатарската техника не го допуска. Затова аз бих Ви помолил новата прибавка да не надминава повече от 2 страници на Вашия ръкопис и да не бъде по-малка от $1\frac{1}{2}$ страница. Моля Ви само да побързате с тая прибавка, та да не се задържа работата по свързване на книгата на страници.

Вярвам да сте получили вече писмото ми от 2 т. м. Днес Ви изпращам ръкописа на предговора и последните страници на въведението, дето ще направите прибавката.

С поздрав Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 38.

51

П. Ников до В. Н. Златарски. Съобщава му намерението си да съкрати предговора и да внесе други поправки в хабилизацията си. Предава му поздравите на митрополит Симеон.

Варна, 9 юли 1919 г.

Уважаемый г. професоре,

Любезното Ви от 3 того, което се е разминало с моето писмо до Вас от същата дата, получих своевременно; на следния ден пристигна и ръкописът с последната Ви откритка от 5 т. м. Крайно Ви съм признателен за всички Ваши грижи и трудове около своевременното напечатване на труда ми. Голяма е Вашата добрина, дето покрай толкова залисии си възлагате и неприятната по-нататъшна коректура (2ра, 3та и 4та) на работата ми и аз наистина не знам как ще Ви се отплатя. Благодаря за това, че ми съобщавате мнението си по въпроса за предговора, както и за завършека на предговора. Имайки предговора през себе си, виждам, наистина, че ще трябва да се съкрати и особено там, дето бяхме вече го съкратили с Вас, когато бях напоследък в София. Той е наистина дълъг и това е недостатък. Във всеки случай едно е безспорно, че предговорът трябва да бъде по-кратък. Аз се колебая още да зачеркна някои мисли от предговора, с което той значително би се съкратил, без да имам и самата работа пред себе си, за да не бъде това във вреда на последната, с която органически е и трябва да бъде свързан. Както и да е, нужното ще се направи. Ще по-моля тук само г. професора да ми отговори на следния въпрос: може ли да остане изпращането на предговора за по-нататък, заедно с изпращането на индекса? Вярвам, че това е възможно.

Завършека на увода прегледах веднага и според Вашите указания го попълних и изпратих още вчера, така че се надявам днес или най-късно утре да бъде във Ваши ръце. Ако и според мен основата, на която почиваха отношенията между България и Унгария във времето на Борила, да не се е изменила в сравнение с по-рано, защото и тогава въпросът за българския северозапад образуваше краегълния камък в тях, както и при Калоя-

на; обаче, пред вид на значителната промяна в общото положение при Борила, по-добре е наистина, както забелязвате, да се спомене накратко и за времето на Борила, още повече, че това се съвпада и с известни технически необходимости. Обаче, за да бъде консеквентен, аз се видях принуден да кажа две три думи съвсем накратко и за Ив. Асен II и синовете му. Във всеки случай, прибавката, според указанието Ви, не надмина две страници.

За показалеца на собствените имена помня добре, как ще се приготви, и очаквам само изпращането на 3^a коректура на страници, за да почна да го работя. Същевременно ще приготвя и списъка на използваната литература. Също очаквам коректурите на латинските приложения, които ще прегледам най-грижливо, за да не бъдат пропуснати печатни погрешки.

Намирам между книгата си, че трябваше да попълня в работата си стр. 402 заб. 1/ E. Gerland, Geschichte des lateinischen Kaiserreiches von Konstantinopel. I. Hamburg, v. d. Höhe, 1905. Обаче аз забравих да сторя това, като бях в София, тъй че моля тук г. професора да направи това попълване. Доколкото помня, на въпросното място съм цитирал Du Cange, но е добре да се цитира и Gerland⁷⁰ като по-нов.

Към края на т. м. смятам да ида в манастира при Преслав, обаче писмата си изпращайте, моля, винаги още тук. Дядо Симеон Ви благодари много за поздравите Ви и за това, че никога не го забравяте и сам Ви поздравлява.

Сърдечно и с много благодарности Ви стискам преданно ръка.

Д-р П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, шв. № 1572.

52

В. Н. Златарски до П. Ников. Разисква по печата на хабилитацията му. Споменава за стачка на печатарските работници.

София, 18 юли 1919 г.

Драгий Ников,

С днешна поща Ви изпратих останалите четири коли от работата Ви. Аз вярвам, че вече сте приготвили регистъра към изпратените по-рано 8 коли. Ще Ви моля да побързате с изпращането на: 1) библиографията — литература, 2) регистъра и 3) на предговора заедно със съдържанието. Необходимо е да изпратите поне първите две, защото те трябва да се предадат в печатницата, преди да бъде свършен наборът на приложенията. За последните пак настана пречка: от два дни в Държавната печатница има стачка на работниците, тъй че при всичкото ми настояване работата среща все пречки. Както и да е, но тая стачка няма да бъде дълга, а тъй ние би трябвало да имаме всичко готово, за да имам и аз „сурат“ да наблягам за по-скоро набиране. Във всеки случай приложенията са набрани почти половината.

Ще Ви моля още да посочите точно страниците на следните сноски под линия, които неудобно е да се оставят така: по свързаните страници на 3, бел. 1; 49 бел. 1; 50 бел. 1; 65 бел. 1; 90 бел. 3; 97 бел. 2 /към края/; 110 бел. 3; 125 бел. 1 и 2; 126. бел. 1; 149 бел. 1; 164 бел. 1; 177 бел. 2 и 3; и 170 бел. 1. Аз бих сам направил това, но ме е страх да не сбъркам нещо; също, както сте видели вече, Gerland е вмъкнат на мястото, обаче Вие не давате никаква страница — посочете и нея. На стр. 120, ред 14 — 15 стои Фекетехолм, на други места Фекетехалом. Как е вярното?

Сърдечен поклон на дядо Симеона, а от Вас чакам с нетърпение исканото.

С поздрав Ваш

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 40.

В. Н. З л а т а р с к и

53

П. Ников до В. Н. Златарски. Говори за работата си над индекса и библиографията на хабилитацията си. Посочва пропуските си поради липса на пособия и прилага попълненията.

Варна, 27 юли 1919 г.

Уважаемий г. професоре,

Надявам се днес да имате вече на ръка както индекса, който изпратих миналия четвъртък, тъй и библиографията, тръгнала от тук с пощата в събота. Въпреки това, че работих усилено, по-скоро от това не можа да се свърши, а за да не пропусна пощата, принудих се даже, както вече знаете от картичката ми, да остава в библиографията някои пропуски, които тук ще попълня. Аз никога не си представях, индексът е една работа, която отнема толкова много време. Употребих не по-малко от шест дни, за да го приготвя. Последните коли-коректури получих в понеделник по пладне, когато бях свършил вече другите. То се случи сега за мой късмет и повреда по железниците — линията е разрушена от наводнението на 20 км при Попово, — тъй че движението за София става и ще става още за няколко дни през Русе, с което се причинява, разбира се, закъснение. Вярвам обаче ръкописите да са стигнали навреме, за да ги дадете, както искахте, при получаване на коректурите от приложенията.

Не по-малко трудности срещнах при съставяне на библиографията, защото тази мисъл никога не ме е занимавала, нито съм я имал пред вид. Тука при липса на библиотека, като Господ дал, е невъзможно да се работи в областта на средновековната история. Нищо не намира човек и само се ядосва и разочарова. Не се сетих, когато бях в София, да изработя литературата към работата. Тук трябваше да преровя едно по едно всички мои книжа и книжлета, за да попълня всичко в разните съчинения. И трябва да съм доволен, че на времето съм си държал доста пълни записки от използваното, та сега да ми послужат. Въпреки това, има някои съчинения непълни останали, защото въпреки всички търсения из книжата ми не можах да намеря нужното. Те са: 1/ *Voisonade*,

Anecdota Graeca III — липсва година и град на изд[анието]. 2) W a d d i n g u s, Annales minorum ad. an. 1263 — липсва год[ината], гр[ада] и изд[анието]. 3) L h o t s k y, Stematologia pars III — липсва год[ината] и гр[ада] на изд[анието].

После има няколко съчинения, които, не знам, доколко е подходящо да се цитират така в библиографията. Ако г. професорът намери, че не подхожда, моля да ги зачеркне. Това са: 1/ M a s u d i y Marguart etc.. 2/ M a r t i n i F e l m e r, Historia у Милетич etc. 3/ О г у з н а м е у В. Д. Смирнов etc.⁷¹

Друга една непълнота е тази: в сп. „Минало“ има три статии от Г. Б а л а с ч е в, цитирани у мен, две в бр. 5 — 6 (1911) и една в бр. 7 — 8, но не зная как се озаглавяват.⁷² Аз имах „Минало“, но се е загубило; също не можах да го намеря в гр[адската] библиотека. Остава още да потърся в гимназиалните библиотеки и да пиша допълнително. Ако ли Вие го намерите, ще моля г. проф., да бъде тъй добър и попълни той тази празнота, както и за казаните по-горе три съчинения.

По-нататък ще видите, г. професоре, че аз обикновено не съм дал страниците на статии и съчинения, печатани в сборници и списания. Това съм го направил, едно по недосмогване и второ по следната причина: на някои съчинения аз тук нямах възможност да дам стр., защото ги нямам на ръка, а и в бележките ми няма нищо за това, та някои съчинения ще си останат въпреки всичко без податък на стр. Та мислех, ще бъде консеквентно всички да бъдат без стр. Сега обаче, когато установих по бележките си стр. на по-голямата част от тях, съм на друг ум и мисля, че ще е по-добре, да се поставят стр. на онези, които може. Затова тук Ви приключвам един списък на всички попълвания на стр. и др., които моля любезно да внесете в ръкописа. За да Ви не отегчавам с дълги преписвания, по-долните попълвания Ви ги написах на отделни листчета, които можете да залепите на съответните места.

Трябва да Ви кажа, г. проф., и следното за библиографията. Аз я съставих по азбучен ред на бълг[арската азбука], без да прибъгвам и до латинската и за изворите отделно, както е напр. във Вашата българска история, по единствено съображение, че у мен литературата не е тъй многобройна, а и тъй доста нагледно подредена.

Най-подир трябва да кажа и за един последен въпрос, свързан с библиогр[афията]. В този си вид библиогр[афията] не е пълна и ще трябва, мисля, непременно да се попълни с литература, цитирана в приложенията, която така също е служила при съставяне на съчинението. Затова моля г. професора да има това пред вид. Като получа корект[урата] на прилож[ението], аз веднага ще приготвя и Ви изпратя нужните попълвания по това.

В два три дена ще изпратя на г. професора и предговора със съдържанието, а така също и III^{та} коректура, която аз също щателно поправих и в нея ще прибавя нужните подлин[ийни] податки, за които ми писахте. Тогава ще Ви пиша пак.

Сърдечен поздрав. Ваш предан

Д-р П. Н и к о в

Приложени попълненията.⁷³

П. П. Г. професоре, моля поправете, ако е Н. Палаузов. Не можах да установя С. Н. П. ли е или е Н. П.⁷⁴

П. Ников до В. Н. Златарски. Известява му какви поправки иска да внесе в коректурите на хабилитацията си.

Варна, 29 юли 1919 г.

Уважаемий г. професоре,

Преди малко пристигнаха и последните коректури, от приложенията. Веднага извадих литературата, която трябва да влезе допълнително в изпратения вече списък, и тук Ви я изпращам, както вече Ви писах, че ще направя. Тя не е голяма, състои всичко от следните 6 съчинения, които ще моля да вмъкнете в списъка.

K a t o n a S t., Historia critica rerum Hungariae stirpis Arpadianae. T. VI. Budae. 1872.

K u b i n y i F e r., Monumenta Hungariae historica. I—II. Budapest. 1867, 1868—Mon (umenta) Hung (ariae) hist (orica) Diplomataria.

K u k u l j e v i č - I a k č i n s k i, I., Regesta в „Starine“ XXVII (1895).

P a l m a F r., Heraldicae Regni Hungariae Specimen. Vindobona. 1766.

R a t h e s R o m e r, Györi történelmi es régészeti füzetek. II. Györ, 1863.

S m i č i k i a s T., Codex diplomaticus Regni Groatiae, Dalmatiae et Slavoniae. V. Zagrabiae. 1907. IV. 1906.

Няма да закъснея да Ви се обадя пак.

Приемете сърдечен привет от предания

Д-р П. Н и к о в

П. П. Срецам спънки за статиите на Баласчева, защото гимназиал [ните] библиотеки са затворени. Ще опитам пак.

НА БАН, ф. 9, инв. № 1576.

В. Н. Златарски до П. Ников. Обяснява какви поправки е внесъл при печата на хабилитацията му. Исква да му послужи с книга.

София, 1 август 1919 г.

Драгий г. Ников,

Получих както показалеца, който вече се набира, така и литературата, която попълних според Вашето желание и указания. От своя страна аз направих някои изменения и попълнения, които Вие случайно по недоглед сте пропуснали. Така напр. Вие означавате като литература „Византийски Временник“. Аз мисля, че не списанието, а статиите в списанието могат да послужат за литература. Също и в съкращенията направих някои промени. Аз сам ще направя справка за Баласчевите статии, тъй че Вие не се безпокойте.

Миналата събота Ви изпратих целия набор на приложенията. Вярвам да сте ги вече получили и почнали да ги коригирате, само гледайте щото коректурата да бъде по-скоро готова, а също да изпратите предговора

и съдържанието, та към края на тоя месец да бъде книгата отпечатана и свързана и в началото на септемврий да я имате под ръка. Така поне я гласиме с бае Величко.

Сега имам една голяма просба, в която, вярвам, няма да ми откажете. От предговора на дядо Симеона към посланието на Фотия заключавам, че той, дядо Симеон, притежава книгата на А. Лебедев, История разделения церквей в IX, X и XI веке. Москва, 1900“. Чрез Вас аз моля дядо Симеона да ми я изпрати за няколко време, защото ми много трябва и защото университетският екземпляр неизвестно изчезнал. Аз бях я поискал в Семинарията, но и там липсва библиотекарят. Предайте предварителните ми благодарности и сърдечен поздрав на дядо С[имеона], а от Вас чакам обещаното. Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 41.

56

П. Ников до В. Н. Златарски. Изпратил му коректурите. Отговаря на поставени му въпроси във връзка с тях.

Варна. 4 август 1919 г.

Уважаемый г. професоре,

Завчера, събота, Ви изпратих по пощата препоръчан пакет, съдържащ коректурите на приложенията. Те са прегледани най-грижливо, и то три пъти, така че вероятността да няма грешки е голяма. Остава сега словослагателът да не пропусне от отбелязаните грешки, така работата ще се нареди скоро. Надявам се днес да имате вече коректурите, както и изпратените по-рано индекс и библиография.

Днес предадох на пощата предговора и съдържанието към работата. Предговорът е значително съкратен и се надявам да намери Вашето одобрение. Съдържанието е също поокастрено и изменено според новите заглавия. За последните ще забележа, обаче, следното. Заглавие 1 на ч. I, подчертано в съдържанието със синьо, не отговаря на съдържанието и трябва да се измени. Тъд гласи: „Прекъсване на Асеновата династия и избухване на граждански войни.“ В него, обаче, се говори само за граждански войни, а за тяхното избухване и за прекъсване на Асеновата династия, както и за Коломановия преврат се говори в предидущето заглавие. Аз предлагам, прочее, следното ново заглавие: „Граждански войни в България след прекратяване на Асеновата династия“. Днес или най-късно утре ще Ви пратя и третата поправена от мен коректура; ще Ви пиша още по-надълго и за другите открити още въпроси, както и на онези, които ми зададохте в последната си откритка. За сега прекратявам с най-сърдечни поздрави и пожелания. Ваш

Д-р П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1577.

П. Ников до В. Н. Златарски. Изпратил е коректурите и исканата книга. Пояснява какви поправки иска да внесе.

Варна, 9 август 1919 г.

Уважаемий г. професоре,

Днес сутрин, със сутринната поща Ви изпратих препоръчана и Пшта коректура на работата ми, след като я прегледах най-грижливо, поправих и попълних всички места, които бяхте ми посочили или пък аз сам при внимателно преглеждане открих, че са дефектни. Пред вид на това, че ги попълних в самата коректура, аз не намирам за нужно и няма да Ви изреждам тук означените от Вас в картичката Ви и попълнени места. За самата коректура ще отбележа следното. Формата Фекетехалом е правилната форма на тази дума, както се употребява днес в Унгария. Фекетехолм пък съм употребил на едно място, според както се среща в самия документ. Същото е и с думата Ишасег (в докум[ента] Илсуасег). Така щото няма защо да се униформи.

При поправяне на коректурата аз забелязах, че заглавие 2 на ч. 1 не се слива със съдържанието и трябва да се измени. То гласи: „Прекъсване на Асеновата династия и избухване на граждански войни“, но всъщност съдържа само гражданските войни, а за прекъсване на Асеновата династия и за революцията на Коломана се приказва в предишното заглавие: 1. България при близките приемници на Ив. Асен II. Затова аз промених заглавието така: 2. Граждански войни след прекъсване на Асеновата династия.

На стр. 3, 11, 84, 85, 98 съм зачеркнал сноските, защото ги намерих за излишни.

На стр. 8 текстът беше погрешен и разместен и аз го поправих.

На стр. 21 поставих едно тире за отделяне на изворния текст от текста на изложението, но ако не може да се прокара в печатницата, нека се пропусне. Обаче на стр. 99 е н у ж н о поставянето на т р и з в е з д и, за да се отдели изложението от критическия разбор на грамотите, тъй както е сторено това в края на последния.

На някои места, именно със започване на нова страница, замених ув[ода] със съотв[етното] съчинение, или пък обратното в средата на страницата.

На стр. 116 изоставих и зачеркнах „и привърши“, а на стр. 131 „както се вижда“. Освен това, направих седните прибавки или вметвания: на стр. 11 зачеркнах една забел. под лин[ия] и на нейно място поставих друга с цитат на Макушева. На стр. 69 прибавих две н е о б х о д и м и думи и една зебележка. На стр. 102 допълних пропуснатата от печати[щата] дума „младият“, а също на стр. 108 „—унгарските“. На стр. 118 попълних в цитирания гръцки текст пропуснатата дума „vina“. На стр. 128 заб. прибавих „L.-Geschichte“. Най-подир поради съкращение на предговора стана нужно да прибавя две под лин[ия] допълнения, именно: на стр. 105 заб. за F. Knauz и на стр. 58 заб. за G. Wenzel.⁷⁵

Аз съм убеден, че повечето от тези промени на текста са леки, защото не са свързани с цяло раздрусване на текста, а само на отделни редове, но все пак знам, че ще предизвикам неудоволствието на печатарите. Но нека бай Величко ми прости за този танц на текста. А г-на професора

ще помоля много да настои за прокарване в печатницата на тези необходими поправки, в кръга на възможното.

Едно нещо не ми беше възможно само да сверя и поправа в работата — цифрените цитати подлинейни, защото няхах на ръка ръкописа. При оправението на I^{та} кор[ектура] в София, пред вид на многото грешки, аз не можех да се спирам особено на цифрените цитати, така че не знам доколко са точни, освен ако г. професорът не се е спрял на тях.

Надявам се да сте получили вече книгата на А. Лебедев, която веднага Ви изпратих по пощата. Същия ден, преди да получа картичката Ви, предадох на пощата съдържанието и предговора към работата, които също трябва да са достигнали до Вас. Предговорът е доста скратен. Чувствувах наистина, че към края, т. е. втората половина, може още да се окастри, но да Ви се призная, бях изгубил вече търпение да кастря, па и време нямаше. Ще Ви моля, г. професоре, съдържанието да бъде поставено в началото на работата, преди предговора, а не на края, както е, на pewno по погрешка, във Вашата история.

Сега, когато отпечатването на работата ми е към края си, ще Ви запитам, г. професоре, пак и ще моля да ме осветлите, дали академията ще позволи да се пусне книгата на отделни отпечатъци на продан, разбира се, на нейна сметка, както става на запад, напр. във Виена. При утвърдителен случай, тези грамадни заглавия „Сборник“, „Списание“, и пр., които се поставят на отделните отпечатъци и обезобразяват книгата, според мен, най-добре да се заменят с дребен шрифт.

Моля още един въпрос: ще ми изпратите ли други коректури от приложенията?

С това завършвам с горещ поздрав. Ваш предан

Д-р П. Н и к о в

П. П. Преглеждайки един „Сборник“, виждам, че имената на авторите съчин[ители] са цитирани цели, т. е. с титлите им, така че и моето име ще моля да се попълни в стр[аниците] на работата на ДР П. Ников, вместо П. Ников.

НА БАН, ф. 9, инв. № 1578.

58

В. Н. Златарски до П. Ников. Подробно обяснява кои от исканите поправки при печата на хабилитацията могат да се направят. Благодарни за изпратена книга.

София, 12 август 1919 г.

Драгий г. Ников,

Получих писмото Ви от 9. VIII и бързам да Ви отговоря, защото работата, или по-добре въпросът, за който става дума в него, не търпят отлагане. Исканите от Вас поправки, допълнения и съкращения всички не ще могат да се направят, защото това не позволява самата работа: там дето може текстът да се смести или раздели, всичко ще стане; но там, дето измененията изискват пререждане на цели страници, оказва се не-

възможно. След една от 1 час консултация с бае Величко ето кое не може да стане: т р е т о на стр. 21 и т р и т е з в е з д и на стр. 99 не могат да се вмъкнат, защото това ще повлече подире си разместване не на една или две, а на 10 и повече страници, което печатницата не позволява; също така не може да се изпусне на стр. 116 „и привърши“, защото на тая страница текстът е разреден много и ще трябва да се унищожат два реда, а това ще повлече подире си разреждането и на много след тая страница. Най-голямата мъчнотия в случая, според бае Величка, е това, че на всяка страница има текст под линия — сноски, защото да се нагоди такава една сноска или сноски, сметка се държи преди 3 — 4 страници, а понякога 5 — 6 страници; а пък мръдне ли се такава сноска, отиде да се разреждат и се оправят много страници. От другите Ваши поправки повечето са вече направени от мене в трета и четвърта коректури, а останалите Ваши ще могат да се направят. Цифрените цитати под линия са проверени от мене по ръкописа. Що се отнася до мястото на съдържанието, или направо: де да се тури съдържанието на една книга, то тоя въпрос, както знаете, у разните народи разнo се решава. Така, френците турят съдържанието повечето в края на съчинението, а немците в началото и при това всякога след предговора, но никога преди него. Тъй, на немски, ще бъде поставено и съдържанието на Вашия труд, т. е. в началото след предговора.

Всичко, което сте изпратили по пощата, е получено от мене и вече е набрано, с изключение на една част от съдържанието, което тия дни ще бъде свършено. Към края на тая седмица, надявам се, всичко ще бъде свързано на страници и прегледано; а на следната седмица ще трябва вече да се хлопа и ходатайствува за по-скорошно отпечатване на колите, а след това и за броширането на отделните отпечатъци, понеже всичко у нас сега върви по кефoвете на работниците. А ргoрoс за отделните отпечатъци. Това, което искате за тях, статутите на Академията не позволяват. Отделни отпечатъци се приготвят само 50, и то само за автора, който няма право да ги продава за сметка било на Академията, било своя, защото Академията е откупила съчинението в първото му издание; ако авторът иска да направи 2-ро издание на труда си, той това може да стори само след 1 или 2 години (не помня добре) от обнародването на същия труд в изданията на Академията. Това, което искате Вие за своя труд, можеше да стане, ако той би бил издаден като отделна книга, а не като част от известен „Сборник“; а пък като отделни книги се издават трудове с научно-популярен характер или пък отделни завършени съчинения. Въпросът за продаване на отделни научни статии и трудове от Сборниците, особено при тяхната самостоятелна пагинация, е отдавна поставен на дневен ред, но и на последното общо заседание на Академията през тая година не се окончателно реши, пред вид на ненормалните времена и главно поради липсата на хартия.

Книгата на А. Лебедев получих. Благодаря както на дядо Симеона, когото поздравлявам най-почтително, тъй и на Вас лично за грижата по изпращането ѝ. Коректури от приложенията няма да Ви пращам, защото 2-рата и 3-тата коректури аз сам свериx с ръкописа. При всички[та] Ваша грижлива поправка оказаха се много други грешки, които сега, вярвам, са поправени всички. Много съжалявам, че някои от съчиненията и изданията в литературата ще останат не съвсем пълни, но какво да го сторим — няма възможност. Това за сега. Ако всичко, което аз съм разпре-

делил по време, се изпълни точно, имам надежда книгата да излезе навременно. Приемете моя сърдечен поздрав.

Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 42.

59

В. Н. Златарски до П. Ников. Предлага му да направи хронологичен преглед към хабилитацията си.

София, 16 август 1919 г.

Драгий Ников.

Надявам се да сте получили вече дългото ми писмо, в което Ви отговорих на всички въпроси, за които ме питахте и които Ви интересуват. Сега пък имам да Ви предложа да направите към Вашия труд още едно допълнение, което се изисква от самия негов характер — историко-критично изследване. Понеже Вие установявате нови хронологични данни въз основа на изучените от Вас документи, то за по-голяма пригледност на доби-тите от Вас резултати в това отношение не би било лошо да дадете една таблица хронологична под надслов „Хронологичен преглед на главните събития от разгледаната епоха /1257 — 1277/“, дето последователно да се наредят и накратко всички установени от Вас дати, но така, че да не надминава една страница. Тая таблица ще бъде поместена веднага след приложенията и ще допълни научния апарат на Вашия труд във от прак-тическата пригледност. Тая таблица се явява толкова по-необходима, защото с нея Вие ще дадете възможност на читателя по-лесно да разбе-ре и схване резултатите на Вашите издирвания. Това нещо аз мисля няма да Ви затрудни, защото сравнително датите важни не са много. Колкото за място не се грижете, защото имам на разположение, както казах, цяла страница. Чакам бърз отговор, за да зная, как да постъпя в случая.

С поздрав Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 43.

60

П. Ников до В. Н. Златарски. Посочва какви поправки желае да напра-ви в текста при печатането на труда му.

Варна, 17 август 1919 г.

Уважаемий г. професоре,

С благодарност приех последното Ви писмо от 12 т[ого], в което ми пишите за разните въпроси, подигнати в свръзка с печатането на труда ми. Преди всичко, моля г-на професора да ме извини, задето му причиних неприятности и разтакания с вметките, що предложих да се направят.

Те трябваше наистина да се направят от мен по-рано, преди още да се стъкмят страниците, но при първата коректура моето внимание бе твърде много заето с многобройните печатни погрешки, така че ми отбягнаха. И сега едвам разбирам добре, колко бяхте прав, когато през април месец поискате да дода в София за I^{та} коректура.

Разбира се, че тези вметки, които не могат да станат, както ми пишете, ще се изоставят; те впрочем не са неизбежни. Доволен съм, че останалите, между които имаше някои, които имаха значение за смисъла на текста, можаха да се прокарат, за което крайно благодаря преди всичко Вам, а и на добрия бае Величко.

Причината за да поискам да се постави съдържанието в началото на книгата, както е у немците, е тази, че според мен това е по-практично и съобразно с очакванията на читателя: когато човек земе на ръка една книга, след като хвърли поглед на заглавието в началото, обикновено той лири да се запознае изобщо със съдържанието на книгата, затова добре е последното да се явява в началото, ако и след предговора.

Благодаря, г. професоре и за сведенията, които ми давате за статутите и решенията на академията. Ще имам всичко пред вид. Аз съм убеден, че академията за в бъдеще ще възприема мнението за продажба на отделните научни трудове от „Сборника“, защото това е не само в нейна полза, но преди всичко в полза на науката, на която тя служи. Аз често съм слушал от частни лица желанието да имат този или онзи научен труд от „Сборника“ в своята библиотека и те биха наистина си го купили, ако да имаха възможност; обаче цената на „Сборника“ е достъпна за библиотеки общински или държавни, но рядко на частни. Защото такива частни лица, които обикновено не са и много паралии, не могат да си доставят всички или няколко броя от Т. Т. на „Сборника“.

Много Ви благодаря и за това, че бяхте тъй добър да свършите 2-та и 3-та корек[тура] на приложенията.

Истина е, че щеше да бъде добре, ако всичко в работата беше пълно, та и литературата; но да бъдем доволни и на това: отпечатването на работата става в така ненормални времена и при такива трудности, щото ще остане паметна; и ако то се завърши своевременно, то ще бъде само благодарение на Вашите настоятелни усилия, за което приемете моята гореща признателност.

Дядо Симеон е вече в манастиря при Преслав, дето и аз отивам за малко. Сърдечно Ви тискам ръка.

Ваш предан

Д-р П. Ников

НА БАН, ф. 9, инв. № 1580.

* В оригинала вм. „съдържанието“ е написано „предговорът“.

П. Ников до В. Н. Златарски. Пригответил е и му изпраща за печат хронологическа таблица към хабилитацията си.

Варна, 21 август 1919 г.

Уважаемий г. професоре,

Снощи късно ми предадоха Вашата картичка и едва днес можах да туря в изпълнение това, за което ми пишете; обаче надали ще мога да сваря днешната поща, за да замине настоящото ми още днес.

Идеята, която подхвърляте, е много хубава и от изпълнението ѝ работата може само да спечели. Аз Ви благодаря искрено за нея. Колко тя е уместна и полезна, се вижда сега, когато човек има пред себе си хронологическата таблица на главните събития. Тя е едно чудесно пояснение към работата. Тази мисъл по едно време беше ми хрумнала, но се стеснявах да ѝ дам ход и тъй остана. Благодарение на Вас сега се осъществява.

Таблицата приготвих според указанията Ви накратко и предполагам, че не ще бъде по-дълга от една страница на „Сборника“. Ако обаче, въпреки това, се окаже по-дълга, моля г. професора, за да не се губи време, да бъде тъй добър и да скрати онова, което би могло да се скрати или стегне в текста, за да се получи желаемата дължина.

Преди 2 — 3 дена Ви писах и отговорих на последното Ви затворено писмо. Пишете, че в приложенията във 2та коректура сте намерили доста пропуснати грешки. Възможно е да съм пропуснал такива въпреки трите прегледа, защото същите станаха едно след друго. От друга страна, за да Ви ги повърна по-скоро, аз си послужих и в трите прегледа от помощта на сестра ми, а се е друго, когато човек сам се справи. Както и да е, ще моля да ме извините, че Ви поставих в труд.

Прекрътявам, като още веднъж Ви благодаря и оставам със сърдечен поздрав Ваш предан

Д-р П. Ник о в⁷⁶

НА БАН, ф. 9, инв. № 1561.

В. Н. Златарски до П. Ников. Съобщава му, че отпечатването на хабилитацията му е започнало. Дава му пояснения какви документи да приготви.

София, 29 август 1919 г.

Драгий Ников,

Току-що се върнах от печатницата и бързам да Ви съобща приятната вест, че Вашата работа от днес е сложена на машината, т. е. почва се отпечатването ѝ. За сега печата се на една машина, но обещаха ми, че на следната неделя, т. е. от понеделник нататък ще отпуснат още една машина. Това обстоятелство ми дава голяма надежда, че печатането на колите няма да продължи много време, с други думи, че отпечатването им ще бъ-

де навременно. Остава още едно митарство — то е броширането на колите; но и там ще гледам да се отстранят всички пречки, та да можете своевременно да получите нужните поне екземпляри и да ги представите навреме в ректората заедно с другите документи, които Вие, вярвам, сте вече приготвили заедно със заявлението.⁷⁷ Curriculum Vitae, ако имате възможност, напишете го на машина (пишуща). Писмото с хронологичния преглед получих; той излезъл много дълъг. Понеже имах на разположение само една страница, то аз взех само данните, които се отнасят за българо-унгарските отношения и които тъкмо изпълниха страницата.

Почтителен поздрав на дядо Симеон, а съм на Ваше разположение.

В. Н. З л а т а р с к и

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 44.

63

П. Ников до В. Н. Златарски. По въпроса за подаване на документите му за конкурса за доцент в университета.

Варна, 2 септември 1919 г.

Уважаемий г. професоре,

Получих картата Ви от 29 м. м. и крайно Ви благодаря за това, че побързахте да ме направите съучастник на дългоочакваната приятна вест. Сега имам вече надежда в кратко време да се ликвидира окончателно с този така труден и мъчителен въпрос, който от една година близо е сложен на зелената маса и да се получат своевременно нужните (струва ми се два, нали?) екземпляра, за да се представят заедно с другите документи, дето трябва. Последните се намират в Мин[истерството] на Нар[одно] Просв[ещение], дето направих постъпки да ми се повърнат тук и тези дни ги очаквам. Curr[iculum] V[itae] ще напиша, според както казвате, на машина.

Сърдечен привет. Ваш предан

Д-р П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, шиф. № 1582.

64

Петър Ников до В. Н. Златарски. Молба във връзка с изпращане на хабилитационния му труд.

[Варна, 3 септември 1919⁷⁸]

Уважаемий г. професоре,

Понеже утре — четвъртък, смятам да замина за десетина дни в мнъстиря при Преслав, дето се намира и дядо Симеон, то моля бъдете тъй добър

и наредете отделните екземпляри от работата ми да ми се изпратят там вместо тук. Адрес П[етър] Н[иков] в манастиря при Преслав.

Моля, извинете за безпокойството.

С благодарност Ви поздравлявам.

Д-р П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1584.

65

В. Н. Златарски до П. Ников. Съобщава му да изпрати документите си за конкурса за доцент на негово име.

София, 11 септември 1919 г.

Драгий Ников,

Брошурите не ще бъдат готови по-рано от 16 или 17 септемврий. Затова, за да не се забави работата, пратете документите в Университета към 18 число, а аз ще притуря към тях исканите два екземпляра. В заявлението си ще отбележите, че хабилитацията своевременно ще бъде препратена от Академията на науките, понеже тя е напечатана в едно от изданията ѝ. Колкото и да се трудих, щото книгата да бъде готова поне към 15 т. м., но поради многото работа в печатницата, не можа да се успее.

Ако ли не сте съгласни с горното предложение, тогава бъдете тъй добри да изпратите всички документи до мене, а аз ще ги предам в Университета заедно с двата екземпляра своевременно. Така аз мисля ще бъде по-добре, защото ще се избягнат всякакви излишни клаузи във Вашето заявление. Другите екземпляри от книгата ще помоля в Академията да Ви изпратят във Варна, след като бъдат готови.

С поздрав Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 45.

66

П. Ников до В. Н. Златарски. Изпраща му документите си за конкурса за доцент по българска история.

Варна, 15 септемврий 1919 г.

Уважаемый г. професоре,

Получих картичката Ви от 11 т. м. едва днес и бързам да Ви отговоря. Крайно благодаря за добрината Ви и като се ползвам от любезното Ви предложение, изпращам Ви документите, които заедно с книгата трябва да се предадат в ректората. Приключвам Ви тук 1) Гимназиално свидетелство; 2) Университетско свидетелство; 3) Curriculum Vitae и 4) Заявл[ение].

Благодаря Ви и за успокоителното известие, че на 16/17 книгата ще бъде готова, защото бях в неизвестност и не знаех, дали ще смогнем до 20. Сега съм спокоен в това отношение.

Четох вчера във вестниците, че министерството на финанс[иите] подканило останалите министерства да представят допълнителен бюджет за остатъка от годината. Това обстоятелство ми дава надежда, че в бюджета на университета за идното време ще се предвидят суми за службите, които предстои да се заемат, та и за доцент[урите] по бълг[арска] истор[ия], та в случай, че конкурсът бъде спечелен от мен, да не става нужда да се чака чак до 1 Април 1920 г. Не зная, дали съм прав?

Бях Ви писал, че ще отида на манастиря при Преслав, дето дядо Симеон прекарва лятото. Вече два месеца се каня, но все ще се случи нещо да ме задържи. Така и последно, като се наках, една коремна болка, каквато върлува тук, ме задържа и още не мога да се отърва от нея. Обаче, все не се отказвам от намерението си за следните дни. Дано бъде по-щастлив, отколкото до сега.

Като Ви благодаря пак за любезността Ви, оставам със сърдечен поздрав Ваш предан

Д-р П. Н и к о в

П. П. Предайте, моля, сърдечните ми и почтителни поздравии на домашните Ви.

НА БАН, ф. 9, инв. № 1586.

67

В. Н. Златарски до П. Ников. Предал е документите му за конкурс за университета за доцент по българска история.

София, 18 септември 1919 г.

Драгий Ников.

Получих писмото с документите и днес ги предадох заедно с два екземпляра от монографията. Всичко беше в ред, само сте забравили, че обгербването става сега в двоен размер и затова на заявлението трябваше да се залепят 2 лева. Радвам се и аз, че всичко по печатането на монографията Ви се изпълни според моите сметки. Още в понеделник на 15 ч. отделните отпечатащи бяха донесени в Академията, дето се разпоредих незабавно да Ви ги изпратят, което ми и обещаха. Книгата излезе изцяло според мене. Желал бих да чуя Вашето мнение. Аз съм взел само два екземпляра. Съобщете ми, кога получите книгите.

Желяз Ви от сърце да се по-скоро и съвършено поправите и кога отидете в Преслав да отнесете моите най-почтителни поздравии на многоуважаемия дядо Симеона, с искрени пожелания да се върне от Преслав добре заякнал.

С поздрав Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 46.

П. Ников до В. Н. Златарски. Угнетен е от мрачната действителност, която го заобикаля. Предава поздрави от м. Симеон.

Мънастиря при Преслав

23 септември 1919 г.

Уважаемий г. професоре,

От няколко дни съм най-подир тук, на мястото на древната българска история, отдето са били написани най-светлите ѝ страници. Сред сенки и видения и. . . развалини додох да поосвежа и ободря духа си, но за мен га че ли няма нийде и нивга отдиш и почивка. В душата ми е пусто и печално, а сърце ми се разкъсва от страшна буря, що разкъсва и тялото на българското племе. Пак развалини! Вечни ли свидетели на развалини и руини ли ще бъдем само? Нещастна съдба! Колко е тежко! И пак нищо друго, освен да се заловим мъжки, с удвоена енергия за строителна работа.

Този момент получих от Варна картичката Ви. Хиляди благодарности за стореното.

Дядо Симеон Ви благодари сърдечно и сам Ви поздравлява и благопожелава всичко хубаво.

Брошурите не съм още получил, като ги получа, ще Ви пиша.

Приключвам с гореща благодарност и сърдечни поздрави от Стария Преслав, Ваш

Д-р П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1587.

П. Ников до В. Н. Златарски. Благодарни на Златарски за грижите по отпечатване на книгата му. Желает да участвува в конкурса от фонда „Хр. Г. Данов“.

Монастиря при Преслав

3 октомври 1919 г.

Уважаемий г. професоре,

Най-подир ми съобщиша от Варна, че книгите пристигнали вече там и били прибрани от понцата, точно 48 броя, от които ми изпратиха тук един екземпляр.

Сега, когато всичко по отпечатването на книгата ми се свърши тъй успешно и благополучно, въпреки многото пречки и мъчности; когато имам пред себе си наистина едно чудно хубаво издание, аз чувствавам преди всичко нуждата да Ви изкажа горещата си и сърдечна благодарност за всичките Ваши трудове, положени с такъва щедрост и интерес в успешния изход на работата. Не знам, за кое най-първо да Ви благодаря, дали за издействуване своевременно място в „Сборника“, за настоящето прокарване отпочването веднага на набора и печата, за енергичното ръководство на цялата издателска работа, или за уморителните и отегчителни коректурни работи, за многобройните любезни упътвания и мно-

жество други улеснения и любезни услуги по въпроса. Само благодарение на Вашата ценна помощ и съдействие книгата можа да излезе навреме и така разкошно. За всичко това аз съм много задължен към Вас, но надявам се да ми се удаде случай да Ви се отплатя.

Прав сте, като наричате изданието на книгата изящно. Да, то е такава и аз признавам, че то е надминало моите очаквания. Всичко — шрифт, надписи, корици, наредба — е много хубаво и красиво. Нашата академия може да се гордее със своите издания.

Сега ще е нужно да се разпрати книгата на някои, нещо, което смятам да направя към края на идната седмица, когато се надявам да бъда вече във Варна. Ще помоля, обаче, г. професора да ми посочи, на кои лица от г[оспо]да ун[иверситетските] професори, а и на други частни лица в София трябва да се прати книгата, за да не пропусна някого.

Освен това аз бих желал да участвувам в обявения от академията конкурс от фонда „Хр. Г. Данов“ за съчинения по отечеств[ена] история, не знам обаче, до кога е срока. Писах за това във Варна, да направят справка и ми съобщят, а така също, ако не е просрочен, да изпратят един екземпляр от книгата до фонда на академията. Аз от тук смятам в такъв случай да пиша също за това до академията. Струва ми се, че това са то нужните формалности затова.

Прекратявам тук, като Ви стискам още веднъж сърдечно и признателно ръка.

Моля, предайте на Вашите мили искрени поздрави от мен. Със сърдечен привет Ваш предан

Д-р П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1589.

70

П. Ников до В. Н. Златарски. Закъснял с отговора си поради заболяване. Подарява му новата си книга.

Варна, 22 октомври 1919 г.

Уважаемый г. професоре,

В писмото си от манастиря при Преслав Ви казах, че със завръщането си тук ще Ви се обадя, по някои причини обаче се забавих да изпълня това. През последните 3 — 4 дни, прекарани в манастиря, една маларична треска, с повече от 40° температура, ми помрачи настроение[то] и впечатления[та] и попречи на близките ми намерения. Тук бързо се съвзех и вече следвам работата си в гимназията, дето тази учебна година поради френските културтрегери занятията започнаха едва в средата на октомврий. Започнах вече с разпращането на книгата ми. Първия изпратен екземпляр-счетов за свой дълг приятен да изпратя Вам. Даден е на пощата завчера в понеделник и вярвам днес да го имате на ръка. Аз Ви моля да го приемете заедно с изказа на горещата ми благодарност за ценното съдействие, което ми оказахте при отпечатване на книгата и на моята привързаност към Вас. Забравих да приложа и един отпечатък на статия-

та ми за „Северозап. бълг. земи“, която помня, че ми казвахте, че я нямате. Ще Ви я изпратя допълнително.

Като се надявам настоящото ми да Ви намери в крепко здраве и бодр. прекратявам със сърдечен поздрав Ваш

Д-р П. Ников

НА БАН, ф. 9, инв. № 1591.

71

В. Н. Златарски до П. Ников. Благодари му за получена книга и го моли да му изпрати предговор от негов труд за справка.

София, 14 ноември 1919 г.

Драгий Ников.

Отдавна съм получил както Ваша[та] книга, тъй и малката статия, за които Ви искрено благодаря.⁷⁹ Не можах да Ви отговоря по-рано, защото съм и бях много зает с деканството, което ми отнема много скъпо време и не знаей, как ще се излезе на глава. Затова ще Ви моля да се задоволите и тоя път само с тая карта, която пиша, тъй да се каже, на крак, и то със следната молба. Ако не сте унищожили пространния предговор, който отначало бяхте приготвили за „Българо-унгарските отношения“, моля изпратете ми го за няколко време, след което ще Ви го върна. Защо ми трябва, ще Ви обясня при друг случай. А сега, като поднесете на дядо Симеона моя почтителен поздрав и уважение, приемоте и моя привет Ваш

В. Н. Златарски

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 47.

72

П. Ников до В. Н. Златарски. Съобщава му подробности по работата си върху писмата на Йоаким III, като го моли да провери дали академията е взела решение за издаването им. Интересува се дали е взето решение за избора му за доцент.

Варна, 26 февруари 1920 г.

Уважаемий г. професоре,

Отдавна не съм Ви се обаждал; от последното мое писмо се изминаха вече месеци. При днешните условия на живота времето тече много бърже и неусетно. В днешното си искам да засегна два въпроса и си позволявам да отвлека вниманието Ви на тях.

И друг път имах случай, доколкото си спомням, да Ви говоря, та предполагам да Ви е известно и от делата на академията, че тукашното археологическо дружество притежава един твърде ценен колекс, който съдържа писмата на варнен[ския] гръцки митрополит Йоакима III, после-

пцен патриарх, до патриаршията, както и на неговите наследници до след освобождението. Този кодекс крие, както можах да установя, важни материали за историята на българското възраждане във Варна и Варненско, та и изобщо. В едно от заседанията си от миналата година археол. друж. реши да ме натовари с превода на тези важни документи за нашата най-нова история, като остави на мое усмотрение подробностите по успешното и целесъобразно изпълнение на задачата. Същевременно дружеството има пред вид тези писма да се издадат от нашата академия, за което сондираше и получило нейното съгласие.⁸⁰ Лично моето скромно мнение е, че тези тъй важни материали за бълг. история заслужават напълно да се издават от академията. Аз използвам кодекса за моята история на бълг. възраждане във Варна и мога да Ви кажа, че извличам великолепни работи, които осветляват ярко вътрешната страна на въпросите, която на рядко се излага на показ на външния наблюдател. И това е обяснимо, защото тези писма бяха предназначени само за патриаршията, носят значи конфиденциален характер и съдържат всички тайни на патриаршията и на варненския митрополит по църковната борба. Аз не познавам друга такава ценна сбирка за нашето възраждане за някой друг български край. По другите места такива документи или са затрити, или пък съвсем ги е нямало. Във Варна този кодекс се е пазил заедно с други документи в гръцката митрополия, а след дигането ѝ преминали във владение на археол. друж. и се запазили от унищожение. Преимуществото на Варна, обаче, се крие преди всичко в личността на Йоакима III. Човек с ум, знания и интелигентност, той с идването си във Варна се е проявил всякак, а най-вече по палящия тогава църковен въпрос. Той беше дошъл впрочем във Варна с мисия да уреди този въпрос с отстъпки и неговата подвижност и енергичност се проявиха в това направление. Неговите писма са отражение на всички перипетии, през които са минали неговите усилия и борби. Заедно с това се дават много други ценни данни. Неговата заслуга обаче се състои и в това, че той пръв е основал в тукашната митрополия един по-свесен архив с книга, в която се копирали всички тези важни до патриаршията писма. Неговите наследници са продължили неговото начинание. А предшествениците му не са имали нито са оставили подобно нещо. Благодарение на него, ние днес имаме на ръка тези ценни документи, които освен това са писани в един много хубав стил.

На мен не е известно в подробности, как академията гледа на този въпрос и дали е зето по него някакво решение от нея, както ми се каза от археол. дружество. Аз бих Ви молил, прочее, да бъдете тъй добър и ми дадете някои осветления по въпроса. Освен това бих искал да зная, как гледате Вие на въпроса, трябва ли да се постави редом с превода и оригиналът, както това изглежда наложително по някои съображения.

Вторият въпрос, по който бих Ви молил да ме осветлите, е конкурсният въпрос. Какво става по него, не знам нищо. Върви шестият месец вече, а още няма никакво решение. Нима е нужно тъй дълго време за разрешението му? Истина е, че може и да има някои спънки, но аз бих Ви молил да ми кажете, до кога може да продължи разрешението му. Този въпрос има за мене не малко значение, защото ме държи с вързани ръце и воля. Ако знаех, че тази работа ще продължи още дълго, бих насочил своите усилия на друга страна, защото учител не искам, нито смятам да остана. Много ще ме задължите, прочее, г. професоре, ако ми кажете, до кога ще може да се реши въпросът.

Вие как сте, г. професоре, и какво работите сега? Ако питате мен, то ще Ви кажа, че се още ровя за бълг. възражд[ане] във Варна; събрах

многобройни и интересни материали. Вие, навярно, трябва да работите над II-я том на Вашата история. Какви ли новини има из учения свят на София; тук ние сме в изгнание.

Моля предайте искрени поздрави на домашните Ви. Дядо Симеон е в София, навярно сте се видели вече.

Приемете сърдечен поздрав Ваш предан

Д-р П. Ников

НА. БАН, ф. 9, инв. № 1598.

73

В. Н. Златарски до П. Ников. Поздравява го с избирането му за редовен доцент по българска история и го съветва да започне подготовката на въспитателната си лекция.

София, 23 април 1920 г.

Драги П. Ников,

Отдавна Ви дължа с отговор, но улисан с работите на факултета и главно с настаняването на руските професори, което всецяло легна върху мен като декан, аз не можах да улуча момент, който да ми позволи да седна и да Ви напиша. Но няма съмнение, че главната причина за моето мълчание се крие във въпроса, който Ви най-много интересува. Аз съм от ония, може би, странни хора, които, като се завземат с една работа, не говорят и не съобщават нищо, докато не я свършат. Макар че въпросът с Вашата кандидатура за редовен доцент мина благополучно още на 2 април т. г. през факултетния съвет и Вие бях[те] избрани с 12 гласа и една бяла бюлетина от 13 гласували, но аз не Ви съобщих, защото въпросът трябваше да мине през още една, и то главна инстанция. — Академическия съвет. Снощи имах чест да докладвам на последния факултетския избор за Вас и при гласуването изборът бе одобрен и утвърден единодушно от всички присъстващи членове на Академическия съвет. Сега мога вече да Ви поздравя с избирането Ви за редовен доцент при катедрата „Българска история“ и да Ви пожелаая от все сърце добър и плодотворен успех в новата кариера. Забави се тая работа за туй, защото тая година имахме 8 конкурса, на някои от които се явиха по двама и трима кандидати, и за всекиго от тях трябваше да се правят доклади, а на един рецензент се струпаха по два и по три, а на едного 5 доклада. Така напр., на мен се паднаха четири доклада. Особено ме измъчи Вашият конкурент,* който със своята работа ми отне цели три месеца, и то в края на крапцата без резултат, защото за една неделя, преди да се изложат докладите за преглед на факултетните членове, тоя същият Ваш конкурент си оттегли кандидатурата, защото е узнал, вероятно, че резултатът от конкурса ще бъде за него неблагоприятен. Както и да било, но въпросът се свърши тъй, както искаш, което ме много радва. Сега остава да чакаме, или по-право, да се настои да стане по-скоро самото Ви назначение от Министерството на Нар. Просвещение. За това ще настоя в университетската канцелария по-скоро да изпатят делото в М-вото, дето, вярвам, работата не ще се забави много, ако се съди по другите подобни въпроси, па и няма ни-

какви причини, които да попречат на окончателното му разрешение. И тъй на добър час!

Щом се получи известие от М-вото за Вашето назначение, Университетът ще Ви извести за това писмено, и Вие ще трябва да дойдете в София, за да се нареди по-нататък Вашата работа. През това време Вие си гответе встъпителната лекция, та да можете още тоя семестър да я прочетете, ако това факултетният съвет намери за неотложно. Аз бих желал да чуя от Вас, какво мислите по тоя въпрос.

По другия въпрос, за който ми писахте в последното си писмо, ще поговорим, когато дойдете в София, защото за сега той среща много пречки поради това, че Академията по липса на хартия е спряла изданията си. Тъй или иняк, но самият въпрос търпи за сега отлагане и ще го уредим, ако бъде възможно, както казах, след Вашето пристигане тук. Всички домашни мои Ви поднасят своите поздрави по случай избора Ви и Ви пожелават добър успех на професорското поле. Съобщете на многоуважаемия дядо Симеона за избора Ви и му поднесете моите най-почтителни поздрави, разбира се, ако не е още заминал за насам. В очакване на Вашия отговор съм с приятелски поздрав Ваш

В. Н. З л а т а р с к и

НА БАН. ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 50 — 51.

* Иван Спатаров

74

II. Ников до В. Н. Златарски. Благодари на Златарски, че пръв му известява за избора му за редовен доцент в университета. Съобщава му проекта за тема на встъпителната си лекция, като иска одобрението му и е съгласен да прекрати работата си върху писмата на патриарх Йоаким III.

Варна, 26 април 1920 г.

Уважаемий г. професоре,

Тъкмо получих писмото Ви от 23-т. м., с което любезно пръв ми съобщавате за избора ми за редовен доцент по българска история. Бързам да Ви изкажа тук моята признателност за приятната вест, както и за любезните Ви поздрави и благопожелания по случая. Същевременно аз се считам и чувствавам подбуден да благодаря тук от сърце на г. професора за сичката оная подкрепа и за живия интерес, с които той придружаваше до сега моите научни работи и особено пък за ценното съдействие, което ми оказа при отпечатването на хабилитацията ми, без което тя не можеше да излезе своевременно на бял свят. Искрено Ви съм признателен и за симпатиите и доверието, които проявихте към мен при усилията ми да се хабилитирам и вляза в университетската среда.

Единодушният избор на факултета и академическия сенат съставя за мен едно морално удовлетворение и туря край, трябва да призная, на едно извънредно тягостно положение, което парализираше моите сили и енергията ми и туряше пречка на свободната ми научна дейност. Нищо в живота не ми тежи и не угнетява моя дух така, както когато

пътищата, що ми предстоят, не са напълно ясни и определени, а задачите в мъгла и неустановени. Сега, когато съм извикан на работа за въздигане и закрепване на родната историческа наука, задача, която сам отдавна си бях поставил и ревниво бдях, да не би в борбата с бурите и негодите на живота да бъде тя откъсната от мен и отнесена, мога да кажа, че погледът ми се прояснява, а силите концентрират. Много се радвам, че скоро с дружна мисъл и усилия ще можем да заработим за общото дело.

Заедно с Вас, г. професоре, и аз вярвам и се надявам, че потвърдението на избора от министерството не ще се забави и скоро ще се намерим пред едно напълно узаконено положение. В такъв случай ще остане още встъпителната лекция. Аз бих молил г. професора да ме осветли по въпроса, от кога се счита заемането на длъжността, от деня на прочитането на встъпителната лекция, или же от деня на поемането на работата с редовни лекции и занятия. Този въпрос ме интересува и бих желал да зная, как стои той, за да мога съответно с това да се нагодя. Във всеки случай мисля, че не е зле, встъпителната лекция да се прочете още през този семестър. Не съм имал случай някога да чуя някоя такава лекция в нашия университет и не знам, какъв е узусът. Презполагам, обаче, че темата трябва да е по-обща и, ако щеш, популярна, за да бъде достъпна на по-широк кръг. В Германия е малко по-другояче: там встъпителната лекция се съставя въз основа на хабилитацията и е същевременно един диспут при който кандидатът за доцентурата се приема или отхвърля. По отношение на предмета аз се сприях на две теми, една от които би могла да се приготви за встъпителна лекция, именно: I. Задачите на днешната българска историография,⁸¹ и II. Българи и унгарци през вековете. Първата тема е за предпочитане, но затова и по-трудна и изисква по-продължителна и съсредоточена работа. За сега аз клоня да развия именно нея и почнах да я обмислям. Бих желал да чуя и мнението на г. професора по същността на този въпрос, както и как намира темите.

Въпросът за писмата на Йоакима[III] търпи наистина отлагане и нека, както предлагате, се отложи за по-нататък.

Предайте, моля, на г-жа професор[шата] и на г-ца Креса моите сърдечни благодарности за милите поздрави и благопожелания; най-хубави приветствия от моя страна.

Дядо Симеон, който от известно време пази стаята поради простуда, за щастие не особено сериозна, и вследствие на това се забави да се завърне пак в София. Ви благодари за поздрава и известието и сам Ви поздравлява.

Като Ви поздравлявам най-сърдечно, оставам предан

П. Н и к о в⁸²

П. Ников до В. Н. Златарски. Разказва за трудности по настаняването си. Счита, че след войната интересът към българската история в научните среди на Виена е нараснал.

Любезний г. Златарски,

Виена, 26 ноември 1923 г.

Смятах, след като пристигна тук и се установя, т. е. намеря квартира и се настаня в нея за постоянно, да Ви пиша. Изглежда обаче, че скоро няма да се удостоя с това щастие, да се отърва от хотели и хотелиери, та рекох да Ви се обадя, бидейки още в това хотелско настроение. В хотел човек се чувства като на гости и като че ли постоянно готов за път и от това настроение мъчно може да се освободи. Но, както виждате, аз почнах да задушавам в себе си това чувство. До сега ми беше доста досаден и ме инервираще квартирният въпрос, та бързах да го разреша. Обаче тук царува не по-малка жилищна криза, отколкото в София, та досега не успях още да намеря подходяща квартира. Убедих се, че човек трябва да има дебели нерви и се въоръжих с търпение. Ще си стоя в хотела, докато мога да се настаня. Няма какво да се прави. Па трябва да се успокои човек, ако не външно, то поне вътрешно, за да може да се отдаде на работа. Ето вече приближават да се изпълнят две седмици, как съм тук, а под натиска на това настроение не можах до сега никаква работа да започна.

Имах вече случай да се срещна с колегите — събратя от тукашния университет. Добих впечатление, че традициите, оставени от покойния Иречек, се подемат и развиват по-нататък. Забелязах особен интерес за България и българската история. Проф. Пач щел да чете през идния летен семестър — История на България. Преди два дена се е хабилитирал за доцент по източноевропей. история Д-р Хайек, ученик на Иречек и Юберсбергер, който е представил хабилитация из българската история — *Bulgarien unter der Türkenherrschaft*. Работата е приета от факултета в ръкопис, пред вид на скъпотията на печата, (ние в София сме по-строги в това отношение) и Юберсбергер ми казваше, че сега се събирали пари, за да се напечата; той сам бил писал на м[инистър] президент Цанков, да помогне [българската] държава парично за тази цел, но нямал още отговор. Хайек работи главно българска история. Интересно е, че българската история главно интересува и Д-р Wudy. На този твърде любезен млад човек, който сега е библиотекар в слав[янския] семинар, предадох Вашата брошура и двата броя на исторически Известия. Той Ви крайно благодарен и щял да Ви пише. Той иска да се хабилитира като доцент при катедрата на проф. Пач, който е собствено заместник на Иречка и ми казваше, че иска да приготви хабилитация из областта на бълг. истор[ия] и искаше мнение за темата. Заместник на Ягича е станал пък кн[яз] Трубецкой, който е приет за редов[ен] проф[есор] направо. Изобщо, прави впечатление, че немците, които по-рано гледаха на славяните из високо — „като тор за немската нива“, — сега са си променили мнението основно. Тук много често, почти на всеки концерт, се свири руска музика — Чайковски най-често и др. Изглежда, че и тук, обаче, научния живот е притиснат, като у нас. До пъти ще Ви пиша повече по това.

Вие как сте и какво работите? Какво ново има там у нас?

Предайте, моля, сърдечни поздравии на г-жа Славка и г-ца Креса. Като Ви стискам ръката най-сърдечно, оставам предан

П. Ников

Н. Ников до В. Н. Златарски. Описва неблагоприятните условия за работа на българските учени във Виена. Съобщава за новооткрит документ. Интересува се какво работи Златарски. Честити му Нова година и имен ден.

Виена, 8 януари 1924 г.

Любезний-г. Златарски,

В писмото, що Ви отправих оттук, казах, че ще продължа в друго писмо. Тук изпълнявам обещанието си.

От тогава изтече много вода и нещо значително се е променило тук, кое на добро, но най-вече в неблагоприятна смисъл. Неочаквано успях да си намеря стая южна и хигиенична, ако и скъпа и се понаредих и залових за работа. Но пуста скъпотия непрестанно расте и тормози. Командираните тук се намират собствено между два огъня: от една страна растящата скъпотия, а от друга — падащата наша валута. Както трябва да сте чули вече, подадохме едно изложение, и частно се писа, дето трябва, но нали са начело днес просветени хора — считат, че на професорите стигат идите.⁸³ Много съм пишман, че тръгнах, защото под този тормоз човек не може да си гледа работата. Тук се наплодихме вече много и образувахме цяла професорска колегия⁸⁴ — Наум Николов, Дечев, Радев, Обрешков, аз, Миятев⁸⁵ (от музея) — избрахме Жеко за кардинал. Обаче кардиналът, след като 2 седмици не можа да си намери стая и още търси, и се наслади достатъчно на тукашната евтиния и широк живот, кани се да бяга в България, та ще го прогласим за дезертьор от поста. Тук е и бившият главен секретар Манолов и Баласчев. Завчера, в събота, бълг. студ. друж. св. Климент даде вечеринка и там ги видях. И те се оплакват от скъпотията тук и Баласчев се готви скоро да се върне, както ми каза. Студентската вечеринка, която струвала на друж. 40 000 лева (от частни пожертвувания покрити), се даде в един от най-хубавите салони. Присъствуваха ректорът, редица немски професори, между които Пач, Оберхумер, Юберсбергер. Хайек, нашия представител Стоилов и пр. — Добре, че минаха тези празници, за да може да работи човек; десет дена отидоха напразно — ваканции. За сега работя в Handschriftensammlung, но още не мога да се похваля с особени резултати. При всичко това за новата година ще Ви изненадам с един интересен документ за най-старата наша история. Все имам надежда, че ще намеря нещо между гръцките ръкописи. Прегледал съм до сега доста нещо.

Струва ми се, че не съм Ви писал, че новият тукашен доцент Хайек е държал встъпителна лекция за режима на Радославова.⁸⁶ Нека Ви кажа за характеристика, че той е ученик на Юберсбергера, а знаете, че науката на последния е доста разреждана, като вино с вода. Казваше ми на вечеринката Юберсбергер, че до пладне всеки ден се занимавал с хързаяне със ски, защото това било сега по-полезно, отколкото да се занимава човек с наука. Ето Ви тукашни новини.

А Вие как сте? Писаха ми, че сте боледували? Работите ли втория том и какво правят приписките?

По случай имения Ви ден Ви поднасям сърдечна честитка! А по случай Новата година пожелавам Вам, на г-жа Славка и г-ца Креса изобилно щастие и благополучие!

Тук ни е налегнал страшен студ, който ето вече три седмици как упорствува и не иска да си отиде.

Като Ви желая всичко хубаво и добро, оставам със сърдечен поздрав предан

П. Ников

НА БАН, ф. 9, ттв. № 1694.

77

П. Ников до В. Н. Златарски. Говори за среща на Златарски с митрополит Симеон. Съобщава му, че е открил изобилен материал за историята на църковните борби, и иска ходатайството на Златарски да му се удължи командировката с още един семестър.

Виена, 13 юни 1924 г.

Любезноуважаемий г. Златарски,

В своето последно писмо от преди няколко дена дядо Симеон ми пише, че сте се видели на историческата почва на първата българска столица, гдето сте отишли да отдадете заслужена дан на спомен и почит към паметта на всички ония старобългарски дейтели, които с делата си са сложили яките основи на жилавото българско племе. Там Вие сте били така добър и снизходителен да си спомните и запитате и за моята скромна личност. Предполагам, че двете или три писма, които Ви отправих от тук, са стигнали назначението си. Смятах пак да Ви се обадя по-нататък, но един спешен въпрос ме кара да прибързам.

От преди две-три седмици почнах да работя в Държавния архив, с обект — българското възрождане през XIX в. и църковния въпрос.⁸⁷ Материалът — цял океан! Но трябва да се подбере и извлече важното и за целта. А и да се издири, защото е много разпръснато между грамадата книжа. Работата върви много мудно и ще е нужно по-дълго време. Стягам се душата, като гледам, как леги времето, а аз едва чопля и не ще мога да се справя със задачата. Времето е вече кратко и ясно ми е, че не мога да се надявам, поне от малко да закръгля работата си. Това ме енервира и убива охотата да продължавам, още повече, че трябва да се мисли вече и за лекции. Не малко се колебах, но накрай реших да искам от факултета продължение на командировката ми с още един семестър. Хванах се вече на хорото и трябва да се играе до край. Не ми е по нрав да прекъсвам по средата. Тук Ви приключвам съответното заявление до факултета с молба заедно с Вашето ходатайство да го представите чрез декана на съвета. Пращам го на Вас, защото считам за необходимо да имам преди всичко Вашето съгласие като представител на катедрата и понеже времето не позволява да почакам тук Ваш отговор. Не мисля, че Вие ще имате нещо против това; но за всеки случай, ако по една или друга причина Вие не сте съгласни, моля спрете заявлението и не го подавайте! Разбира се, че аз не бих желал моето искане да попречи на други колеги с охота да се впуснат в командировка; особено пък на Мутафчиева.⁸⁸ Аз подавам заявлението само като зная от неговите писма, че не смята да отива в ком[андировка]; иначе не бих подал.

Вие как сте и какво работите? Какво правят г-жа Славка и г-ца Креса?

Предайте им, моля, сърдечни поздрави.

Като Ви стискам горещо ръка, оставам Ваш

П. Ников

НА БАН, ф. 9, инв. № 1706.

78

В. Н. Златарски до П. Ников. Извинява се, че закъснял с отговора си. Съветва го да подаде молба за отпуск поради отказа да се удължи командировката му. Исква да му изпрати статия за печат.

София, 29 юни 1924 г.

Драгий Ников.

Струва ми се, че аз бях веднъж ти се изповедал в един много лош, да не казвам отвратителен, нрав мой относно писание писма, а именно: ако не отговоря веднага на полученото писмо, отива с месеци моето мълчание. Така се случи и с твоето последно писмо (аз съм получил от тебе само две писма—едно наскоро след пристигането ти във Виена без адрес, и друго—по-късно, ако се не лъжа, през декемврий): то пристигна, когато бях се разболял—намислил бях да открия кариера за камъни в бъбрека си—и тая ми болест се продължи повече от две недели със силни болки. Това обстоятелство ме накара да отложам отговора си, та и до сега. Нека горното послужи като извинение за дългото ми мълчание, което, надявам се, ще получа от тебе на драго сърдце. Но стига лиризмъ, да минем към работа.

Писмото ти заедно със заявлението до декана получих своевременно и направих всичко необходимо: още на близкото факултетно заседание то биде разгледано и след като се обясни, в какво се заключава причината, която те кара да дадеш заявлението, факултетът взема надлежното решение да се удовлетвори искането ти. Миналата сряда въпросът биде внесен от декана, както му е реда, в Академическия съвет, дето обаче *patres conscripti* не благоволили да усвоят решението и ходатайството на факултета. Това узнах в петък и поисках да се срещна с г. ректора, за да узная мотивите, по които това ходатайство на факултета е оставено без последствие. Срещата ни се състоя събота, т. е. вчера, и ректорът ми съобщи, че Академическият съвет не уважил факултетното решение затуй, защото не искал да нарушава утвърдения от министра преди един месец правилник за командировките, в който било силно подчертано, че командировки се дават само за една година и че тоя срок строго да се запазва, за да може да се даде възможност да отиват зад граница всички чающи това благоволение. Грабва да кажа, че атмосферата между Министерството и Университета за последно време се е много сгъстила и министърът само чакал да се яви Академическият съвет с някое нарушаващо правилниците решение, за да го утвърди. „Ами тогава, казах на ректора, това значи да се побърка на г. Н[ико]ва да завърши почнатата тъй важна за научните му занятия работа — това е във висша степен несправедливо“ и почнахме да обсъждаме, по кой начин да може да ти се помогне в случая. Най-сетни дойдохме до следното заключение: понеже от заявлението ти се види, че всичкият въпрос се отнася за четири месеца (от Х. 1924

до I. 1925), то за да можеш да си постигнеш целта, най-добре ще бъде да поискаш отпуск за четири месеца и същевременно да искаш, щото Акад. съвет да ти отпусне пособие една сума от „фонда за научни цели“, защото след изтичането на командировъчната година няма да ти се дава двойна заплата. Това е едничката възможност, която колко-годе удовлетворително може да разреши въпроса в твоя полза. Не зная дали ще възприемеш това заключение и ще ли се възползуваш от него; във всеки случай ти ще ми пишеш за това, за да мога да зная, как да се действа по-нататък.

Радвам се, че си попаднал на такива неизчерпаеми исторически богатства в държавната архива. Понеже така се разрешава въпросът за продължение на командировката ти, то не ще ли бъде възможно през летните месеци да се фотографират намерените документи и по тоя начин да съкратиш времето и да облекчиш работата си? Така направи някога си Н. Милев.

Тия дни ще пристъпим към печатането на книга VI от „Известията на Историческото дружество“. Моля те, изпрати някоя статия за нея, ако имаш нещо написано, или пък да дадеш някое известие за документите, които си изнамерил. Аз казах тия дни, но това не е тъй точно определено, защото печатането на тая книга ще зависи от това, кога ще се отпусне държавната субсидия, защото без последната дружеството не ще бъде в състояние да издаде книгата, тъй че излизането ѝ не ще последва по-рано от два, а може би и повече месеца. Във всеки случай чакам от тебе една статия не повече от 1 или 1½ кола, и се надявам, че няма да ми откажеш. Тая година Историческото Дружество се доста засили и вярвам в следната година то ще бъде доста продуктивно.

В събота в Синода очаквах пристигането на дядо Симеона тук. Ще се постарая да се срещна с него и ще му обясня, как стои въпроса с командировката ти. Ти, разбира се, и сам ще му пишеш за нея. Наистина, аз имах случай да се срещна с него на тържеството в старата Плиска, дето той ме очуди със своята бодрост и издържливост.

Какво да ти пиша за тукашните работи, не зная; толкова много има да се пише, че не зная и от де да начена. Затова, ако има нещо, което особено те интересува, на драго сърце ще ти отговоря. А сега, като ти предавам най-сърдечните поздравии на жена ми и Креса, оставам с най-искрени пожелания твой

В. Н. З л а т а р с к и

НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 52 — 53.

79

П. Ников до В. Н. Златарски. Развива гледището си, че държавата е в дълг към родната история. Благодарни за съвета да поиска отпуск и парична помощ с цел да продължи работата си във Виенския държавен архив. Изброява какви статии ще му изпрати.

Виена, 6 юли 1924 г.

Любезноуважаемий г. Златарски,

Имам вече на ръка писмото Ви от 29 м. м. и бързам да Ви отговоря.

Преди всичко крайно Ви благодаря за топлия интерес и енергичното съдействие, което проявявате по повдигнатия от мен въпрос. Този въпрос —

за моето по-продължително оставане в странство — не засяга само мен лично, или по-точно, той засяга по-малко мен, който се явявам в случая само като едно оръдие; много повече и преди всичко той засяга общи български интереси, е от общ характер и това трябва да се има пред вид на първо място. Трябва да се разбере, от дете трябва, че държавата, като изхожда от свой жизнен интерес, трябва да направи всички налагащи се жертви за развитието на родната история. Или — или! Тук няма средно положение. Нашата наука особено и изобщо историческата наука у нас най-малко се е възползвала от улесненията на държавата и от нейното съдействие. Време е, струва ми се, това положение да се промени. По този въпрос аз не мога да бъда нито равнодушен, нито да мълча, защото той не е частен или личен въпрос, и аз считам за дълг да работя за създаване на благоприятни условия за развитието на науката, която нацията ни е поверила. Много се радвам, че по този въпрос ние сме с Вас на едно мнение, както се вижда от писмото Ви. Духовните интереси сближават хората много по-силно, отколкото каквито и да било други връзки. Чувствайки Ви така много близък, аз бях увурен, че най-добре ще схванете за какво се касае и не се излъгах. Да, държавата трябва да направи всички жертви за издигането на отечествената история у нас. И тъкмо на това място, като Ви изказвам най-сърдечни приветствия и благопожелания по случай избора Ви за „Rector Magusficus“ на нашата „alma mater“, позволявам си да добавя и едно пожелание особено, щото дейността Ви от това високо място да бъде плодотворна и в енергично застъпване интересите на българската историческа наука пред бълг. Мин. на Просветата. По този предмет ние ще имаме вярвам случай да разменим мисли и след като се завърна.

Акад. Съвет е прав, като отхвърля моето искане, щом законът или правилникът са против. Добър или лош, щом е закон, волно се подчинявам. Вие предлагате един изход — чрез искане отпуски и пособие от научния фонд. Ако се отпусне от „Фонда“ сума поне от десет хиляди лева, може да се мисли и приеме подобно решение. До 1. III. 1925 (т. е. началото на летния семестър) има 5 месеца. Тясно наистина, но надявам се да може да се нареди, при всичко, че на студентски начала никак не ми се живее вече. Започнах една работа вече и трябва колко годе да я привърша, защото независимо от моя нрав да упорствувам във веднъж започнатото смятам че ако сега се върна в България, при нашите условия, кой знае, кога пак и изобщо лали ще мога пак да дода тук да продължа. Чукай желязото, докато е горещо. Прочее приемам предложения от Вас изход и Ви моля да направите, щото е потребно. Ще трябва ли да подам от тук повторно заявление до факултета? Струва ми се, че ще бъде нужно такова: затова ще Ви приложа тук едно, без обаче да го надписвам до факулт[ета] или направо до акад. съвет; моля, сторете Вие това, според нуждата.

Вие предлагате да фотографирам намерените документи, обаче това е неизпълнимо поради скъпотията на снимките. За някои снимки 13 на 18 ми зеха по 60 лв. наши пари, т. е. преписа, ако и скъп, все пак е по-евтин. Милев се падна тук в щастливо време; сега е скверно.

Поканата Ви да дам някоя статия за „Известията на Ист. Друж.“ ме завари в пълен разплог, защото откак съм стъпил тук не съм нищо обобшил и писал, а се занимавам и занимавам да дира онова, що са писали други и да го събирам. Краткостта на времето налага подобно съсредоточаване и ограничение, което е иначе твърде уморително. Умишлено отбягвайки отвличането с работа, която може после да се направи и в България, аз нямам нищо ново, което да Ви предложа. Понеже работата

е спешна, мина ми през ум, да изглежда една сказка за „Образи на Мих- [аил] III Шишман и семейството му“⁸⁹, която държах лани в Археол. Инст. в София, но не напечатах още и да Ви я пратя. Ще го сторя. А ако „Известията“ се позабавят още 2 — 3 месеца и ако Вие пожелаете това, мога да напиша допълнително и нещо друго по друг един въпрос. Намирам за неловко за мен и неудобно да напиша доклад за докум[ентите], намерени в държавния архив, защото работата е още в началото си и би било преждевременно. Много се радвам, че Истор. Друж. се засили и тръгна напред; то е едно добро оръжие за нашата работа.

От писмото Ви заключавам, че както факултетният, така и академическият съвет са съгласни да ми се даде отпуската. Минава ми обаче през ум да не би министра да се възпротиви. Това не изглежда вероятно, но турците казват: „Дявола си няма работа“. Па и отношенията щом са тъй мили! Бих Ви молил, прочее, при случай да сондирате Цанкова, за да нямаме после някоя изненада.

Тук настъпиха вече горещини летни и всичко почва да се разбягва из села и планини за отдих и нови сили. Мен също ми се ще на нейде в Балкана, чувствавам умора и нужда от отдих; но не съм решил още какво ще предприема. Вие де ще прекарвате лятото? Навярно горещините трябва да са вече и в София в разгар. Тези дни се връща тук от Innsbruck Ж. Радев, а после ще потегли за България заедно с проф. Brückner. В България иска да доде, както ми казваше сам и Д-р Wudy, именно през септемврий.

На Мутафчиева ще отговоря утре.

Поздравлявам най-сърдечно г-жа Славка и г-на Креса, а Вам горещи приветствия и пожелания от Вашия

П. Н и к о в

(П. П.) Заявление за отпускане пособие от научния фонд за времето на отпуската ще Ви пратя по-късно, след като се уреди самата отпуската.

НА БАН, ф. 9, инв. № 1710.

80

П. Ников до В. Н. Златарски. Изпраща му статия за печат. Интересува се от работата на Златарски като ректор и отношенията между университета и министъра на просветата.

Виена, 27 октомври 1924 г.

Любезноуважаемий г. Златарски,

През последните дни срещнах случайно г. Д-р Wudy, с когото порано, понеже работех в народната библиотека, често се виждахме, но откато посещавам архива, много нарядко. Той се върнал от България, от дето изнесъл добри впечатления и между друго ми предаде и Вашето желание да пратя нещо за напечатване в Истор. Известия. Добре стана, че той ме подсети, защото уличан тук в работата си, съвсем ми беше шукнало из ума. Приключено тук Ви изпращам нещо за изображенията на Михаила Шишмана и семейството му, върху които, ако помните, държах сказка в Археол. Институт през 1922 г. Нямам друго нещо готово и затова

Ви изпращам тази статийка, която вярвам да свърши работа. Сега не мога да се отвлечам от работата си, за да напиша друга. Ако се забави продълго излизането на Известията, може по-нататък да се помисли за нещо друго, иначе поместете изпратеното тук.

Вие как сте и какво правите? Казваше ми Д-р Wudy, че с ректорството сте били много заети. Не се съмнявам, че Ви отнема много време, но няма що. Годишната ей сега ще изтече. Това е най-почетната и върховна длъжност в университетата, за която могат да се направят известни жертви. Вие сте сега в центъра на университетския живот. Има ли някои особени въпроси, които да го вълнуват? Как ли са отношенията с министъра на просветата.

Моята работа продължава усилено. Искам да привърша по-рано, за да мога да поостана малко в Будапеща; но да видим. Цяла година вече наближава, откак съм тук. Много книжа и ръкописи съм прехвърлил. Чувствувам се напрегнат от монотонността на работата, но трябва да се изкара до край.

Казаха ми, че преди няколко дена минал през Виена на път за Прага г. Цонев⁹⁰, който по-късно пак щял да доде тук. Намират се тук командировани няколко гимназичари, между тях и Славов-Киселков от Сливен.

Предайте, моля, хубави поздравии на Вашите. Вам най-горещо стискам ръка Ваш

Петър Никол

НА БАН, ф. 9, инв. № 1725.

81

П. Никол до В. Н. Златарски. Съобщава му кога ще се завърне и че се колебае през коя държава да мине заради документалния материал, който ще носи.

Виена, 5 март 1925 г.

Любезно уваж[аеми] г. Златарски,

При всичко, че времето на завръщането ми не е вече далеч, считам за нужно да Ви пиша няколко реда и Ви осветля по един въпрос, по който, както схванах от писмото на Мутафчиева от преди 2 — 3 дни, Вие мислите друго. Очаквали сте ме да бъда в София в началото на март. Би било, разбира се, желателно и за мене да бъда в София още с първите дни на семестра. Това би било впрочем и в мой личен интерес, защото не е приятно да седи човек тук само със заплата при тукашната скъпост. Обаче, работата ми в архивата се проточи и едва с големи усилия ще завърша поставената си задача най-рано на 20—25 т. м., след което смятам веднага да потегля за София. Така че работата ми налага да остана тук до 25 т. м. За щастие и моя отпуск ми дава право да остана тук и през март месец. Официално ми се съобщи лани, че ми е разрешен „5 месечен отпуск, начина от деня, в който изтича задграничната ми командировка“. Последната начена на 1 ноември 1923 г. и продължи до 1 ноември 1924 г., до когато ми се даде и двойна заплата. Отпуска ми следов. изтича на 1 април. Писах по това на декана, но считам за нужно да съобщя за това тук и на Вас.

Работата ми тук даде добри резултати, за които ще Ви съобща по-подробно, като се видим наскоро в София. Една голяма грижа за мен е обаче, как да пренесе натрупаните материали. През Сърбия е изключено, не се решавам. Но страх ме е и от ромъните да не ми направя някоя беля. Ако до края на месеца тръгнат параходите по Дунава, това ще бъде спасение за мене по този деликатен и щекотлив въпрос.

Вие какво правите?

Пиша Ви много набърже. Като Ви желая бодрост и здраве, оставам със сърдечен поздрав предан

П. Н и к о в

[П. П.] Моля, [предайте] моите поздрави на г-жа Славка и г-ца Креса.

НА БАН, ф. 9, инв. № 1755.

СЪЩИЯТ

82

П. Ников до В. Н. Златарски. Изпраща му поздрави.

Белград, 15 април 1927 г.

Вам и на уваж[аемата] г-жа Славка най-сърдечни приветствия от II инт[ернационален] византоложки конгрес. Наблюдаваме вече края; в неделя потегляме на юг.⁹¹

Предан

П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1877.

83

П. Ников до В. Н. Златарски. Изпраща му поздрави.

[Сталато], 30 април 1927 г.

От прелестната Далмация и почвата на Диоклетиановия палат сърдечни поздрави на г-жа Славка и Вам

П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1881.

84

П. Ников до В. Н. Златарски. Изпраща му поздрави.

Блед, 4 май 1927 г.

На път за Виена през Загреб и Любляна отбих се за няколко часа тук и Ви поздравявам най-сърдечно, а на г-жа Славка целувам ръка

П. Н и к о в

НА БАН, ф. 9, инв. № 1882.

П. Ников до В. Н. Златарски. Иска парична помощ за филмиране на новооткрити документи. Направил исканата справка. Говори за упадъка на научния живот във Виена.

Виена. 14 юлий 1930 г.

Уважаемий г. Златарски,

Най-напред искрено благодаря на госпожа Славка и Вам за вниманието и честитката по случай на именния ми ден. Тая година се случи да бъда на Петровден тук⁹² и благодарение на честитките оттук, оттам си спомних за тоя ден, който иначе би минал незабелязано в обикновения дотег на времето.

Недавна беше тук колегата Дечев с жена си, на път от Рим за България; той навярно Ви е донесъл новини от тукашните региони. Той трябва да Ви е казал, че работя тук във военния архив. Отдавна имах желание да се запозная по-отблизо с тоя архив, в който очаквах, че ще има интересни и за нас работи. Тръгвайки за странство, аз си дадох дума да се въздържам тоя път от архивна работа, а да се задоволя само със справки по библиотеки и попълвания и да използвам главно времето си за почивка, от каквато чувствавах нужда. Обаче тук клетви и думи, изглежда, не помагат. Крастата надделя. Полюбопитствувах да надникна в тукашния *Kriegsarchiv*, а сега се мъча да се измъкна от него. Жетвата обаче излезе добра и положеният труд е възнаграден. Работа има, разбира се, още много, но понеже времето ми е отмерено, принуждавам се да закръглявам вече издирванията си, за да мога най-късно до началото на идния месец да привърша. Големите горещини в грамадния град правят работата тежка и изнурителна, а моята работоспособност не е вече като порано, та съм принуден да държа сметка и за здравето си. Материалите, които намерих и събрах, са от времето на турското робство и засягат най-вече северозападна България. След завръщането си смятам да съобщя за тях в едно от заседанията на академията. Нужно е обаче да се направят редица снимки и копия, които струват доста пари. Аз бих си позволил тук да Ви замоля, ако Ви е удобно, да настояте пред управителния съвет на Академията да ми отпусне нужната за целта сума от 4 — 5 хиляди лева, та да не става нужда да се стоварят и тия разноски върху скромния и така обременен професорски бюджет. Жалко, че материалното положение от преди войните не е възстановено, за да може нашият професор да бъде по-свободен и самостоятелен в работата и движенията си.

Още в началото на идването ми тук се занимах с поръчката Ви за *Codex Slavicus* №12. Работата се оказа обаче малко по-друга, отколкото мислеше г. Трифонов. Тоя ръкопис съдържа само отчасти работи от епископа Константина, именно само една проповед; останалата грамадна част от тоя голям кодекс съдържа съчинения от разни други автори. Съдържаната работа на Константина, която прави впечатление със своя хубав, светъл стил, накарах да снимат на фотография и снимките ще донеса, като се завърна.

По Дечева Ви изпратих една доза (три кутии) от Вашата захар, които надявам се да сте получили.

Вие какво правите? Какво работите? Ще ходите ли на дача? Какво ново има там и в кръговете на нашия учен свет? Ласкарис⁹³ навярно е още в София, поздравете го, моля, ако е там. Академията избрала ли е свои делегати за конгреса на византолозите в Атина и кои?

Тукашните учени кръгове, сродни на нашата наука, почиват спокойно на лаврите на своите предшественици: мъртило и идиотство! Юберсбергер е избран за идната година за ректор на Виенския университет. Случайно улових, как той наредил да му се напише по тоя случай едно венцехваление в един тукашен вестник. Хайек пък, който научно нищо не работи и университета не знае какво да го прави, щял, ми казваше, да напише книга—за женските истории и похождения на Петра Велики. И пр. и пр. Какъвто даскала, такъв и ученика. Бедна Виенска *alma mater*! Епигонци!

Тия дни тук се поразхлади малко след непоносими горещини.

Ако има нужда от заявление до Академията, може да се уреди допълнително това.

Предайте, моля, почтителни поздрави от мен на г-жа Славка и г-цата. Вам сърдечно стискам ръка и оставам предан

Петър Ников

НА БАН, ф. 9, шив. № 2171.

86

В. Н. Златарски до П. Ников. Пише му по въпроса за искана парична помощ. Благодарни за услуга. Съобщава му върху какво работи. Предава му поздрави от Ласкарис. Съжалява за смъртта на проф. П. Абрашев.

София, 26 юли 1930 г.

Драгий Ников,

Благодаря ти за отдавна очакваното писмо. Най-първо ще отговоря за субсидията, която ти желаеш да получиш от нашата Академия. Както навсякъде, тъй и тук във ваканционните месеци е мъртило и никого няма. Управителният съвет на Академията е така също във ваканция и не само не се събира, но и не може да се събере, защото са се пръснали повечето му членове, тъй че не може нищо да се направи сега. Освен това всички суми, с които Академията разполагаше за подобни цели по тазгодишния бюджет, са всички раздадени преди настъпването на ваканцията, така че и да можеше управителният съвет да се събере, все пак не ще можеше, или по-добре, не би бил в състояние да удовлетвори желанието ти; па и без предварително решение и ходатайството на Историко-филологическия клон управителният съвет не отпуска никакви суми за подобни цели. Аз мисля, че тая работа ще може да се нареди впоследствие, т. е. когато ще докладваш или след като докладваш в клона за всички тия материали, ще може да се повдигне въпроса за едновременна помощ за твоя труд и за донесените от тебе материали.

Радвам се, задето си намерил такива ценни материали, и то от най-тъмната епоха на нашата история, и надявам се, че ти ще дадеш и статии и за Бълг. Ист. Библиотека.⁹⁴ Благодаря ти за армагана, изпратен мен по Дечева, който заявява големи претенции за тая услуга, която би му коствувала много. Така казал на домашните ми, но аз и до днес не съм [го] виждал и не зная, как ще формулира претенциите си. Във всеки случай армаганът дойде тъкмо навреме, защото бях привършил своя и не

знаех, отде да взема и где да търся. Също благодаря за фотографирането на еп/ископ/ Константиновата реч. Ами другите статии в Codex Slavicus №12 от какво съдържание са? Няма ли някоя историческа или към историята отнасяща се статия? Ако има такива, дръпни ги и тях на фотографии. Разноските за тях ще ги заплатим.

Питаш ме какво правя? Нямала баба работа и се заловила на хорото. През септемврий т. г. в София ще стане V конгрес на руските задгранични учени в най-широк смисъл. Комитетът от руски тукашни професори, който урежда конгреса, поиска от мене, щото и аз да „и з н е с а“, както сега приказват тук, един научен доклад като представител на руската наука в България, и аз се съгласих. Но да се съгласиш било много лесно, а като дойде работата до приготвяне, усетих зор, па се залових да чета по един въпрос доста труден, именно: българският историко-литературен елемент в руския летопис. Някога-си аз се бях занимавал с този въпрос; но оттогава се изминаха много години и, разбира се, възгледите се изменяват. И сега седя и пъцкам при тия горещини и работя над тоя доклад. Щом свърша тая работа, ще отида на Банки на почивка за един месец, което ще бъде от края на август до 20 септември, ако само не ми попречи руският конгрес.

Ласкарис е още тук. Днес си представи изследването по новонамерената от него във Ватопедския манастир грамота на Иван Асеня II, за да бъде напечатана в „Български Старици“ на Академията.⁹⁵ В едно от последните заседания на клона аз докладвах върху това му изследване и се прие за публикуване от Академията. Грамотата е интересна, но и изследването на Ласкарис не е лошо, понеже разглежда твърде многоостанно и критически съдържанието на грамотата. Годината ѝ е повредена, но не остава никакво съмнение, че грамотата се отнася към 1230 година. Аз предадох на Ласкарис твоят поздрав. Той ти много благодари и съжалява, че не ще може да се види с тебе, защото към средата на август мисли да замине от София.

Академията избра само един делегат за конгреса на византолозите в Атина по нямане на пари, именно Б. Филова, а Министерството за такива назначи Кр. Миятева и А. Протича (!?).⁹⁶

Най-важната новина е тази, че на 17 юний се помина проф. П. Абрашев скоропостижно⁹⁷ — от апоплексически удар поради напреднала склероза. С Абрашева аз изгубих един свой от детство добър другар и незаменим приятел — нашето приятелство достигаше до братска обич; аз мило скърбях за него, защото оставам вече без другар по училище и приятел близък в живота. Мъчно ми е за него още и за туй, че той не послуша моите приятелски съвети, давани нему още миналата година, да обърне сериозно внимание на здравето си; може би, животът му би се продължил с още няколко години. Но българската пословица казва: „Това, което сам човек си направи, и най-големият му враг не може да направи.“ Бог да го прости!

Славка и Креса, която се готви за пътуване в Италия през август, ти благодарят за поздрава и те молят да приемеш и техните най-искрени приветии. От мене пък приеми най-големи благопожелания в твоята работа с една не по-малка просба: да се обаждаш по-често, а също и приятелския ми сърдечен поздрав. Твой

В. Н. З л а т а р с к и

¹ Роден в Бургас на 9. II. 1840 г., митрополит Симеон, с мирско име Одисей, учи в гръцкото богословско училище на о. Халки (1856 — 1863). Като протосингел на видинския митрополит Антим той се включва в борбата за независима българска църква и след избора на Антим за първи български екзарх го съпровожда до Цариград в качеството на протосингел екзархийски. През 1872 г. е избран за Варненски и Преславски митрополит и заема тази длъжност до края на живота си (23. X. 1937 г.). Наред със задълженията си на духовно лице (постоянен член на Св. Синод, председател на Св. Синод) митрополит Симеон развива и обществена дейност. Той е подпредседател на Учредителното народно събрание 1879 г., народен представител в I и II ВНС и във II и III ОНС. Тъй като добре владеел гръцки език, проф. В. Златарски го подтиква да направи превод и коментар на редица важни извори за българската история — например „Послание на цариградския патриарх Фотий до българския княз Борис“, което двамата издават през 1917 г. Срв. 100 години БАН 1869 — 1969. Т. I, С., 1969, с. 631.

² П. Ников е студент в Мюнхен от 1904 до 1908 г. При срещата им в София през лятото на 1906 г. той търси съвет от проф. В. Златарски за избор на тема за докторската си дисертация.

³ Още през студентските си години П. Ников започва често да боледува. Това го принуждава да прекъсне временно следването си през 1909 г., пречи му да се яви на конкурса за доцент в Софийския университет. Макар че се подлага на редица операции, здравословното му състояние не се подобрява и той умира на 54-годишна възраст.

⁴ Срв. бел. 2.

⁵ Не е известно по това време П. Ников да е ходил във Венеция.

⁶ Акад. Методи Ат. Попов (1881 — 1954). Виден български естественик. През 1904 — 1909 г. специализира биология, анатомия и паразитология в Мюнхен. Близък приятел на П. Ников.

⁷ Вж. бел. 2. Срв. също НА БАН, ф. 9, инв. № 1099.

⁸ Карл Крумбахер (1854 — 1909). Известен немски византолог, основател на сп. „Byzantinische Zeitschrift“. Автор на труда „Geschichte der byzantinischen Litteratur, München, 1897“, в който за първи път разглежда византийската литература отделно от древногръцката и римската. Вж. за него: М. А р н а у д о в. Карл Крумбахер. — Слав. глас, VII, 1909, кн. 6, 285 — 286. По време на следването си в Мюнхен П. Ников специализира в семинара на проф. К. Крумбахер, когото счита за свой пръв голям учител. Вж. тук писмо № 9.

⁹ Константин Иречек (12. VII. 1854 — 10. I. 1918), известен чешки славист, професор по славянска история в Прага (1884 — 1893) и Виена (1893 — 1918). Автор на първата българска история, главен секретар на Министерството на просветата и министър на просветата (1879 — 1882) в България. От 1908 до 1912 г. П. Ников специализира в семинара на проф. К. Иречек по източноевропейска история. Вж. писмо № 3.

¹⁰ Проф. В. А. Билбасов (1838 — 1904). Руски историк и публицист. Редактор на в. „Голос“. Автор на „Исторически монографии“. СПб., 1901; „Архива на графове Мордвинови“. Т. 1 — 10, СПб., 1901 — 1903.

¹¹ К. Г е ъ е к. Geschichte der Serben. I. Gotha, 1911, II, 1918.

¹² В. Ягич (1838 — 1923). Хърватски филолог славист. Вж. Л. М и л е т и ч. Проф. В. Ягич. — Макед. преглед, II, 1926, кн. 3, 1 — 64; Б. Ц о н е в. Ватрослав Ягич. — Лет. БАН, VII, 1926, 43 — 51.

¹³ В. Н. З л а т а р с к и. Вопросъ о происхождении болгарскаго царя Ивана Александра. — Сб. по славяноведению, II, СПб., 1906.

¹⁴ От текста не личи за какво става дума, но вероятно това е проучването на В. Н. З л а т а р с к и. Известията на българите в хрониката на Симеона Метафраста и Логотета. — СБНУ, 1909, 24 — 1, 1 — 161.

¹⁵ С. Т а б а к о в. Бележки за Югоизточна България през епохата на Тертеровци. — Пер. сп., 7 — 8 св., 1908, 620 — 639. — Рец.: П. Н и к о в. — Пер. сп., XXI, Пл., 1909, кн. LXX, св. 7 — 8, 563 — 588. Вж. писмо № 5.

¹⁶ Писмо № 5 носи дата 30 март. нов стил.

¹⁷ K. I g e ě k. Balkanvolks und ihre kulturelle und politischen Bestelungen. — Urania, II, 1909, 4, N : 13, s. 193 — 197 und N : 15, s. 225 — 227. Срв. писмо № 7.

¹⁸ Срв. бел. 15.

¹⁹ Поради лошо здравословно състояние П. Ников прекъсва следването си за една година и заминава за Цариград при майка си, която по това време вече вдовица, живее в дома на своите сестри в Пера, квартал на Цариград. Вж. писмо № 9.

²⁰ В писмо от 10. X. 1909 г. митрополит Симеон съобщава на племенника си П. Ников, че се е срещнал с В. Златарски в София. Професорът заявил, че Софийският музей има 5 отдела, от които един бил определен за византийска археология. Мястото било вакантно и той считал, че П. Ников може да го заеме, като същевременно се яви на конкурс за доцент по българска история в Софийския университет. Тези планове не се реализират, тъй като поради заболяването си П. Ников не успява навреме да защити доктората си, а по-късно възникват някои административни недоразумения. Започналата през 1912 г. война осуетява още веднъж тази възможност. Срв. НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 367, л. 115 — 117 — писмо на митрополит Симеон до П. Ников. Вж. тук писмо № 10 и сл.

²¹ Такова писмо не е съхранено в архива на В. Златареки.

²² П. Н и к о в. Цар Борил под светлината на един нов паметник. — СпБАН, III, 1912, 121 — 134. Вж. писмо № 11.

²³ П. Н и к о в. Кой е бил Синадин, чичата на цар Иван Александър. Генеалогическа студия. — ИИД, III, 1911, 217 — 225. Вж. писмо № 11.

²⁴ Никола Милев (20. V. 1881 — 13. II. 1925), български-историк, занимавал се предимно с историята на българския народ от времето на турското робство. Роден в с. Мокрепие, Костурско, завършва императорския лицей в Цариград (1903) и история в СУ (1909). През 1915 — 1918 г. е редовен доцент в СУ, хоноруван частен доцент (1918 — 1920) и отново редовен доцент до 1923 г. През 1910 — 1912 г. специализира история във Виенския университет със стипендия от фонда „М. Дринов“. Вж. Алманах на СУ. С., 1940, с. 346 — 347. Срв. писмо № 12.

²⁵ Петър Мутафчиев (1883 — 1943). Роден в с. Боженци, Габровско. Завършва история и география в СУ (1910), специализира в Мюнхен със стипендия от фонда „М. Дринов“ (1920 — 1922). Редовен доцент (1923), извънреден професор (1927) и редовен професор в СУ, титуляр на катедра по история на Източна Европа (1938).

²⁶ П. М у т а ф ч и е в. Селското земевладение във Византия според νόμος γεωργικός. — СБНУ, II, 1909, кн. 25, 1 — 72. Вж. писмо № 12.

²⁷ П. М у т а ф ч и е в. Владетелите на Просек. — СБНУ, I, 1913, 1 — 85.

²⁸ Елена Никова, сестра на П. Ников, след завършване на класическа гимназия във Варна заминава при брат си в Мюнхен и Виена да следва музика, също на разности на чичо си митрополит Симеон. През 1911 г. заболява от туберкулоза и е настанена в санаториум в гр. Лезен, Швейцария. След оздравяването си се прибира в България, настанява се в подходящия за здравето ѝ гр. Трявна; където се омъжва и живее до дълбока старост. За разлика от брат им Никола Елена е много привързана към Петър Ников и споделя духовните му интереси, следи постиженията му в науката и го насърчава с искрена сестринска обич.

²⁹ Срв. тук бел. 22 и писмо № 15.

³⁰ Юберсбергер — професор във Виенския университет. Учител на П. Ников. Вж. по-нататък писмо № 76.

³¹ Вж. бел. 23. Срв. писмо № 17.

³² В. Н. З л а т а р с к и. Имали ли са българите свое летоброене. — СпБАН, I, 1911, 1 — 92. Вж. писмо № 18.

³³ I. B u g u. The chronological cycle of the Bulgarians. Вж. и рецензията на В. Н. Златарски в ИБАД, I, 1910, 237 — 243, с. 60.

³⁴ В. Н. З л а т а р с к и. Към въпроса за най-старите български монети. — ИБАД, I, 1910, 29 — 53. Срв. писмо № 18.

³⁵ Вж. бел. 22. Срв. писмо № 20.

³⁶ Срв. бел. 23.

³⁷ Codex diplomaticus patrius Hungaricus, VII, Budapestini, 1880.

³⁸ Г. И. Кацаров, по това време титуляр на катедрата по история и археология на източните и класически народи в Софийския университет; Ю. Иванов, проф. по старобългарска литература и фолклор в Софийския университет, специалист по история, археология, палеография, етнография; Л. Милетич, езиковед, етнограф, титуляр на катедрата по славянска филология в Университета; Ив. Пеев-Плещков, филолог, секретар на БАН (1911 — 1939), министър на просветата (1900 — 1901, 1912 — 1913); Ю. Трифонов, фило-

лог, специалист по старобългарски език и литература, действителен член на БКД; Д. Михайлов, специализирал в семинара на К. Крумбахер в Мюнхен, приятел на Петър Ников.

³⁹ Става въпрос отново за явяването на П. Ников на конкурс за доцент по българска история в Софийския университет.

⁴⁰ В. Н. Златарски. Какви канонически книги и граждански закони е получил Борис от Византия. — Лет. БАН, I, 1911, 79 — 116.

⁴¹ *Analecta sacra et classica spicilegio Solesmensi parata*. Edidit Johannes Baptista cardinales Pitra. T. VI. *Juris ecclesiastici graecorum selecta paralipomena*. Parisiis et Romae. 1891. Вж. писмо № 25.

⁴² Тук в преписката следват няколко лични писма, в които В. Златарски отправя молба до П. Ников да придружи неговата съпруга Славка и дъщеря му Креса от Виена до баварския курорт Райхенхал, понеже той е възпрепятствуван от неприятно заболяване. Същевременно той го поздравява с получаването на докторска титла и го кани на гости в София. След тези писма преписката между двамата се прекъсва от завръщането на Ников в България и започналата Балканска и Междусъюзническа война, за да се поднови на 23. VI. 1914 г. По това време Ников живее при своя чичо Варненски и Преславски митрополит Симеон във Варна. Вж. НА БАН, ф. 143, оп. 1, а. е. 194, л. 17 — 18, 19 — 20; ф. 9, инв. № 1382, 1384.

⁴³ Ф. И. Успенски. Образование второго болгарского царства. Одесса, 1879. Вж. писмо № 28.

⁴⁴ Ников се консултира с К. Иречек за промяна на темата на хабилитацията си. Поради липса на време той е принуден през 1912 г. да даде темата за цар Михаил III Видински, която е изоставил като първи вариант на докторската си работа. После решава да напише монография върху българо-унгарските отношения през XIII в., към което го насърчава и насочва и проф. Иречек. Срв. тук писмо № 25, 26.

⁴⁵ В писмо от 31. VIII. 1914 г. до своя чичо митрополит Симеон, Ников изтъква други причини за отказа си да участва в конкурса. При престоя си в София той разбрал, че негов конкурент ще бъде Н. Милев. Като остава с впечатлението, че Златарски държи на своя възпитаник Милев, и като наемква, че политическите влияния сред съшо са на страната на неговия конкурент, вече изявил се като обществено ангажирано лице, Ников решава да се оттегли. Този пореден неуспех го обезсърчава още повече, както личи и от духа на писмата му. Срв. НА БАН, ф. 144, оп. 1, а. е. 859, л. 1 — 7.

⁴⁶ П. Ников е освободен от военна служба по здравословни причини, но е ангажиран да води часовете по немски език в мъжката гимназия и търговското училище в гр. Варна, а после му възлагат и цензорна работа. Вж. писмо № 30.

⁴⁷ П. Ник о в. Към историята на северозападните български земи. — СпБАН, XVI, 1918, 43 — 64. Срв. писмо № 30.

⁴⁸ П. Ник о в. Принос към историческото изворознание на България и към историята на българската църква. — СпБАН, XX, 1921, 1 — 62.

⁴⁹ Miklošich et Müller. *Acta et diplomata gr.-med. aevi*. Wien, 1860.

⁵⁰ Митрополит Симеон. Посланието на цариградския патриарх Фотия до българския княз Бориса. — Бълг. старини, 1917, кн. 3, 3 — 138.

⁵¹ И. Срезневский. Сведения и заметки о малоизвестных и неизвестных памятниках. СПб., II, 1876, III, 1879. Срв. писмо № 34.

⁵² Г. Ильинский. Грамоты болгарских царей. М., 1915.

⁵³ Вж. бел. 48. Срв. писмо № 34.

⁵⁴ Вж. бел. 47. Срв. писмо № 35.

⁵⁵ Вж. предишното писмо и бел. 48.

⁵⁶ В. Васильевский. Обновление болгарского патриаршества при царя Иоана Ассиз II в 1235 г. — Журн. МНП, СПб., т. 238, март.

⁵⁷ История славяноболгарская на иеромонаха Пайсия. Изд. Й. Иванов. С., 1914. Вж. писмо № 35.

⁵⁸ Ф. Успенский. Образование второго болгарского царства. Одесса, 1879. Вж. писмо № 35.

⁵⁹ Митрополит Симеон. Гръцкият надпис върху иконата на Исуса Христа в Охридската църква „Св. Богородица — св. Климент“. — СпБАН, 1918, кн. 16, 9, 117 — 121. Срв. писмо № 37.

⁶⁰ Д. Мишев. България в миналото. Страници от българската културна история. С., 1916, 492 с.; Я. Сакаџов. Българите в своята история. С., 1917, 464 с. Срв. писмо № 37.

⁶¹ П. Ников в. Татаро-българските отношения през средните векове с оглед към царуването на Смилеца. — ГСУ, ИФ, XV—XVI, 1919—1920, 1—95. Срв. писмо № 37.

⁶² П. Ников съвместно с митрополит Симеон подрежда цялата архива, като по-късно пише съобщение за нея. Вж. П. Ников. Архивата на Варненската митрополия от преди Освобождението. — ГСУ, ИФ, XVIII, 9, 1922. 20 с. Вж. писмо № 37.

⁶³ В. Н. Златарски. История на българската държава през средните векове. — Т. 1, С., 1919, 485 с. Срв. писмо № 38.

⁶⁴ П. Ников. Българо-унгарски отношения от 1257 до 1277 година. Историко-критическо изследване. — СББАН, XI, 1920, XII. + 220 с.

⁶⁵ Става въпрос за хабилитационния труд на П. Ников. Вж. бел. 64. Във всички останали писма от № 40 до № 71 двамата учени се осведомяват за печата на хабилитацията. Останалите статии, за които се говори, са означени отделно. Вж. писмо № 40.

⁶⁶ Вж. бел. 63. Срв. писмо № 42.

⁶⁷ Вж. бел. 47. Срв. писмо № 42.

⁶⁸ Вж. бел. 48 и 61.

⁶⁹ Вж. бел. 63. Срв. писмо № 43.

⁷⁰ D u S a n g e. Histoire de L'empire de Constantinople sous les empereurs françois. I. Paris. 1826; E. A. G e r l a n d. Geschichte des lateinischen Kaiserreiches von Konstantinopel. I. Hamburg vond. Höhe, 1905. Вж. писмо № 51.

⁷¹ В. Д. Смирнов. Крымское ханство. СПб., 1877, вж. писмо № 53.

⁷² Г. Бялосчев. Писмо на император Теодор II Ласкарис по сключването на мира с цар Михаил Асена (1256). — Минало, 1911, кн. 5—6, 60—72; Заемането на върховната власт у старите българи. — Минало, 1913, кн. 7—8, 325—340. Срв. писмо № 53.

⁷³ Литературата е публикувана към труда и тук се изпуска.

⁷⁴ Става въпрос за Спиридон Н. Палаузов. Вж. писмо № 53.

⁷⁵ F. K n a u z. Monumenta ecclesiae Strigoniensis. Strigonii. I. (979—1273), 1874; II. (1273—1321), 1882. G. W e n z e l. Rosztizfow galicziai herczed, IV. Bela magyar kiraly-hak véje. Budapest, 1887, t. XIII, s. VIII. Вж. писмо № 57, с. 163.

⁷⁶ Следва хронологическата таблица, която тук преписваме, понеже е публикувана в труда. Срв. писмо № 61.

⁷⁷ Ускореното публикуване на хабилитацията на П. Ников било необходимо, за да може своевременно да се предадат заедно с документите необходимите екземпляри за участие в конкурса за доцент в Софийския университет. Вж. писмо № 62.

⁷⁸ Датата е взета от пощенския плик, а не както при останалите — от самите писма. Вж. писмо № 64.

⁷⁹ Вж. предишното писмо.

⁸⁰ Тези документи П. Ников публикува в труда си — Българското възраждане във Варна и Варненско. Митрополит Йоаким и неговата кореспонденция. С., 1934, 494 с. Срв. писмо № 72.

⁸¹ П. Ников. Задачата на днешната българска историография. — ГСУ, ИФ, XVII, 1920—1921, 289—307. Вж. писмо № 74.

⁸² След пристигането на П. Ников в София поради личните контакти преписката му с В. Златарски се преустановява. Следващите писма са изпращани от Виена, където Ников е в научни командировки, както и от международни конгреси, на които той е делегат.

⁸³ По това време на власт в България е правителството на Демократическия съговор на Ал. Цанков. Вж. писмо № 76.

⁸⁴ През 1923 г. П. Ников вече е избран за извънреден професор.

⁸⁵ Това са учениците: Д. Дечев, филолог, академик, титуляр на катедра по латинска филология в СУ. През 1924 г. той е извънреден професор; Наум Николов, редовен доцент (1922), извънреден професор (1925) и редовен професор (1936) в Института по минералогия и петрография, титуляр на катедра в СУ. През годините 1922 и 1923/1924 специализира във Виена. Вж. Алманах на СУ. С., 1940, с. 418; Жеко Радев през 1900—1904 следвал педагогия във Висшето училище в София, завършил география в Берлин (1913), от 1921 г. е извънреден професор в катедрата по география и обща етнография в СУ. Срв. Алманах на СУ . . . , с. 509; Никола Обрешков през 1915—1920 г. завършил математика и физика в СУ, от 1922 г. редовен доцент и извънреден професор (1925), редовен професор и титуляр на катедра по висша алгебра в университета (1928). Вж. Алманах на СУ . . . , с. 427; Кр. Миятев, археолог, дългогодишен научен ръководител и директор на Археологическия институт при БАН. Вж. 100 години БАН. С., 1969, с. 437. Срв. писмо № 76.

⁸⁶ Д-р В. Радославов (1854—1929) — ръководител на либералната партия, министър-председател (1886—1887, 1913—1918), министър на вътрешните работи (1886, 1899—1900), министър на народната просвета (1894). Вж. писмо № 76.

⁸⁷ Тези материали П. Ников използва по-късно в книгата си *Възраждане на българския народ. Църковно-национални борби и постижения* С., 1930, 351 с. Вж. писмо № 77.

⁸⁸ П. Мутафчиев — по това време редовен доцент в СУ.

⁸⁹ П. Н и к о в. *Образи на видинския княз Михаила Шишмана и семейството му.* — ИИД, 1924, VI, 77 — 89. Вж. и следващото писмо № 80.

⁹⁰ Вероятно Беньо Цонев, езиковед, по това време титуляр на катедра по български език. Срв. 100 години БАН . . . , с. 795.

⁹¹ П. Ников е делегат на византоложкия конгрес в Белград, след което взема участие в устроена за гостите научна екскурзия из страната. Вж. и следващите писма № 83 и 84.

⁹² През 1930 г. Ников отново работи във виенските архиви. Донесените от него материали са издадени посмъртно под редакцията на Ст. Романски като том V на поредицата „Документи за българската история“. С., 1948, 292 с. Вж. писмо № 85.

⁹³ Михаил Ласкарис, гръцки учен славист, професор, автор на трудове по българска история. Роден 12. 10. 1901 г. на о. Корфу, където завършва гимназия. Следва финансови науки (1921) и школа за политически науки (1922) в Париж. През 1926 г. защитава докторска теза в Белградския университет на тема „Византийски принцеси в средновековна Сърбия“. Преподавател по история на балканските народи в Солунския университет. Срв. писмо № 85.

⁹⁴ От 1928 г. В. Златарски и П. Ников започват да редактират новото историческо списание „Българска историческа библиотека“.

⁹⁵ М. Л а с к а р и с. Ватопедската грамота на цар Иван Асен II. С., 1930. Гръцкият учен открива тази грамота в Светогорския манастир Ватопед през 1929 г. Вж. писмо № 86.

⁹⁶ Б о г д а н Ф и л о в (1883 — 1945), завършил класическа филология в университетите Вюрцбург, Лайпциг и Фрайбург (1906), специализирал в Бон, Париж, Италия, редовен професор и титуляр на катедра по археология с история на изкуството (1920), министър на народната просвета и министър-председател (1940). Вж. Алманах на СУ. с. 627 — 628; за Кр. Миятев вж. бел. 85; А. Протич, изкуствовед, литературен критик, академик, директор на Народния археологически музей, началник на културното отделение на МНП, редовен член на БАН. Срв. 100 години БАН . . . , с. 596.

⁹⁷ П. Абрашев, юрист, титуляр на катедра по гражданско съдопроизводство в Юридическия факултет на СУ, министър на търговията и земеделието (1902 — 1903), министър на правосъдието (1911 — 1913). Вж. 100 години БАН . . . , с. 3 сл. Вж. писмо № 86.

CORRESPONDANCE ENTRE LE PROFESSEUR VASIL ZLATARSKI ET LE PROFESSEUR PETĀR NIKOV

L. Lubenova

(R é s u m é)

Vasil N. Zlatarski et Petar Nikov sont deux noms de grande notoriété dans l'historiographie bourgeoise bulgare et l'intérêt croissant envers leur héritage scientifique est compréhensible et légitime. En même temps que la réédition de leurs oeuvres d'histoire surgit la question de la révélation du labeur créateur de ces savants relativement à l'étude des écoles scientifiques de notre pays et des influences étrangères qu'elles ont subi lors de leur formation. Sous ce rapport la correspondance ici proposée entre les deux savants représente une source fructueuse. Elle montre les liens et les relations entre eux, leurs conceptions et leurs plans créateurs concernant les voies du développement de la science historique. A côté de l'orientation précieuse donnée par le savant éminent Vasil Zlatarski au jeune PetĀr Nikov, la correspondance nous relève pas mal de renseignements sur la collaboration entre eux un peu plus tard en tant que collègues de l'Université de Sofia. Ininterrompue durant vingt cinq années, la correspondance entièrement conservée, contient des données fort intéressantes sur la vie universitaire, ainsi que sur la situation dans le pays. Ici on rencontre également les noms de savants éminents bulgares et étrangers, tels que les professeurs de P. Nikov à Munich et à Vienne — le bysantiniste éminent Karl Krumbacher et le savant Konstantin Ireček qui a eu de grands mérites vis à vis de l'histoire bulgare, de même que des collègues plus jeunes de P. Nikov — Nikola Milev et PetĀr Mutaŕčiev.

La correspondance conservée dans les archives personnelles des deux savants dans l'Académie bulgare des sciences contient 40 lettres et un grand nombre de cartes postales et de télégrammes, adressées par V. N. Zlatarski à P. Nikov et 61 réponses de ce dernier, qui sont très bien conservées. La publication ici proposée contient une partie importante du volume effectif — y manquent seulement les cartes de félicitations traditionnelles. Les lettres sont publiées textuellement sans coupures et les mots qui manquent dans le texte original sont mis entre parenthèses. Elles sont rangées par ordre chronologique avec l'inscription de leur numéro d'inventaire et à la fin y figurent les notes explicatives. La langue de la correspondance est traduite telle que dans l'original, seul l'orthographe est modernisée.